

KULTŪROS IR
ISTORIJOS LEIDINYS

2011 METŲ NR. 1 (14)

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

SVEIKINAME

MEČISLOVUI JUČUI – 85-eri.

Tai vienas iš autoritetingiausių ir produktyviausių Lietuvos istorikų, Vilniaus universiteto profesorius, habilituotas istorijos mokslų daktaras. Gimė 1926 04 26 Vabalių kaime. Studijavo Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete. Dirbo Lietuvos istorijos institute, dėstė Vilniaus universiteto Istorijos fakultete. Daugybės istorinių studijų, straipsnių, knygų autorius, visuomenės veikėjas, pelnęs platų pripažinimą, sulaukęs svarių įvertinimų.

JONUI VARNUI – 75-eri.

Lietuvos dailininkas karikatūristas, grafikas, Lietuvos dailininkų sąjungos, Nacionalinės karikatūristų asociacijos „Humor Sapiens“ narys. Gimė 1936 07 06 Papušynio kaime. Mokėsi Rusijoje, baigė Vilniaus dailės institutą. Surengė autorinių parodų, dalyvavo apie 280 karikatūrų, plakatų, firmos ženklų parodų Lietuvoje ir užsienyje. Įvertintas šalies nusipelnusio meno veikėjo vardu, ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi, kitais apdovanojimais.

LINUI LEONUI KATINUI – 70.

Tapytojas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys, Nacionalinės premijos laureatas, Vilniaus dailės akademijos dėstytojas, grupės „4“ narys. Gimė 1941 06 22 Radviliškyje. Studijavo Vilniaus valstybiniame dailės institute. Parodose dalyvauja nuo 1973 m. Kūrybai būdingi originalūs raiškos būdai, įvairios technikos, konceptualiojo meno elementai. Pripažinto ir vertinamo dailininko darbų yra įsigiję šalies ir užsienio muziejai, daugelis pasaulio kolekcininkų.

Sveikiname garbius kraštiečius Jubilatus, šiemet pažymintčius išskirtines savo sukaktis.

Likimas mūsų kraštui dosnus iškiliais žmonėmis, kurių darbai, nepavargstantys kūrybiniai išskojimai, prasmingi atradimai, atsidavęs triūsas Lietuvai, svarūs įvertinimai ir sulaukta pagarba kelia gimtinei nuoširdų pasididžiavimą. Jūsų pavyzdys, nuopelnai patraukia, moko mūsų jaunimą, gaivina, žavi vyresnius, visiems stiprina Tiesos, Gerio ir Grožio ilgesį. Linkime Jums sveikatos, optimizmo, dar daug naujų sumanymų, užmojų ir energijos juos įgyvendinti.

Neišsenkantis kultūros ir istorijos šaltinis

Turiningas, didelės išliekamosios vertės žurnalas „Radviliškio kraštas“ gyvuoja jau septynerius metus ir atlieka labai svarbų kraštotyrinį darbą, vykdo nepaprastai kilnią, patriotinę misiją. Jis alsuoja meile gimtajam kraštui, tauriems tėviškėnams. Leidinio turinys gaivina ir stiprina, turtina ir džiugina savo skaitytojus. Visada gražiai apipavidalintą žurnalą susidomėję skaito, kultūrinių bei istorinių žinių apie krašto praeities įvykius, įžymias asmenybes semiasi ir jaunas, ir senas. Žurnalo išsiilgę laukia ne tik miesto, rajono skaitytojai, bet ir po Lietuvą bei toli už jos ribų pasklidę kraštiečiai.

Tarp jų – Kaune gyvenantys radviliškėnai. Kiekvienas naujas „Radviliškio krašto“ numeris mums yra tarsi išlauktas šventiškas įvykis: skubame vieni kitiems pranešti, kad jis jau pasirodė, gavę po kelis egzempliorius, dalijamės, dovanojme vieni kitiems. Kaskart tai – lyg grįžimas į gimtinę, jos ir savo praeitį, lyg pasiilgtas pasibuvimas tarp saviškių.

Šio leidinio vertę, prasmę įrodė ir praėjusių metų pabaigoje Kaune, Maironio muziejuje, įvykęs jo pristatymas. Tada, susirinkus Kauno aukštaičių klubo nariams, susipažinta su šio žurnalo leidyba, plačiau aptartos kai kurios jo publikacijos, padėkota autoriams. Buvo gera jausti, kad žurnalą taip susidomėta, kad jį taip vertina ir kiti Kauno aukštaičiai...

Tas susitikimas Kaune paskatino mus, čia gyvenančius radviliškėnus, susiburti į bendriją, panašią į veikiančią Vilniuje, kuri svariai padeda, leidžiant „Radviliškio kraštą“, kitaip talkinant gimtinei. Mūsų bendrija buvo įsteigta šių metų kovo 12 dieną Juozo Tumo-Vaižganto memorialiniame muziejuje kaip čia įsikūrusio Aukštaičių klubo padalinys. Kauno radviliškėnų bendrijai vadovauti sutiko buvusi radviliškietė – Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakulteto Edukologijos katedros profesorė Laima Zakšauskaitė-Sajienė. Į bendrijos valdybą įtraukti dar keturi nariai: iš Radviliškio kilusios pedagogės Nijolė Plungaitė-Šidlauskienė ir Rima Caporkutė-Papievienė, taip pat buvę kultūros darbuotojai – poetas Jonas Dauguvietis ir šių eilučių autorė. Tikimės, kad draugėje galėsime ir mes daugiau nuveikti gimtojo krašto, jo žmonių labui.

Pradėtas geras darbas, kilni idėja ar iniciatyva – lyg sniego gniūžtė: ridendamsi ji patraukia kitus, didėja, plečiasi, stiprėja. Kaip tai reikalinga mūsų gyvenime, ypač kultūrinėje veikloje! Radviliškio viešosios bibliotekos kūrybiškumas, aktyvumas, nuolatinis siekis konkrečiais darbais padėti išsaugoti kultūros paveldą, istorinę atmintį yra gražus, tokioms pastangoms ir kitus paskatinantis pavyzdys. Juo labiau kad ši biblioteka, be „Radviliškio krašto“ leidybos, nuveikia daugybę kitų puikių darbų ta linkme: rajone, net sostinėje organizuoja įvairius kultūrinius renginius, leidžia rajono literatų leidinį „Jonvabalio kelias“, kraštiečių literatų knygas, kuria ir įgyvendina įvairiausių projektus.

Vis naujos Radviliškio bibliotekininkų iniciatyvos veržte veržiasi kaip iš nesenkančio, gaivaus šaltinio ir garsina gimtąjį kraštą, kiekvienam primena žmogiškąją priedermę savo tėviškei.

*Elena ADOMAITYTĖ-CEMNOLONSKIENĖ,
Kauno radviliškėnų bendrijos valdybos narė*

Elzbietos Karalietės nuotrauka

Kleboniškių kaimo koplytėlė

turinys

- 5 SENIEJI RAŠTAI – APIE RADVILIŠKĮ
KAZYS MISIUS
- 7 RADVILIŠKIS – GELEŽINKELIO SUKURTAS MIESTAS
LIUBOMIRAS VIKTORAS ŽEIMANTAS
- 13 PRELATO AUREOLĖ
BRONIUS ANTANAITIS
- APIE KARĄ, GIMTINĘ, PASAULIO VAIKUS IR FOTOGRAFIJĄ
- 19 GRAŽINA DUNAUSKIENĖ
- 23 MŪSŲ MOKYTOJAI
NIJOLĖ PLUNGAITĖ-ŠIDLAUSKIENĖ
- 27 AUKŠTAS IR STIPRUS
JONAS LINKEVIČIUS
- 39 MISIONIERIUS IŠ PAKALNIŠKIŲ
PETRAS JUKNEVIČIUS
- 46 DUKART PATYRUSI TREMTINĖS DALIĄ
IRENA KAZLAUSKIENĖ
- XX AMŽIAUS LIETUVOS RANKINIO ŽVAIGŽDŽIŲ KOMANDOS VARTININKĖ
- 51 ROŽĖ STASIULEVIČIENĖ
- 56 VARNIONIAI
LAIMA SENDRAUSKIENĖ
- 62 LAIŠKAI ... ILGESIUI, MEILEI, SVAJONEI
RITA ČIGANAITĖ-JAPKEVIČIENĖ
- 64 MOKYTOJA, LITERATĖ, GRAŽIADARBĖ
- 65 TIEK... TIK TIEK...
AUDRA IR KLEMAS INDREKAI
- 71 ŽEMĖLAPIS LAUKIA PATIKSLINIMŲ

STEIGĖJAS Radviliškio viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKCIŅĖ KOLEGIJA** Romualdas Budrys, Elena Romana Cemnolonskienė, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas / **REDAKCIJA** Gražina Dunauskienė, Aldona Januševičienė, Kristina Kacevičienė, Rasa Plukienė, Egidijus Prascevičius / **MENINIS REDAKTORIUS** Arvydas Každailis / **MAKETAVO** Tomas Januševičius / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės Viešoji biblioteka, S.Dariaus ir S.Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, tel./faksas (8-422) 5 31 68, el. paštas: direktore@radviliskiobiblioteka.lt, www.radviliskiobiblioteka.lt / **SPAUSDINA** UAB „Standartų spaustuvė“, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius, tel. 2167527, faksas 2167547, el. paštas: info@standart.lt / **TIRAŽAS** 300 egz. / **NUMERIO LEIDYBĄ PARĖMĖ** Radviliškio rajono savivaldybė

ISSN 1822-0517

Viršelyje – Jono Švėgždos paveikslas „Kražantės žirgas“. 1977 m.

Senieji raštai – apie Radviliškį

Toks buvo Radviliškis

PATEIKIAME UNIKALŲ ISTORINĮ DOKUMENTĄ: MAURICIJAUS GRIŠKEVIČIAUS (HRYSKIEWIEZ) 1850 M. RAŠINIO APIE ŠIAULIŲ EKONOMIJĄ, IŠVERSTO Į LIETUVIŲ KALBĄ 1905 M., FRAGMENTO APIE RADVILIŠKĮ KOPIJĄ. JĄ IŠ MOKSLŲ AKADEMIJOS BIBLIOTEKOS RANKRAŠČIŲ SKYRIAUS FONDO „RADVILIŠKIO KRAŠTUI“ PARŪPINO ŽINOMAS ISTORIKAS KAZYS MISIUS. SPAUSDINAMA ORIGINALO KALBA.

RADVILIŠKIAI

Patsai Radviliškių vardas nurodo kas buvo jų įsteigtojas: ištikro buvo jumi antroje XVI šimtmečio pusėje kuningaikštis Mikalojus Krištopas Radvilas vyriausis Lietuvos maršalka, Šaulių ekonomijos arendorius lyg gyvos savo galvos. Nors jo tevas Mikalojus (juodu vadintas), garsingas istorijoje iš priežasties įvedimo tikejimiškųjų reformų, tai vienok tikrai žinoma, kad Radviliškių miestelyje, kurie prie Šaulių ekonomijos priderėjo, nebuvo reformavotos bažnyčios (x). Neatradomes nei šledų, kas ir kada Radviliškiuose buvo uždetoju pirmos Katalikų bažnyčios, kuri iš pat pradžios prie Šaulių bažnyčios priderėjo.

Nuo Zigmanto III Karaliaus atsiunestas į Šaulių ekonomiją revizorius mikalojus Brolnickis, kuris savo raštu nuo 1619 m. sausio 3 d. atidave bažnyčiai kaimą vadinamą Kiežais, paskirdamas miestelį plečius: ant pastatimo klebonijos, mokilos, lygonbučio ir ant sodno – Zigmantas III tus davimus 28 kovo tuose pat metuose patvirtino, palikdamas kolatoriaus tiesos lyg į smerčio ant tų davimų Žemaičių starostą Hieronimą Valavičę su tąja išlyga, kad visados prezentavotu klebną lietuvišką ir žemaitišką kalbą gerai žinantį^{(1)}.*

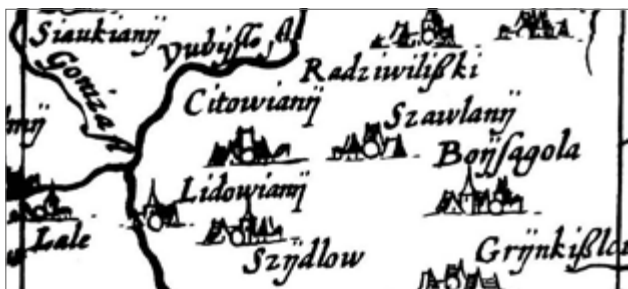
Dažinojės apie tą apdovanojimą Žemaičių Vyskupystės užrundytojas Melchioras Gieišas Eljaševičia, išskyle tame pat mete Radviliškes bažnyčią į parapijos bažnyčią⁽²⁾.

Abrahamui Voinai Žemaičių Vyskupui užtarus Zigmantas III raštu nuo 1629 m. 2 vasario prie pirmesnių apdovanojimų priduoja dar Radviliškių bažnyčiai sodybą Eiberiškius, iš kurios vietinis klebonas falverką padarė⁽³⁾

Apie pirmesnį to miestelio platumą nerandame platumo. Pirm dvejų šimtų metų, rinkas turejo platumo 22 prentų. Rinkaus plečių buvo 181/3. – Nors apie gatves nera kalbama vienok priegatvinių plečių rokuota tada 82, taigi tiek ir namų turejo būti – Degtines karčėmų randame 21, aludzių 30 –⁽⁴⁾. ►

PAAIŠKINIMAS

**kai kurių teksto pastraipų pabaigoje nuorodos, pažymėtos skaičiais 1–13, nusako šaltinius. Jos neišverstos į lietuvių kalbą, todėl čia nepateikiamos.*

Sapehams arendavojeit rokovosi 66 dumai – Degtines karčėmų 15, aludžių 17⁽⁵⁾.

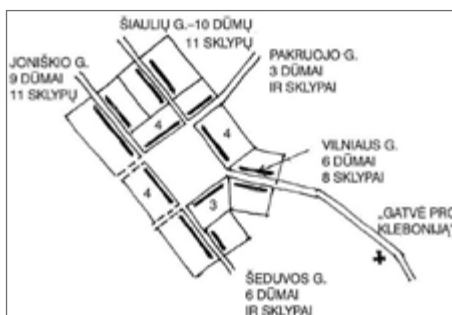
Laike kares su Karoliu XII žuvedai 1709 m. surubavojo bažnyčių ir miestelį, o kuningas led tiktai išbego⁽⁶⁾.

Del palengvinimo klebonui, daleido Karalius Augustas II 1710 m. 8 balandžio kad butu turgai po klebono jurisdikciją be muito lyg trejų metų be pamažinimo naudos pačio miestelio vietiško arendoriaus⁽⁷⁾.

(x) Turedami tikriausią pagodonę del křiščioniškų dorybių Žemaičių vyskupo kuningo Valančiausko, negaleme užtiletį klaidos kokią padare (Žemaytiu visk. Dalis 2, pusl. 25) tvirtindamas, kumet Radviliškių miestelis Šaulių paviete turejo kadatai Kalvinų bažnyčių, prie kurios 1754 m. gyveno kun. Mikalojus Cerauskis – Neberadome nei mažiausių žemių, kad tikejimo reforma butu įėjus į Šaulių ekonomija. Yra kiti Radviliškiai kadatai Upitos paviete (Panevežio) nebetoli nuo Biržų, kur lyg į šioliai yra Kalvinų bažnyčia ir kur aplinkinis valsčius prie to tikejimo prigul. Per tat vardų vienodumas buvo klaidos priežasčiu.

Kares nelaimės ir paskui jų sekantis maras pamažino gyventojus lyg 24 prie jų buvo 9 kampininkai, degtines viena karčėma, aludes keturios⁽⁸⁾.

Kuningaikščiui Mikolui Kazimierui Radvilui arendavojeit randame Radviliškije 28 gyventojus. Karčėmų skaitlius tas pats. Randame gatves: Vilniaus, Šaulių ir Joniškes, prie to dar skersgatvę nuo rinkos į kleboniją, kurią kun. klebanas

iš savo vales užtovere ant jos svirną statidamas, taipojau užjeme 7 miestelio plečius, kloimo margų (morgovo gumienych) 2 ir lauko margų 7⁽⁹⁾.

Per sekančius šešius metus gyventojų skaitlius daėjo lyg 41, pribuvo dvi gatvi: Pakrojaus ir Šaduvos. Atsirado vienas žydas ant karališkos žemes. Kun. Klebonas jau užimtų nug miestelio pliacių nevaldo o už laukinius margus moka dvarui muitą⁽¹⁰⁾.

1759 m. žydo nera o miestelis turi 49 gyventojus. Tokiame padejime sulauke Tizenhauzo rundo. Mateme (§ 10.) kad uždeda ant miestelio galo nuo Šaulių puses raktą ir pastato muro namus nuo dvejų gyvenimų ant vietinio gubernatorio gyvenimo. Taigi tuose namuose talpinasi dabar pačtos stacija. Pastate taipojau šale bažnyčios ant vieno gyvenimo muro namus pačtai, kurie dabar vadinasi etapiniais (etapowym)⁽¹¹⁾.

1769 kuningas Kazimieras Ovzianas Radviliškes klebonas pastate naują bažnyčių ir išmurijo kleboniją (12).

Tizenhauzui nupuolus 1780 m. matom: Radviliškiuose gatves: Vilniaus, Šaduvos, Šaulių ir Beisogalos, bet gyventojų tiktai 34 (13).

1795 m. buvo gyventojų 37 žydo nei vieno

1815 m. pastatyta miestelyje murita iš akmenio karčėma.

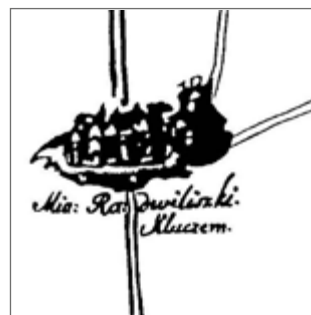
1822 m. rokuoja Radviliškiai 45 gyventojus, žydo nei vieno.

1836 m. priešais pačtos stacijos, stojo iš akmenų muro namai del pačtorių.

Nuo 1776 m. tai yra nuo įvedimo Šaulių mieste pavieto sudų ir atidalinimo Šaulių ekonomijos iš Upitos pavieto, Radviliškes miestelis pasiliko ant pat galo Šaulių pavieto. Šaulių ekonomijos siena atskyre Šaulių pavietą nuo Upitos pavieto, buvo teip lyg į naujos reformos pavietą 1840 metu, kuriame didesnioji dalis Šaduvos parakvijos nuo Upitos pavieto į Šaulių pavietą buvo įkunita, o dabar Šaduvos miestelis guli ant pat galo Šaulių pavieto.

1850 m. per kun. Turskio klebono storonę bažnyčios šventorius akmeniniu muru apvestas tapo. ■

Straipsnyje panaudotos Algimanto Miškinio pateiktos senojo Radviliškio schemas

Radviliškis – geležinkelio sukurtas miestas

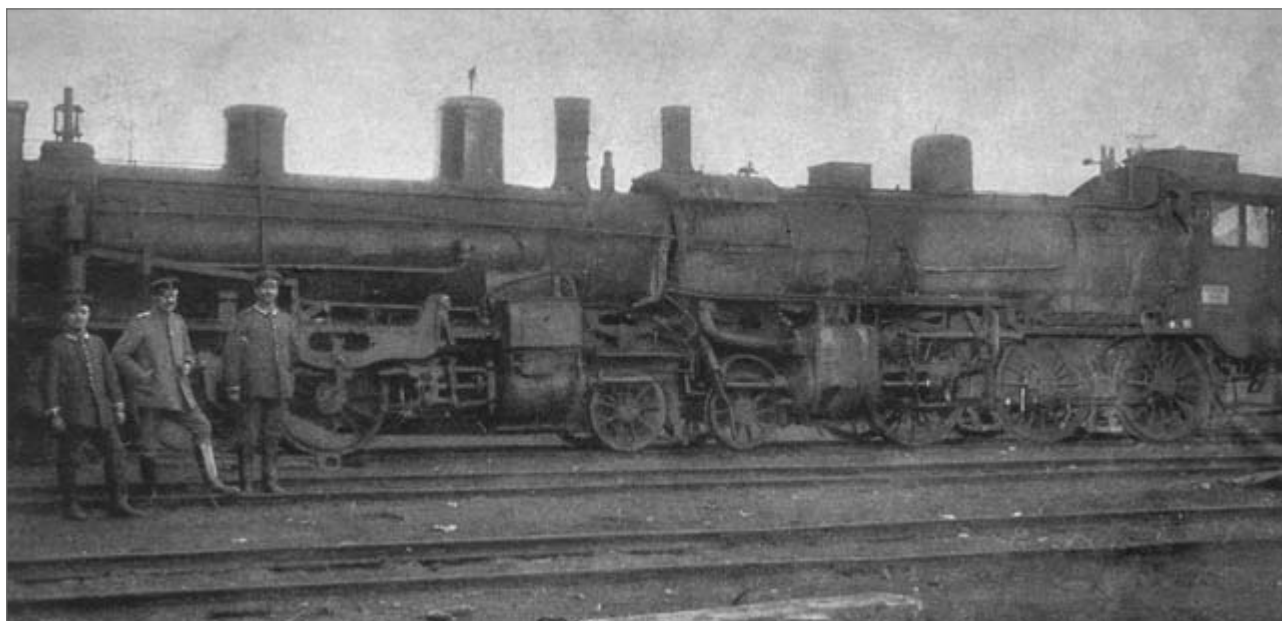
Radviliškis – geležinkelio sukurtas miestas

Liubomiras Viktoras ŽEIMANTAS,
docentas, humanitarinių mokslų daktaras

RADVILIŠKIS VADINAMAS ŠALIES GELEŽINKELININKŲ SOSTINE. NUO GELEŽINKELIO NEATSIEJAMA VISA ŠIO MIESTO ISTORIJA IR NŪDIENA. TĄ GLAUDŽIĄ SAŠAJĄ PRIMINTI, APŽVELGTI SKIRTAS STRAIPSNIS, KURĮ PRADEDAME SPAUSDINTI.

PIRMIEJI PROJEKTAI

Radviliškis, kaip geležinkelių mazgas pradėjo formuotis XIX amžiaus antroje pusėje, kai buvo nutiestas Peterburgo–Varšuvos geležinkelis su atšaka nuo Lentvario į Kauną ir Kybartus. Kybartuose įrengta Virbalio geležinkelio stotis, sujungta su Prūsijos karalystės geležinkeliais. Ši stotis tapo labai svarbiu Rusijos imperijos susisiekimo langu su Vidurio ir Vakarų Europa, bet turėjo vieną didelį trūkumą. Šio lango atvirumas buvo kontroliuojamas Prūsijos. Rusijai tai negalėjo patikti, todėl ji ėmėsi likviduoti to lango monopolistišką Prūsijos kontrolę. Tada iškilo vienintelio neužšalancio Rusijos Baltijos uosto – Liepojos – pagyvinimo klausimas. Tik bėda – uostas buvo menkas. Jį reikėjo pritaikyti dideliems laivams. Iškilo ir kita kliūtis: kaip aprūpinti padidintą Liepojos uostą kroviniais. Tuometinės Rusijos tradicinio kelio – didelės upės, leidžiančios laivais atgabenti krovinius į jūros uostą, Liepoja neturėjo. Reikėjo kitokio prekių gabentojo. Todėl, didinant Liepojos uosto reikšmę, vietos verslininkų akys nukrypo į Nemuną. Jų dėmesį patraukė Jurbarkas – paskutinis prie šios upės Rusijai ►

Daug ką primena Radviliškio geležinkelio istorija...

Radviliškio stotis. 1915 m.

priklausęs miestelis, prieš Nemunui įtekant į tuometinės Prūsijos teritoriją. To projekto autoriai įrodinėjo, kad Jurbarko–Liepojos geležinkelis atitrauks krovinius nuo Prūsijos uostų Karaliaučiaus, Dancigo ir Klaipėdos, o Šiaurės–Vakarų gubernijas ekonomiškai jungs prie Centrinės Rusijos.

Tokie kelio projektai Liepojos, Varšuvos ir kitų vietų verslininkų buvo siūlyti 1838, 1845, 1853 bei 1857 metais. Bet visi iniciatorių siūlymai nesulaukė palaikymo. Nesugebėta surinkti tėsybai reikalingų lėšų. Reikalai su Liepojos prijungimu prie geležinkelio ėmė keistis, kai atsisakyta Jurbarko krypties, o geležinkelį imta jungti su jau veikiančio Peterburgo–Varšuvos geležinkelio Vilniaus–Kauno–Virbalio atkarpa. Tai įvyko 1868 metais. Tuomet Liepojos uosto pagyvinimo šalininkai pasiūlė caro vyriausybei Liepoją jungti su Peterburgo–Varšuvos geležinkelio Kauno–Vilniaus atkarpa.¹ Valdžiai šis pasiūlymas patiko. Ji paskelbė konkursą.

Į vyriausybės paskelbtą Liepojos geležinkelio nutęsimą konkursą atsiliepė net 12 įvairių organizacijų, bet geriausiai ekonominiiais rodikliais pasižymėjo barono Fritinhofo ir kompanijos projektas. Jam vyriausybė pritarė. Gavęs koncesiją, baronas Fritinhofas su bendrais įsteigė Liepojos geležinkelio bendrovę, kuri ėmėsi tęsti ge-

ležinkelį nuo Liepojos iki Peterburgo–Varšuvos geležinkelio atkarpos tarp Vilniaus ir Kauno (prie dabartinių Žaslių–Kaišiadorių). Bendrovė pasisamdė inžinierių Konstantiną Michailovskį parengti konkrečią kelio trasą.² Konkrečios trasos pasirinkimas priklausė nuo landšafto, bet ne paskutinę vietą turėjo ir kyšiai, kurių nesivaržydami reikalavo kelio trasos žymėtojai. Vieną tokį Liepojos kelio atsitikimą, o jų buvo ir daugiau, papasakojo M. Biržiška savo atsiminimuose „Anuo metu Vieکشniuose ir Šiauliuose“: iš Vieکشnių gyventojų žydų buvo pareikalauta sumokėti 300 rublių kyšių už tai, kad tiesiamas kelias eitų prie miestelio. Atsakius vieکشniškiams sumokėti reikalautą sumą, geležinkelio inžinieriai Vieکشnių pusotę suplanavo už trijų kilometrų nuo miestelio.³

Buvo formuojama geležinkelio administracija, apie kurią dabar žinome nedaug. Vilniuje, generalgubernatoriaus archyve, yra išlikęs 1870 metų vasario 28 dieną Liepojos geležinkelio vyriausiojo inžinieriaus M. Kologrivovo raštas, kuriame jis prašė Vilniaus generalgubernatorių leisti karo apygardos artilerijos valdybai, jei prireiks, patrankų šūviais išsklaidyti ledo sangrūdą priešais laikiną geležinkelio medinį tiltą per Nerį. Konkrečiai tai turėtų atlikti Jonavoje stovėjusi baterija pagal geležinkelio darbų vykdytojo Blofo prašymą.⁴

LIEPOJOS–KAIŠIADORIŲ GELEŽINKELIO LINIJOS ŽEMĖS IŠPIRKIMAS IR STATYBA

Liepojos geležinkelio bendrovė 1869 spalio mėnesį pateikė konkretų šio geležinkelio tęsimą planą. Pagal jį geležinkelis iš Liepojos turėjo eiti per Mažeikius ir Ventos slėniais pasiekti Šiaulius, toliau Vidurio Lietuvos žemuma nusitęsti iki Jonavos, čia perkirsti Daugpilio–Kauno plentą. Nuo Jonavos kelią planuota nukreipti į Žaslius, bet geografinės sąlygos neleido tai padaryti tiesiai. Žaslius tegalima buvo pasiekti, tik paskutinę kelio atkarpą tęsiant lygiagrečiai su jau esančiu Vilniaus–Kauno geležinkeliu. Todėl įsteigta komisija, kuri privalėjo nuspręsti, kurioje vietoje sujungti naują kelią su esančiuo-

PAAIŠKINIMAS

¹Kosakovskij, G. I., Virginskij, N. S. *Stroitelstvo železnych dorog v Pribaltike v 1860–1890 gg. LTSR MA darbai. Serija A. T. 2. 1970, p. 87 (toliau – Kosakovskij, G. I., Virginskij, N. S...).*

²*Železnodorožnyj transport. Enciklopedija. Moskva: Bolšaja Rossijskaja enciklopedija. 1994, p. 550.*

³Biržiška, M. *Anuo metu Vieکشniuose ir Šiauliuose. K., 1938, p. 76.*

⁴*Lietuvos valstybinis istorijos archyvas (toliau – LVIA). F. 378, b. s. 1869 m. B. 1410, l. 6.*

ju. Komisija pasisakė už naujos stoties įrengimą. Sudarydami projektą, naują statomą stotį pavadino Etkanais, bet vėliau šis vardas pakeistas ir stotis pavadinta Kaišiadorimis.⁵

To meto geležinkelių traukiamoji jėga – garvežiai – buvo menko galingumo, vandenį garui gauti naudojo netaupiai. Todėl traukinių ėja reikalavo nedideliais atstumais juos nuolat girdyti. Tai turėjo atlikti stotys, turinčios vandens tiekimo bokštus ir atitinkamai vandeningus vandens šaltinius. Ne kiekvienoje vietoje buvo pakankamai vandens, ne bet kur galima buvo statyti vandens bokštus. Geležinkelių tęsėjai turėjo taikytis prie gamtos sąlygų. Be vandens, garvežiai reikalavo ir kitokios nuolatinės priežiūros (tepimo, valymo, einamojo remonto) ir kuro dažno papildymo. Tai turėjo atlikti stotys ir specialiai tiems darbams skirti depai, kurie geležinkelininkų buvo skirstomi pagal teikiamų paslaugų kiekybę į pagrindinius ir grąžos. Pagrindinis depas savo žinioje turėjo garvežius, aprūpindavo kuru, atlikdavo bėgamąjį ir vidutinį (periodinį) garvežio remontą. Jam priklausė ir garvežius aptarnaujantis personalas. Grąžos depai aprūpindavo kuru ir suteikdavo, jei prireikdavo, bėgamąjį pataisą. Pagrindinis depas savo garvežius siųsdavo iki grąžos depo, iš ten jie grįždavo traukdami kitą traukinį. Nutiesus kelią Liepoja–Kaišiadorys buvo įrengti pagrindiniai depai Liepojoje ir Radviliškyje. Grąžos depai – Mažeikiuose, Kaišiadoryse. Pagrindinio depo techniškas poreikis faktiškai atgaivino Radviliškį, nes jis iki depo ir geležinkelio stoties įrengimo buvo tik menkas bažnytikams.

Dėl jo stoties klasės įvyko diskusija, kurios iniciatoriai buvo Šiaulių miestiečiai. Jų prašymu, grafas Zubovas 1869 metų lapkričio 26 dieną parašė laišką Vilniaus generalgubernatoriui, kuriame pabrėžė, kad, šiauliėčių prašymu, kreipiasi dėl miesto stoties klasės sumažinimo. Pasak Zubovo, pirmajame plano variante buvo numatyta pastatyti antros klasės stotį, dabar planuojama – trečios. Tai susiję su dar nepatvirtinta Radviliškio (20 varstų nuo Šiaulių) kelio atšaka, nes pagal naują projektą ten vietoje trečios klasės planuojama statyti antros klasės stotį.

Kiek galima spręsti iš laiško, Zubovas galvojo, jog stoties klasės sumažinimas turės įtakos Šiaulių, esančių keturių duoningų Kauno gubernijos apskričių centre ir stovinčių ant Rygos–Telšių pašto trakto, prekybinių interesų galimybėms (tai buvo klaida, nes stoties klasė komercinio darbo lygiu rimtos įtakos neturėjo. Ji priklausė nuo geležinkelio techninių, tai yra vidinių, darbų apimtys)⁶. Vilniaus generalgubernatorius su grafo Zubovo laišku pasielgė, kaip buvo įprasta. Jis atsiklausė Kauno gubernatoriaus.

Kauno gubernatorius, matyt, irgi buvo jau klibintas tų pačių šiauliėčių, nes stebėtinai greitai, gruodžio 10 dieną, atsakė, parašydamas ilgą laišką, kurį čia verta plačiau pakomentuoti. Gubernatorius irgi palaikė šiauliėčius dėl antros klasės stoties, nes, pasak jo, miestas stovi Rygos–Tauragės plento ir Vilniaus–Ukmergės–Panevėžio–Šiaulių–Telšių–Gargždų pašto trakto kryžkelėje. Gargžduose jis atkreipė dėmesį į tiltą per Miniją ir į muitinę. Toliau šis kelias vedė į Klaipėdą. Šiauliuose, rašė Kauno gubernatorius, gyvena 59 pirkliai, 2700 vyriškos lyties miestiečių, kurie pagrindinai prekiauja su Mintauja, Ryga. Mieste yra 187 krautuvės, be to, kas metai įvyksta penki jomarkai ar kermošiai, pirmadienį ir penktadienį rengiami turgūs. Gubernatorius ypač pabrėžė Šiaulių grūdų prekybą, kuri ir nederlingais 1867 ir 1868 metais čia buvo nemaža. Miestas gerai aprūpintas vandeniu, per jį teka upelis. Kaip būsimoji dviejų geležinkelio kelių su Lie- ▶

PAAIŠKINIMAS

⁵*Kosakovskij, G. L., Virginskij N.S... p. 86; Kosakovskis G. Lietuvos geležinkeliai. V. :, Mokslas, 1975 (toliau – Kosakovskis, G...), p. 50.*

⁶*LVIA. F. 378, b. s.1869 m. B. 1391, l. 9–10*

Senajame Radviliškio depa

poja ir Daugpiliu sandūra Šiauliai irgi gerai atrodys, atsiras greitesnis kelias eksportui per Liepoją. Geležinkelio negali nedominti intensyvus miesto augimas: 1866 metais Šiauliuose gyveno 6239 žmonės, 1867 metais – 7619, 1868-aisiais – 8896. Gubernatorius akcentavo išpūdingą gyventojų prieaugį – 31 procentą per trejus pastaruosius metus. Gausus gyventojų skaičius palengvins aprūpinti darbininkais geležinkelį.

Visiškai kitaip gubernatorius žvelgė į Radviliškį, valsčiaus centro bažnytkaimį, pri-

Geležinkelio tvarkymo darbuose

PAAIŠKINIMAS

⁷Ten pat, l. 5–8.

⁸*Pamiatnaja knižka Kovenskoj gubernijina. 1902 god. K., 1901 (toliau gubernijų metraščiai bus nurodomi taip: gubernijos pavadinimas, metai, kuriems skirta knyga, skliaustuose – išėjimo metai, jei jie skirsis nuo knygos metų), č. 2, s. 52.*

⁹*LVIA. F. 378, b. s. 1869 m. B. 1410, l. 8.*

klausantį grafiui I. D. Zubovui. Radviliškis išsidėstęs lygumoje, nėra prie jo nei upelio, nei ežero. Gyventojai, kurių nėra nė penkių šimtų, turi šulinių vandenį. Visi radviliškėnai žemdirbiai. Todėl ten rengti didelę stotį netikslinga. Ir šiuose gubernatoriaus svarstymuose juntame grafo Zubovo klaidingą prielaidą apie stoties klasę ir prekių apyvartos skriaudimą.⁷

Geležinkelio projektuotojams Radviliškio lygumos ir vandeningos pelkės reikė daugiau negu Šiaulių upelis bei gyventojai, užsiėmę savo prekybos reikalais ir geležinkelio tėsimo darbuose nedalyvavę. Todėl, tik nutiesę kelią, Liepojos kelio tėsėjai Šiauliuose įrėngė trečios klasės stotį (nors stoties keleivių rūmus pastatė didesnius, negu

to reikalavo stoties poreikiai). Tokia stotis nekludė miestui augti, o priešingai – tai skatino. 1900 metų kovo 28 dieną Vidaus reikalų ministras įtraukė Šiaulių stotį į sąrašus, leidžiančius krauti ir iškrauti galvijus.⁸

Radviliškis tada tebuvo bažnytkaimis ir kokių nors rimtesnių susisiekimo arterijų neturėjo. Pačios stoties ir joje įsteigto pagrindinio garvežių depo būtinybę padiktavo geležinkelio techniniai reikalavimai traukiamai jėgai – garvežiams.

Patvirtinus kelio planą, pereita prie jo markiravimo natūroje, žemės išpirkimo. Kadangi geležinkelio bendrovė turėjo teisę prievarta išpirkti projekte patvirtintą žemės juostą, čia didelių sunkumų nebūta. Kaip 1870 metų kovo 7 dieną informavo Šiaurės–Vakarų krašto viršininką Liepojos kelio vyriausiasis inžinierius M. Kologrivovas, bendrovė pirko žemę, dažniausiai taikiai susitarusi su savininkais, ir mokėjo artimomis tuometinėje rinkoje egzistavusiomis kainomis. Už dirbamos žemės dešimtinę buvo mokama vidutiniškai po 45 rublius, pievos – 35, miško – 25 rublius.⁹ Tiesa, ne visada sutarta taikiai, todėl kiekvienoje apskrityje sudarytos žemės vertinimo komisijos, kurios tarpininkaudavo, jei geležinkelio agentai nesutardavo su žemės savininkais, perkant žemę geležinkeliui. Geležinkelio bendrovė paprastai pinigų už žemę mokėdavo apskrities vertinimo komisijai, kuri paskui tuos pinigus padalydavo savininkams atitinkamai pagal nusavintos žemės plotą. Tokia nusavintos žemės apmokėjimo tvarka buvo patogi mažžemiams valstiečiams bei miestiečiams, nes dažnai jų nusavinti ploteliai sudarydavo po keliolika kvadratinį sieksnių.

Nežiūrint tokios palengvintos žemės išpirkimo tvarkos, ne visada pavykdavo bendrovei su savininkais ar įkainojimo komisijomis sutarti. Komisijoms įtakos turėjo stambūs žemvaldžiai. Jie neretai žemės kainas pakeldavo, o komisijos tokius veiksmus palaimindavo. To negalėjo nepastebėti bendrovės įgaliotiniai, kurie irgi buvo privalomi vertinimo komisijos nariai. Nesutikdami su dauguma, tie įgaliotiniai, remdamiesi kokia nors formalia kliautimi, nepasirašydavo komisijos sprendimo, o po to kreipdavosi į gubernatorių su ►

prašymais dėl nesąžiningai įvertintos žemės kainos sumažinimo. Kitaip su smulkiais savininkais elgdavosi geležinkelis ir vertinimo komisijos. Jie tais atvejais per daug nesismulkindavo, dažnai neatsižvelgdavo į papildomas sąlygas, kurios brangindavo žemę. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos archyve yra keliolika tokių bylų.

Dauguma Liepojos geležinkelio žemės nusavinimo bylų pradėtos 1871 metais. Daugiausia bylas kėlė Liepojos geležinkelio įgaliotiniai, nesutikdami su apskričių vertinimo komisijų nustatytais kainomis. 1870 metų rugpjūčio 22 dieną Liepojos geležinkelio įgaliotinis Sarneckis kreipėsi į Šiaulių apskrities vertinimo komisiją, pateikdamas 24 Mankiškių kaimo (dabar Radviliškio rajonas) valstiečių sąrašą. Jis prašė įvertinti jų žemę, nes nepavyko susitarti su valstiečiais; pastarieji už dešimtinę ariamos žemės prašo mokėti po 200, pievų – po 80 rublių, o tai, pasak geležinkelio atstovo, aiškiai per daug. Komisija, apžiūrėjusi kaimo nusavintą žemę, pastebėjo jos nevienodą rūšį, bet vertino žemę bendrai. Ji nustatė kaimui bendrą dešimtinės kainą – 60 rublių, už visą nusavintą žemę – 1289,6 rublio, įskaičius į tą sumą dar ir po 5 rublius dešimtinei už geležinkelio sukeltus nepatogumus kaimui. Valstiečiai šį komisijos sprendimą apskundė gubernatoriui. Jis grąžino popierius komisijai. Komisija nesvarstė žemės kainos, o pradėjo svarstyti pervažų įrengimą. Tuo metu valstiečius spaudė sutikti su komisijos paskirta kaina už žemę. Pasinaudota kai kurių iš jų mokesčių įsiskolinimu. Skolininkų egzekucijai atsiųsti kareiviai. Pagal to meto tvarką valstiečiai kareivius turėjo ne tik apgyvendinti, bet ir nemokamai maitinti. Šitokio alinimo vargingesni mankiškiečiai neišlaikė. Nikodemas Dimša, Pranas Šimaitis ir Jelizeumas Stonaitis padavė pareiškimą Šiaulių apskrities ispravnikui, kuriame nurodė, kad turtingieji ūkininkai nesutinka paimti užmokesčių, o jie, kenčiantieji nuo egzekucijos dėl mokesčių nesumokėjimo, prašo sumokėti. Prašytojams pinigai už žemę buvo skubiai sumokėti, mokesčiai – irgi. Egzekucija nutraukta. Nepriimantiems komisijos nustatytos kainos užsispyrėliams apie tai pranešta.

Jie ir dabar nenusileido, bet Kauno gubernatorium, atsižvelgdamas į trijų paėmusiųjų atyginimą už žemę, klausimą valstybės pozicijai laikė išspręstą. Paskutinis raštas dėl to rašytas 1875 metų balandžio 19 dieną. Jis ko nors naujo byloje neatskleidė, byla nugrimzdo užmarštin. Matyt, Mankiškiuose po truputį ištirpo užsispyrėliai.¹⁰

Valstiečių iniciatyva iškeltų bylų palyginti nedaug. Sudėtingesnis yra Šiaulių apskrities (dabar Radviliškio r.) Kutiškių kaimo bendruomenės skundas dėl žemės įvertinimo. Byla pradėta nagrinėti 1871 metų rugpjūčio 17 dieną, baigta valstybės taryboje ir 1873 metų lapkričio 11-ąją patvirtinta caro. Valstybės taryba pripažino bendruomenei sumokėti 460 rublių ir 6 procentų palūkanas nuo žemės perėmimo geležinkelio linijai iki įmokėjimo įkainavimo komisijai. Vienintelis tikras kaimo laimėjimas iš šios bylos buvo įpareigojimas geležinkeliui įrengti pervažą.¹¹

Dabar savotiškai įdomi Šiaulių miestiečių byla dėl žemės nusavinimo geležinkeliui. Ji pradėta 1871 metų spalio 23 dieną geležinkelio iniciatyva, nes jo įgaliotiniai nesutarė su žemės savininkais dėl nusavintos žemės kainų. Geležinkelis iš pradžių paprašė, kad žemę įvertintų apskrities komisija. Pastaroji visiems Šiaulių miesto savininkams nustatė ariamos žemės dešimtinės kainą – 80, pievų – 50 rublių. Ne visi šiauliečiai su tokiu komisijos sprendimu sutiko. 28 jie paprašė peržiūrėti šias kainas ir padidinti. Miestiečiai ▶

PAAIŠKINIMAS

¹⁰Ten pat, 1875 m. B. 1485, l. 7–11.

¹¹Ten pat. B. 1884, l. 52.

Įamžinta geležinkelio akimirka

akcentavo, kad jų žemė negali būti vertinama vienodai, nes nusavinami plotai miesto centro atžvilgiu skiriasi, todėl jų kaina taip pat negali būti vienoda. Bet miestiečiai nebuvo vieningi, iki bylos nagrinėjimo Kauno gubernijos valdyboje 9, pasirašę prašymą dėl kainų peržiūrėjimo, sutiko su komisijos vertinimais ir paėmė pinigus. Gubernatorius, atsižvelgdamas į tokią situaciją, palaikė įvertinimo komisijos sprendimą. Nesutikusieji paimti pinigų nenusileido. Byla perėjo į Susisiekimo kelių ministeriją. 1875-ųjų rugsėjo 30 dieną ministerijos taryba savo nutarime mini 29 valstiečių prašymą. Ministerijos taryba nurodo, kad 13 iš pasirašiusių prašymą jau sutiko su apskrities komisijos sprendimu ir gavo komisijos apskaičiuotą užmokestį už žemę bei vadinamąją kompensaciją už nepatogumą, kurį sukelia žemės savininkams geležinkelis. Likusių 16 nepatenkintųjų pretenzijų svarstymą ministerija perdavė valstybės tarybai, kuri 1875 metų gruodžio 8 dieną paliko galioti apskrities komisijos sprendimą. Caras po 15 dienų patvirtino valstybės tarybos nuomonę. Tokiu būdu šiauliečiai nieko nelaimėjo.¹²

PAAIŠKINIMAS

¹²Ten pat. B. 1917, l. 1–4, 49–51, 69.

¹³Ten pat. B. 1174. L. 6–7, 16.

¹⁴Ten pat. 1880 m. B. 839. L. 2–15.

¹⁵Jazdauskas A. *Kėdainiai. Geležinkelininkas*. 1995. Nr. 14(84). P. 13.

¹⁶Kosakovskis G... P. 51.

¹⁷Kosakovskij G. I., *Virginskij V. S...* P. 87.

¹⁸Gukovskij K. *Šavelskij uezd. – Kovenskoi. 1896 (1895). Č. 2. S. 133; Otčet po ekspluatacij Li-bavo-Romenskoi železnoi dorogi za 1913 god. V. 1914. S. 1.*

¹⁹LVIA. F. 378, b.s. 1869 m. B. 1378. L. 1.

Kaip matome, geležinkelio tiesimas neišvengė konfliktų. Tiesiant naująjį kelią, kirtosi daugelio interesai bei nuomonės.

Tiesiant Liepojos–Kaišiadorių geležinkelio liniją pradėjo ryškėti geležinkelio įgaliotinio Sarneckio savotiškas elgesys. Jis nustojo važinėti į vertinimo komisijų posėdžius ir taip vilkino atlyginimo už žemę mokėjimus. Šitoks įgaliotinio „darbas“ geležinkeliui turėjo būti naudingas, nes jei nenuartata kitaip, už laiką nuo keliui nusavintos žemės kainos sutarimo dienos iki sumokėjimo žemės savininkui priklausė procentai. Tik aukštesnės valdžios įstaigos, baudamos geležinkelį už aiškų vilkinimą, galėjo priversti pirkėją mokėti procentus nuo žemės nusavinimo dienos iki atlyginimo išmokėjimo. Pagrindiniam atlyginimui už žemę nekintant, geležinkeliui, kuris turėjo finansinių sunkumų, buvo svarbu vėlesniam laikui atidėti atsiskaitymą už nusavintą žemę. Toks elgesys netenkino žemės savininkų. Jie irgi turėjo savo išlaidų. Pinigus jiems reikėjo gauti greitai. Minėtas savininkų poreikis irgi buvo naudingas geležinkeliui, nes savininkai daž-

nai atsisakydavo ilgo bylinėjimosi ir sutikdavo parduoti žemę už mažesnę kainą.

Prie geležinkelio apmokėjimo delsimo atvejų reikėtų priskirti ir Radviliškio valstiečių Antano Dočkaus, Kazimiero Jankaus, Donato Lukšos, Prano Steponaičio, Juro Lauciaus bei kitų 1877 metų pareiškimą gubernatoriui dėl pinigų negavimo už nusavintą žemę. Tik po šio skundo svarstymo gubernijos įstaigose, 1877 metų balandžio 28 dieną, buvo pranešta, kad su radviliškėnais atsiskaityta.¹³

Viena iš paskutiniųjų Vilniaus generalgubernatoriaus sprestų žemės nusavinimo Liepojos geležinkeliui bylų buvo baigta 1880 metų balandžio 15 dieną.¹⁴ Liepojos geležinkelio savininkų pasirinkta atlyginimo už žemę delsimo taktika jiems buvo vaisinga.

Pagal patvirtintą Liepojos geležinkelio projektą buvo nutiestas 311 ilometrų ilgio kelias, turėjęs 9 didelius tiltus, iš kurių didžiausi Lietuvoje buvo per Nerį (prie Jonavos), per Nevėžį (ties Kėdainiais) ir per Ventą bei Dabikinę.¹⁵ Kelyje įrengta 16 stočių ir pusstočių.¹⁶ Kai kur tarp stočių įrengtos pralankos.

Pagal projektą tiestas vienkeliis, bet žemės pylimas piltas dviem keliams. Numatyta daryti iškasas iki 12 metrų, patvirtintas kelio kreivės minimalus spindulys – 650 metrų. Balastas turėjo du sluoksnius. Apatinis – žvyro sluoksnis, ne mažesnis kaip 21 centimetro storio, viršutinis – 8 centimetrų. Balasto sluoksnio plotis buvo nustatytas 3,7 metro. Esant tokiems reikalavimams, vienam kilometrui reikėjo 1100 m³ balasto. Ant supulto pylimo buvo klojami 2,7 metro ilgio pabėgiai. Jų vienam kilometrui buvo dedama po 1320. Bėgių vienas metras svėrė 35 kilogramus, ilgis – 6 metrai. Po kiekvienu bėgiu buvo dedami 8 pabėgiai. Bėgių sandūrą darė tarp pabėgių.¹⁷

Viešas eismas Liepojos–Kaišiadorių linija (294,44 varstai) atidarytas 1871 metų rugsėjo 4 dieną.¹⁸ Susisiekimo kelių ministerijos priežiūrą šios linijos tęsyboje atliko valstybės patarėjas inžinierius Lindas.¹⁹ ■

Irenos Kazlauskienės šeimos archyvo ir spaudinių nuotraukos

(Tęsinys – kitame numeryje)

Prelato aureolė

Bronius Antanaitis, prelatas

Prelatas Mykolas Karosas, Šeduvos dekanas. Iš spaudos

Kai 1938 metų rugsėjį pradėjau mokytis Šeduvos „Saulės“ progimnazijos pirmojoje klasėje, prieš mano akis atsivėrė daug platesnis ir gilesnis pasaulis negu anksčiau. Mokykla ir Šv. Kryžiaus atradimo Šeduvos bažnyčia švytėjo išskirtiniu vaizdumu. Tarp kitų mokytojų labiausiai pastebimas buvo kapelionas kanauninkas Mykolas Karosas. Jo pamokos, aukojamos šv. Mišios, pamokslai, kaip ir jis pats, buvo apgaubti nekasdienišku spindėjimu, tarsi šviesia aureole. Kai 1974 metais, jau pasiekęs tos pačios aukštumos tarnystėje kaip ir pirmasis kapelionas, stojau prie to paties altoriaus, pamokslavau iš tos pačios sakyklos, vaikščiojau tais pačiais takais, rūpinausi tos pačios bažnyčios – architektūros paminklo, kurio atstatymas buvo jo rūpestis, atnaujinimu, dvidešimt su kaupu metų gyvenau tos pačios parapijos teisingumo, doros, religingumo šiokiadieniais ir šventėmis. Ir visus tuos dešimtmečius lydėjo jo asmenybė, jo autoritetas, tarnavimo Dievui ir Tėvynei auka.

Prelatas M. Karosas plačioje Šeduvos krašto padan-

DIDŽIADVASIŠKUMAS, TIKRASIS HUMANIZMAS, PASIAUKOJANTI TARNYSTĖ, AKTYVI, PAVOJŲ, RIZIKOS NEPAISANTI VEIKLA VARDAN KITŲ, VISOKERIOPA PAGALBA PARAPIJIEČIAMS, KURIEMS JOS TAIP REIKĖJO SUNKIAISIAIS TĖVYNEI METAIS, TOLERANCIJA – VISU TUO IKI ŠIOL SPINDI PRELATO MYKOLO KAROSO GYVENIMAS IR DARBAI. STRAIPSNĮ APIE ŠĮ ŠVIESUOLĮ SPAUDAI PARENGTI PADĖJO JONAS LINKEVIČIUS.

gėje visą ketvirtį amžiaus – garbingiausias, svarbiausias žmogus, didžiausias autoritetas, sugebėjęs kiekvieną suprasti, toleruoti, tikro katalikiško aukojimosi, krikščioniškos moralės skiepijimo ir pavyzdingo jos laikymosi pavyzdys. Žemaičių Kunigų seminarijos auklėtinis, 1901 metais įšventintas kunigu, jis, iš pradžių apaštalavęs kaip vikaras keliose parapijose Lietuvoje ir Latvijoje, 1910 metais ilgai, šešiolika metų, kunigavo Raseiniuose, po to, nuo 1926-ųjų – Šeduvoje.

Apie M. Karoso gyvenimą, jo veiklą žinome iš paties prelado, iš archyvo (F 391, ap. 7, b. 2450), iš spaudos, iš kunigo Alfonso Sušinsko išsamaus ir dalykiško straipsnio „Šviesaus gyvenimo kūrėjas“; paskelbto kanauninko skyrimo prelatu proga („Panevėžio garsas“, 1940 03 30, nr. 15). Iš tų pačių šaltinių žinome, kad M. Karosas gimė 1878 08 23 Apse, Zarasų apskrityje, kad tėvai netrukus, dar sūnui nesulaukus vienerių metų, persikėlė į Apeikiavietę, Anykščių valsčių. Kaip teigia A. Sušinskas, gimė jis turtingų inteli- ►

Šeduvos klebonas M. Karosas ir M. Šapragis su gėlių procesijos barstytojomis ir jų vadovėmis. Apie 1927 m. Iš K. Lukoševičiūtės asmeninio albumo

gentų šeimoje, tėvas buvo gydytojas. Pradžios mokslą rusiškai ėjo Debeikiuose privačiai, o egzaminus iš jo laikė Anykščiuose. Šiaulių gimnazijon pasiruošė taip pat privačiai. Stodamas į Kauno kunigų seminariją, jaunuolis pademonstravo labai geras rusų kalbos žinias. A. Sušinsko žodžiais, „iš gražaus būrelio laikusių kunigų seminarijon egzaminatoriai rusai ta proga negalėjo „suvalgyti“ tik dviejų, nes jų gabumai ir mokėjimas buvo per daug aiškius. Vienas iš šių dviejų stipriųjų buvo Mykolas Karosas“. Seminaristas kaipmat įsijungė į slaptą lietuvių klierikų būrelį, buvo aktyvus jo narys, ir lenkiškoji seminarijos vadovybė už patriotišką uolumą „vos neiškraptė iš ketvirto kurso“.

Kaip dvasininkas apaštalavimo misiją M. Karosas pradėjo vikaru Šėtos (tuometinėje Ukmergės apskrityje) katalikų bažnyčioje. Kunigaudamas Šėtoje, idealistas vikaras neįtikėjo klebonui lenkui, kuriam kliuvo jo jaunjo pagalbininko patriotiškumas – už lietuviškų knygų platinimą žadėjo skusti žandarams. Dėl to 1901 metų pabaigoje buvo nukeltas į Dabėnus, o kitais metais – į Ilukštą (Latvija). Čia šalia lenkiškų pamaldų įvedė ir lietuviškas, organizavo lietuvių chorą, rengė lietuviškus vakarus, klebonija jo dėka tapo lietuviybės židiniu.

1905–1910 metais, būdamas Salako ir Vabalninko bažnyčių vikaras, pasireiškė kaip taurus dvasininkas ir aktyvus lietuvis kultūrintojas.

Visu ūgiu M. Karosas iškilo per penkiolika kunigavimo Raseiniuose metų. Čia, kaip rašė A. Sušinskas, „buvo mylimas visų be skirtumo: ir tų, kur tikėjo, ir tų, kur netikėjo, o težiavėjo šviesia, patrauklia jo asmenybe“. Tie metai buvo nelengvi, permainingi ir labai reikšmingi bundančiai iš svetimųjų priešpaudos Lietuvai. Kunigas M. Karosas nevensgė aštrių

susidūrimų su okupacine kaizerine valdžia, rūpinosi nuo jos nukentėjusiais. Jis – aktyvus kovotojas dėl tautiečių teisių ir tautinės kultūros puoselėjimo. Su kitais M. Karosas įkūrė žemaičių laikraštį „Žemaitija“ ir uoliai dirbo, jį leidžiant. Kunigas 1918 metais vadovavo raseiniškių susirinkimui, kuriame buvo nutarta perimti miesto valdymą lietuvių žinion. Jis vyko į Vilnių instrukcijų besikuriančiam valstybiniam darbui ir ginklų policijai, apskrities parapijų atstovų posėdyje buvo išrinktas apskrities vykdomojo komiteto nariu. 1918 metais su kitais įkūrė gimnaziją ir kurį laiką buvo jos direktoriumi.

1926 metais atkeltas į Šeduvą klebonu, įsikūrus Panevėžio vyskupijai ir vyskupu tapus Kazimierui Paltarokui, buvo paskirtas Panevėžio katedros kapitulos kanaaninku, o nuo 1940 metų – tos pačios kapitulos prelatu. Tarpukario metais bendradarbiavo katalikų ir dešinosios krypties spaudoje. 1949 06 06, vyskupui K. Paltarokui išvykus į Vilnių, buvo paskirtas Panevėžio vyskupijos generaliniu vikaru, tas pareigas ėjo tris su puse mėnesio. Šeduvos katalikų parapijos klebonu ir Šeduvos dekanato dekanu išbuvo iki arešto 1951 09 08.

Kaip areštuotas rašė prievartinėje autobiografijoje (biografijos akte – taip buvo įvardintas tas rašinys), būdamas vikaru, teikė krikšto, moterystės, atgailos šv. Sakramentus, lankė ligonius, mokyklose dėstė tikybą. Per visą savo kunigavimą jokioms politinėms, net krikščioniškoms (krikščionys demokratai, Darbo federacija, Ūkininkų sąjunga) partijoms nepriklausė, politikos visuomet vengė. Vokiečių okupacijos metais buvo kviestas vietos valsčiaus socialiniam darbui. „Į tą komitetą buvau kviestas ne kaip Karosas Mykolas, Mykolo, – rašė tame biografijos akte, – o kaip Šeduvos parapijos atstovas. Komitetui atliekant savo socialinę pareigą šelpimo darbe, buvo reikalingos žinios apie šeimas ar atskirus asmenis, tos pašalpos reikalingus. Čia parapijos atstovas ir galėjo minėtam komitetui tokias tikslas žinias suteikti apie jo parapijoje esančias tokias šeimas ar asmenis. Visada buvau vienodos nuomonės, kad kiekvieno kunigo pareiga tinkamai atlikti savo tiesioginį darbą, t. y. aprūpinti jam pavestų parapijiečių religinius reikalus. Šiam tikslui kiekvienas kunigas privalo derintis prie esamosios valstybinės tvarkos ir esamųjų įstatymų atliekant savo kunigiškas pareigas ir vengti visko, kas gali šiam jo darbui kenkti. Šiais motyvais visuomet gerbiau sovietiškos vyriausybės įstatymus, jų griežtai laikiausi ir prieš sovietišką santvarką nei viešai, nei slapta niekuomet neveikiau. Vilnius, 1957 m. rugsėjo 11 d.“

Prelatas M. Karosas pasižymėjo didele erudicija, išsilavinimu, artimais ryšiais su tikinčiais, įvairiomis organizacijomis, ne tik parapijoje, bet ir vyskupijoje, dekanate garsėjo organizaciniais gebėjimais, humanišku, tolerancija, labdarumu. Turėjo didžiausią ►

šiam krašte asmeninę biblioteką, domėjosi rusų kultūra, filosofija, krašto istorija, bažnytinių ir pasaulietinių organizacijų veikla. Aktyviai dalyvavo miestelio ir valsčiaus savivaldybių veikloje, būdavo renkamas miesto tarybos nariu. Valsčiaus tarybos akivaizdoje jis prisaiškino naujai išrinktą valsčiaus viršaitį Bronių Švagždį. Kai 1932 metais iš apskrities tarybos išėjo Šeduvos miesto tarybos deleguotas narys dr. A. Milvydas, jo vieton buvo išrinktas kanauninkas M. Karosas.

Prelato M. Karoso vadovaujama, rūpestingai tvarkoma, graži, erdvi Šeduvos dvasinė šventovė sekmadieniais būdavo pilnutėlė. Aptarnaudavo klebonas, vikaras, kapelionas, altarisas. Jų prasmingi pamokslai, teikiami šv. Sakramentai, visapusiška pagalba tikintiesiems, gražus giedojimas kėlė parapijiečių dvasią. Prelatas niekada nevaržė vikarų, leisdavo jiems kūrybingai reikštis.

Iki 1940 metų dėstydamas Šeduvos progimnazijoje tikybą, tada ir vėliau rūpinosi moksleivių religiniu bei doroviniu auklėjimu. Klebonija, jos kambariai mums buvo gerai žinomi, nes nepriklausomos Lietuvos laikais beveik visi progimnazijos mokiniai buvo ateitininkai. Rinkdavomės pas prelatą M. Karosą į susitikimus su garsiais pamokslininkais kunigais A. Lipniūnu ir A. Sušinsku, kitomis progomis. Jis visada autoritetingą žodį tardavo pedagogų tarybos posėdžiuose. M. Karoso pastangomis „Saulės“ draugijos skyrius Šeduvos krašte išvarė gilią ir reikšmingą švietimo vagą.

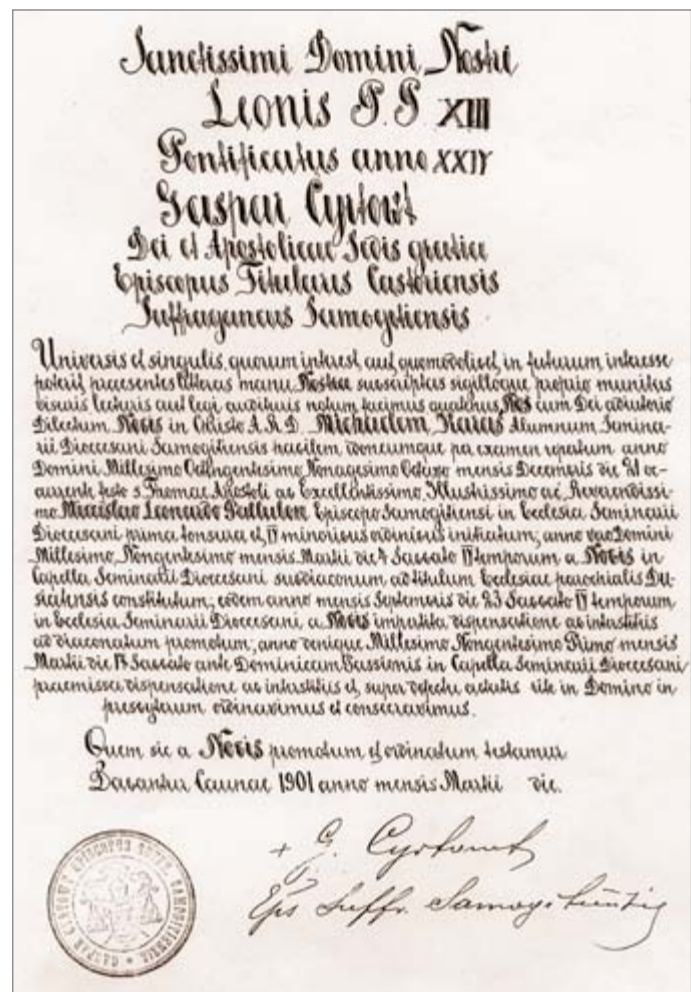
Paskutiniaisiais tarpukario metais Šeduvos bažnyčia parapijos lėšomis ir prelato M. Karoso rūpesčiu buvo iš vidaus ir iš lauko pagrindinai atnaujinta, šventovės vidus, prisitaikant prie pastato stiliaus, buvo skoningai išdekoruotas tautiniais ornamentais.

Per pirmąjį bolševikmetį Šeduvos, kaip ir visos Lietuvos bažnyčioms, suduotas skaudus smūgis: bažnyčia buvo atskirta nuo valstybės, jos turtas konfiskuotas, tikybos mokymas mokyklose, religinės ir tautinės organizacijos buvo uždraustos. Bažnyčios vaidmuo tais metais dar labiau padidėjo, o pareigos dvasininkijai, ypač klebonui ir dekanato vadovui prelatui M. Karosui, pasitebimai pasunkėjo. Kiek ir kaip tomis sąlygomis buvo įmanoma formuoti kasdieninius bažnyčios ir tikinčiųjų santykius, daugeliu atvejų teko spręsti savarankiškai, dažniausiai remiantis prelato įžvalgumu ir autoritetu, ir šią našta M. Karosas nešė pasiaukojamai, rezultatyviai.

Antrasis pasaulinis karas, su juo prasidėjusi ir trejus metus trukusi fašistinė okupacija Lietuvos bažnyčioms buvo irgi nelengvas metas. Antikomunizmo ideologija tais metais tapo Bažnyčiai būtinybe. Bet įžvalgesni dvasininkai, prie kurių priskirtinas ir M. Karosas, kad ir dalyvaudami aukų prie Maskvos šlančiai vermachto kariuomenei rinkimo kampanijoje, nepalaikė kruvinių tarpusavio grumtynių, nežaboto kraujo praliejimo, ypač – totalinio žydų genocido. Į prelatą, kaip į nė vieną

kitą valsčiaus atsakingą darbuotoją, paramos ir užtarimo kreipdavosi daugelis nukentėjusių ar jų šeimos narių. Ir jis nebūdavo kurčias nelaimėlių nusiskundimams, užtarimo prašantiems, ragindavo krikščioniškos meilės vardan liautis spręsti ginčus ginklo pagalba.

Prelato M. Karoso humaniškumas ir bebaimiškumas pasireiškė jau pirmaisiais fašistinės okupacijos mėnesiais. 1941 metų rugpjūčio antroje pusėje pradėtas planinis Šeduvos žydų naikinimas. To mėnesio pabaigoje daugelis jų jau buvo išžudyti ir užrausti Liaudiškių miške. Prelatas kurį laiką klebonijoje slėpė gydytoją Paturskį ir du mažamečius berniukus (jų pavardės nežinomos). Grupė Šeduvos inteligentų ėmėsi pavojingos iniciatyvos – gelbėti Šeduvai ypatingai nusipelnčius žydus, Lietuvos savanorių Nolio ir Kukerio bei gydytojo Paturskio šeimas. Tai iš tikrųjų buvo rizikingas žingsnis, negirdėtas kituose valsčiuose, nes vokiečiai bei jų pakalikai žiauriai susidorodavo ir su žydų gelbėtojais. Tie vienuolika fašistų naikinamos tautos ►

Dokumentas apie Mykolo Karoso įšventinimą į kunigus. Iškilnėse dalyvavo vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis, Kasperas Sirtautas. Iš Lietuvos centrinio archyvo

atstovų buvo išleisti į laisvę, paruošti krikštyti, tikintys, kad katalikybė padės apsaugoti jų gyvybes. Nelaimėlių krikštytųjų dieną bažnyčia buvo pilna tikinčiųjų, prie kiekvieno krikštijamo stovėjo krikštatėviai – daugiausia iš Šeduvos inteligentijos, Krikšto sakramentą suteikė prelatas. Nuotaika bažnyčioje buvo nekasdieniška, iškilmingumą temdė abejonė gerų norų patikimumu.

Neilgai laisvėje gyveno pakrikštytieji. Tą patį rudens jų dešimtukas buvo suimtas ir išvežtas myriop. Vienintelė Sulamita Nolienė tuo metu išvengė suėmimo. Likusi laisvėje ji bėgo prieglobsčio į kleboniją. Prelatas, kol surado išeitį, slėpė pabėgėlę už bažnyčios didžiojo altoriaus, o netrukus ją priglaudė jam paklūsę Šniukonių kaimo pamiškės ūkininkai Paluckai. Šis prelado žingsnis, liudijantis jo drąsą ir kilnumą, buvo ne mažiau pavojingas už grupės žydų krikštijimą.

Pokario metai – trumpas, bet labai sunkus (sunkiausias) prelado M. Karoso gyvenimo tarpsnis. Tai buvo beviltiško Lietuvos partizanų pasipriešinimo okupantams metai, masinių trėmimų, prievartinio kaimo kolektyvizavimo metai. 1944–ųjų vasarą, sparčiai artėjant frontui, kai viršum Lietuvos pakibo antrojo bolševikmečio grėsmė, Šeduvoje įvyko „Tėvynės gelbėjimo komiteto“ posėdis, tarp kurio narių, vietos inteligentijos ir kariškių, buvo ir prelatas M. Karosas. Tame posėdyje nutarta okupacijos sąlygomis organizuoti apylinkėje ginkluotą partizaninį pasipriešinimą. Partizanų pasipriešinimas, prieš kurį buvo mestos didžiulės NKVD pajėgos (generolo Vetrovo vadovaujama divizija, karinės grupuotės, vadinamieji sribai), buvo nuslopintas brutalia, gerai ginkluota jėga, keršijant partizanams ir jų artimiesiems. Beviltiškoje politinėje situacijoje atsidūręs kraštas skendėjo neapykantoje, susipriešime, išdavystėse. Kentėjo be kaltės apkaltintieji, liejosi nekaltas kraujas, kerojo nežabotas teroras. Kažin ar kada

Šeduvos klebonas M. Karosas (pirmoje eilėje antras iš dešinės) ir vikaras M. Šapragis (pirmoje eilėje ketvirtas iš dešinės) su grupe dekanato dvasininkų. Apie 1928 m. Iš K. Lukoševičiūtės asmeninio albumo

Lietuvai buvo sunkiau? Labai sunkiose sąlygose atsidūrė ir Lietuvos katalikų Bažnyčia. Tais metais prelatui M. Karosui, plačios apylinkės dekanato vadovui, teko didelė atsakomybė ir sunki pareiga. Žuvusiųjų partizanų, tremtinių, įkalintųjų artimieji eidavo pas prelatą, užprašydami šv. Mišių aukos. Prelatas kartu su tautiečiais išgyveno laikmečio smūgius, ramindavo, guosdavo juos, meldavo Dievą gailėstingumo, rasdavo tinkamą sprendimą, sušelpdavo. 1945 metais klebonijoje buvo apgyvendintos iš savo namų išvarytos mokyklos direktorės O. Butkienės ir mokytojos J. Blažienės šeimos, pasitraukusio nuo persekiojimų vargonininko A. Bielinio dukros, gimnazijos moksleivės Alma ir Minolija. Pasutinius mokslus abiturientė Minolija buvo aprūpinta ir galėjo baigti gimnaziją. Ta proga ji buvo apdovanota naujais drabužiais ir avalyne, net pasirūpinta charakteristika stojimui į universitetą.

Apie sunkią pirmųjų pokario metų politinę visuomeninę padėtį dekanate daug pasakyta M. Karoso 1945 metų pranešime Panevėžio vyskupijos kurijai. Tą pranešimą dekanas parašė pagal jam priklausiusių bažnyčių klebonų pateiktas ataskaitas, atsakydamas į vyskupijos pateiktus dešimt klausimų. Iš dekanato parapijų klebonų atsakymų, kuriais remiamasi pranešime, atsiskleidžia nelengva tikinčiųjų situacija pokari ir jų ori laikysena represijų, susidorojimo su Lietuvos gyventojais sąlygomis. Pasak dekanato M. Karoso pranešimo, bažnyčios lankomumas geras, visų parapijų valdytojai vienbalsiai pareiškė, kad parapijiečiai, kurie gali, noriai eina šv. Sakramentų, laikosi tikėjimo principų, dosnūs bažnyčiai. Mokyklos padėtis pranešime vertinama teigiamai: mokytojai – daugiausia praktikuoją katalikai, nors varžomi ir persekiojami, mokiniai mokomi tikybos, visur vyksta katekizacija, spaliukų, pionierių, komjaunuolių – vienetai. Kaip didžiausios parapijiečių ydos, atsiradusios esamomis sąlygomis, pranešime minimi samagono gaminimas (jis – geriausia priemonė apsaugoti nuo valdžios pareigūnų, kurie beveik visuomet girti), girtavimas, paleistuvavimas, pavydas, kerštas bei svetimo turto negerbimas.

Libiausiai baudėjams užkliuvo jau nebe atsakymai į vyskupijos anketos klausimus, o pridėtas drąsus paties prelado tuometinės padėties Šeduvos krašte konstatavimas ir vertinimas. Jis šviesiai tiesiai išklajo tariamos teisėtos valdžios pareigūnų nusikaltimus, kuriuos vykdė pagarsėję chuliganai, daugiausia visiems žinomi vagys, kriminalistai, kurie tikrai tuo ir skyrėsi nuo tikrų plėšikų, kad tapę „istreibteliais“, plėšė ir žudė viešai, be jokios atsakomybės už savo juodus darbus. Jie dienos ar nakties metu brovėsi į ramių ūkininkų sodybas, jas degino, žudė visai nekaltus. Toje pranešimo dalyje nurodyti konkretūs faktai, pateikiamos išžudytų žmonių, daugiausia jaunuolių, pavardės. Pabaigoje reziumuojama: „Šio pranešimo turinys paimtas iš dabartinio gyvenimo. Visą atsakomybę už patiektą medžiagą pranešėjas pasiima.“ ►

Šeduvos parapijos tretininkės su klebonu M. Karosu. Apie 1930 m. Nuotrauka iš K. Lukoševičiūtės asmeninio albumo

Tuo metu, kai buvo parašytas pranešimas kurijai (1945 10 22), kruviniusias istorijoje karas Europoje ir Azijoje jau buvo pasibaigęs sąjungininkų, tarp jų ir Sovietų Sąjungos, pergale. O tuo tarpu Lietuvoje vyko nuožmi kova tarp nelygių jėgų – palyginti negausios patriotiškai nusiteikusios partizanų rezistencijos ir milijoninės, ginkluotos pačia moderniausia ginkluote Raudonosios armijos – milžino jėgos. Pirmaisiais kovos metais partizanus rėmė tautos didžiuma, bet palaipsniui kaip partizanų, taip ir jų rėmėjų gretos katastrofiškai retėjo, menkėjo, o puolimas vis stiprėjo. Komunistinė diktatūra (sovietinė valdžia) ėmėsi žiauriausių kovos priemonių prieš katalikų Bažnyčią, jos tarnus, visada turėjusius didelę įtaką tautos politiniame ir dvasiniame gyvenime. 1951 09 08 buvo areštuotas ir įkalintas pats autoritetingiausias Šeduvos krašto dvasininkas, dekanato vadovas, prelatas M. Karosas. Jo baudžiamoji byla Nr. 18987 (archyvo Nr. 27130/3) užvesta 1951 09 08, baigta 1961 10 09.

Kratos protokole turto, kuriam uždėtas areštas, sąrašas gana menkas: baldai, knygos, paveikslai, kilimai, indai, pinigai ir medalis „Už pasiaukojamą darbą Didžiajame Tėvynės kare 1941–1945 metais“. Nutarimą areštuoti ir atlikti kratą pasirašė trys ne lietuvių tautybės KGB kariškai, orderį – Šiaulių srities MGB viršininkas Vasiljev.

Tardymui pagrindas buvo ne per didžiausias, bet tardė pasikeisdami keli tardytojai po 4–6 valandas, daugiausia sukdamiesi apie tuos pačius kaltinimus. Tardymas vyko rusų kalba, nes ta kalba kaltinamasis kalbėjo

laisvai. Inkrimuojami nusikaltimai nebuvo dideli, o bausmė už juos buvo siūloma didžiausia. Prelatą kaltino fašistinės okupacijos metais buvus „Žiemos pagalbos“ valsčiaus komiteto, kuris užsiėmė šiltų drabužių vokiečių kariuomenei rinkimu, nariu, sistemingai vedus antitarybinę agitaciją, atvirai kvietus tikinčiuosius į kovą su bolševizmu, 1945 10 22 parašius antitarybinio turinio pranešimą vyskupijai, kuriame pikta forma šmeižęs tarybinę tikrovę ir Lietuvos TSR komunistų partijos bei Tarybų valdžios vedamus pertvarkymus. „Nusikaltamoji“ prelato veikla buvo paliudyta trijų liudytojų parodymais, kurie didžiausia dalimi buvo patvirtinti ir akistatoje. Vienas iš liudytojų – menko išsilavinimo, neturtingas valstietis, gyvenęs Panevėžio rajone, prelatą M. Karosą matęs vos vieną kartą, tvirtino girdėjęs jo antitarybinį pamokslą 1948 metais Sidabrave per Šv. Mataušo atlaidus. Šeduvietė, kandidatė į TSKP narius, teigė, jog kaltinamasis 1943–1944 metais ragino mels-tis ir prašyti Dievą gelbėti nuo artėjančios Raudonosios armijos, sistemingai vykdė antitarybinę agitaciją. Trečias liudytojas, prastos reputacijos Šeduvos raudonųjų aktyvistas, keitė parodymus, mažindamas anksčiau prelatui sukurptus kaltinimus, nedalyvavo teismo procese. Didžiausia prelato kalte tardymas pripažino jo pranešimą vyskupijai.

M. Karosas prisipažino buvęs Šalpos komiteto nariu ir raginęs aukoti frontui, 1945 metų spalį parašęs vyskupijai pranešimą, bet nelaikęs jo nei antitary- ▶

1. Klasė	2. Tautybė	3. Miestas
1. Mokyklos vardas	Jaučio' draugijos Šeduvos sky- liaus progimnazija	
2. Mokytojo pavardė (ir vardas)	Karosas Mykolas	
3. Gimimo metai ir diena	1878m. Rugs. 23 d.	
4. Tautybė	Lietuviš.	
5. Pilietybė	Lietuvos.	
6. Tikyba	Katolikas.	
7. Baiminos sud- tis	Nevedęs (RK bačtinis dvas.)	
8. Mokslo žen- klas	Baigęs Žemaičių dvas. seminariją.	
9. Ar ir kuri laiką tarnavęs ir kokias pareigas atlikęs?	Ypač 1910m. yra tarnavęs dešimtyje parapijų švietimo srityje. Tarnavo 1910m. iki 1918m. 1918-1919m. Rėdėčių mieste švietimo srityje; 1919m. iki 1920m. Šilutės Rėdėčių mieste (dar. ir kitose švietimo srityse).	1910-1918m. Rėdėčių mieste 1918-1919m. Rėdėčių mieste 1919-1920m. Šilutės Rėdėčių mieste (dar. ir kitose švietimo srityse).
10. Kuo kurio laiko yra šioje mokykloje?	1920m. Rugsėčio 1 d.	
11. Kiekis ar laisvai samdomas?	Ne etatinis, nei keturi mėnesiai pamok.	
12. Kuriam dalyviui dėjo ir kuriose klasi- se?	Visose keturiose klasišose dėjo tarnyba.	
Mokytojo parašas: <i>M. Karos</i>		
Direktoriaus vietoje	Ponirgas emu goni	
	Direktoriaus parašas: <i>Uminis</i>	

Šeduvos progimnazijos kapeliono M. Karoso tarnybinė anketa. Iš Lietuvos centrinio valstybinio archyvo

binu, nei politiniu. Pranešimas parašytas, remiantis faktais. Jis neigė kaltinimą, kad vokiečių okupacijos metais minėtas Šalpos komitetas užsiėmė vien šiltų daiktų vokiečių armijai rinkimu ir kad kvietęs į kovą prieš bolševizmą. Komitetas rinko maistą ir drabužius neturtingiesiems, gausioms šeimoms, našlaičiams ir dalijo Šeduvos valsčiaus gyventojams, reikalaujamas nurodė kelias sušelptųjų pavardes. Dėl kaltinimo šmeižus tarybinę armiją paaiškino laiką, kad tarybinė kariuomenė klasta užėmė Lietuvos teritoriją, todėl laiką ją okupacine. Bet tai – ne šmeižtas, o tikrovė. Nelaičas šmeižtu ir karčios tikrovės apie nusikalstamą vadinamų liaudies gynėjų veiklą, nes tai – tiesa. Pamoksle Sidabravo atlaiduose neminėjęs nei Tarybų valdžios, nei komunistų partijos.

Byla Nr. 18987 iš 111 lapų teismui perduota 1951 11 09. Vilniaus srities teismo pirmininkas siūlė teismo procesą surengti Šiauliuose (ten liudytojai). Nežiūrint, kad Aukščiausiojo teismo pirmininkas nematė reikalo perduoti bylą Šiaulių srities teismui, ji buvo perduota. Teismo baudžiamųjų bylų teisminė kolegi-

ja, susidedanti iš pirmininkaujančio Žilinsko, liaudies tarėjų Domino ir Kibartienės, dalyvaujant prokurorui Konifenko, 1951 11 22 priėmė nutartį patvirtinti kaltinamąją išvadą, bylą nagrinėti uždarame posėdyje, dalyvaujant šalims.

Teismo posėdis įvyko 1951 12 08, pirmininkavo Daunys, dalyvavo liaudies tarėjai Laucevičius ir Kuprevičius, prokuroras Kabašenas, advokatas Tiulkovas, liudytoji V. Bartkus ir O. Norvaišienė. Kaltinamasis kaltu neprisipažino. Kolegija nusprendė: M. Karosą pripažinti kaltu pagal BK 58 10 str. 2 dalį ir nuteisti dvidešimt penkeriems metams laisvės atėmimo su viso turto konfiskavimu bei atėmimu penkerių metų laikotarpiui pilietinių teisių, numatytų BK 31 str. Baumės pradžia laikyti 1951 09 08. Kardomąja priemone palikti areštą.

Parapijiečiai jautė prelatui ir jiems padarytą didžiulę neteisybę, skriaudą, bet neišmanė ar neišdrįso imtis žygių, tiesiog nesugalvojo, kaip būtų galima panaikinti ar bent sumažinti bausmę. Pagaliau 1954 08 10 ilgametė M. Karoso tarnaitė P. Dočkutė kreipėsi pareiškimu į LTSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo pirmininką, prašydama tarpininkauti dėl bylos peržiūrėjimo. Ji nurodė motyvus, dėl kurių reikia grąžinti laisvę senukui kunigui arba bent sumažinti bausmę. Tuo pačiu reikalavė malonės prašymą Aukščiausios Tarybos Prezidiumo pirmininkui parašė ir grupė Šeduvos parapijos tikinčiųjų (įgaliotiniai), vadovaujamų Adelės Jurpalienės. Prašyme išdėstyti prelado geri darbai, jo charakterio teigiamybės, humaniškumas, rizika, gelbstint žydus. „Dvasioje jis buvo komunistas, nes šelpdavo neturtinguosius, su vargšu dalijosi paskutiniu duonos kąsniu. (...) Kreipiamės prašydami padaryti žygių, kad mūsų mylimas kunigas-senelis iš-eitų į laisvę“. Pasirašė penki parapijos įgaliotiniai.

1954 09 30 komisija peržiūrėjo bylą ir nutarė ją perduoti Aukščiausiojo teismo pirmininkui Didžiuliui dėl bausmės sumažinimo iki dešimties metų. Teismas konstatavo, kad M. Karosas nubaustas pagrįstai, bet yra senyvo amžiaus, todėl bausmė jam skirta per griežta. Aukščiausiojo teismo kolegija 1954 11 08 nutarė Šiaulių srities teismo nutartį pakeisti ir sumažinti bausmę iki dešimties metų laisvės atėmimo su turto konfiskavimu ir be teisių atėmimo.

M. Karosas grįžo Šeduvon 1954 metų pabaigoje jau paliejęs ir 1955 11 13 mirė. Palaidotas bažnyčios šventoriuje, netoli tako, kuriuo daug metų kasdien eidavo į bažnyčią. Niekada netrukėjo jo kapo lankytojui. Būreliais ir pavieniui jie lenkė galvas šviesiam savo ganytojo atminimui, vis prisimindavo jo pasiaukojamąjį darbą tarp savų, jo didžiadvasiškumą, bebaimiškumą sunkios priespaudos metais. Daug kartų teko būti kartu su gausiais lankytojais, dažną apsilankymą giedoti giesmių giesmę „Marija, Marija, Skaisčiausia Lelija...“ ■

Apie karą, gimtinę, pasaulio vaikus ir fotografiją

Eugenijus Lastauskas

MINTIMIS APIE KARIŠKIO KASDIENYBĘ, TARPTAUTINES MISIJAS „KARŠTUOSIUOSE TAŠKUOSE“, PAŽINTAS PASAULIO ŠALIS, NUOLATINĘ GIMTINĖS TRAUKĄ IR FOTOGRAFAVIMO AISTRĄ DALIJASI RADVILIŠKIETIS, MAJORAS EUGENIJUS LASTAUSKAS

– **Kas paskatino, nulėmė, kad pasirinkote kariško kelią, kuriuo taip užtikrintai ir taip sėkmingai keliaujate per savo jaunus metus?**

– Mano senelis 1918 metais, Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, tapo savanoriu ir iki 1926-ųjų kariavo už Tėvynę, pelnė viršilos laipsnį. Ilgą laiką ši istorija buvo paslaptis – sovietų laikais drausta apie tai kalbėti. Tačiau, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tokia mūsų šeimos istorijos detalė negalėjo likti pamiršta arba neskatinti domėjimosi, nekelti pasididžiavimo.

Mokydamasis tuometinėje Radviliškio III vidurinėje mokykloje (dabar – Vaižganto gimnazija) turėjau keletą pomėgių, tarp kurių pagrindiniai buvo istorija ir knygos. Ypač patiko karinės istorijos. Sportą sau atiradau kiek vėliau. Tad niekas iš šeimos ar draugų per daug nė nenustebo, kai po abiturso egzaminų įstojau į Lietuvos karo akademiją. Tada, kiek atsimenu, karinė tarnyba nebuvo labai populiari, prestižinė ar viliojan-

čiai apmokama. Bet aš, tikrai ne dėl skambių žodžių tai sakau, mylėjau ir myliu savo kraštą, be to, buvo toks pakilus laikmetis – ką tik atkurta Lietuvos nepriklausomybė, traukė romantiški poelgiai, nuotykiiai, norėjosi išbandyti save.

– **Nuo ko ir kaip pradėjote savo karišką karjerą?**

– Kai pabaigiau Karo akademijos pirmąją pakopą, buvau paskirtas į Kauno kunigaikščio Vaidoto pėstininkų batalioną. Ten vadovavau būriui (apie 20 karių). Po to – tarnyba Rukloje, Vilniuje, vėl Rukloje, šiuo metu – Vokietijoje. Tarnybą Lietuvoje periodiškai keitė misijos užsienyje arba mokslai Lietuvoje ar kitose šalyse. Manau, mokslų niekada nepakanka, ypač mano profesijoje, nes karinės pajėgos yra labai dinamiškos, greitai besikeičiančios. Tokios jos turi būti, nes šioje sferoje sustojimas – tai visiškai reali tikimybė patirti didžiulį nuostolių, tarp jų – ir žmonių netekčių. Karininko karjeros metu mokslai ►

Radviliškio viešojoje bibliotekoje Eugenijaus Lastausko fotografijų paroda džiaugėsi ir jo mama

vyksta periodiškai, dažnai, keičiant pareigas, būtina gauti tam tikrą išsilavinimą, kuris leistų tinkamai jas eiti. Kaip ir anksčiau man tai vis taip pat patinka, vis džiaugiuosi kiekviena galimybe įgyti naujos patirties, sukaupti nepamirštamų įspūdžių.

– Jus surasti gana nelengva: beiškant šiam pokalbiui, Jūsų klasės draugai vienąkart aiškino, kad esate Irake, po kiek laiko – jau Afganistane... Kokie gynam radviliškietei atrodo tie planetos „karštieji taškai“, ar patyrėte ten baimės?

– Man tarptautinės misijos – proga išbandyti save neįprastomis sąlygomis, įsitikinti, ką sugebi galbūt pavojaus akivaizdoje, kiek turi ištvermės, valios, kaip ištvėri įtampą ir panašiai. Todėl apie „karštuosius taškus“ svajojau jau Karo akademijoje, kaip ir daugelis tuometinių mano pažįstamų kariūnų. 1994-aisiais mūsų šalis pradėjo dalyvauti tokiose misijose, ir mano norai ėmė pildytis. 2001 metų sausio–rugpjūčio mėnesiais su SFOR (tarptautinėmis pajėgomis) išvykome į Bosniją. Kariniai veiksmai ten buvo pasibaigę prieš penkerius metus. Mes turėjome stabilizuoti, įtvirtinti jau taikią padėtį. Tad misija buvo rami, tik grėsmę nuolat keldavo tai, kad visur buvo daugybė minų. Kaip prisimenate, tame krašte anksčiau nuo jų žuvo ir ten tarnavęs mūsų kraštietis, vyresnysis leitenantas Normundas Valteris. Bosnija buvo mano pirmoji akistata su karu, tiksliau – jo pasekmėmis. Mačiau sudegintus, užminuotus kaimus, nelaimių, negandų ir netekčių iškankintus veidus... To neįmanoma pamiršti. Kaip ir išskirtinai gražaus gamtovaizdžio (tarnavau Dobojuje, serbiškoje Bosnijos daly-

je, bet neretai vykdavome iki Sarajevo, kitų įspūdingų vietovių), labai draugiškų žmonių. Pamatyti kontrastai, vaizdai ilgam sukelia daug minčių, svarstymų apie karo beprasmiškumą, žmonių santykius...

Nuo 2005 metų liepos iki 2006 metų vasario dalyvavau misijoje Irako pietuose, Basroje, Tarptautinės divizijos štabe. Tarnavau šalia šio miesto esančiame tarptautiniame aerouoste. Darbas su žiniasklaida, daug kelionių – viskas be galo įdomu. Kaip ir pati šalis su visiškai kitokiais papročiais, klimatu, gamta, pagaliau ir su kitokia situacija. Juk čia buvo neseniai pasibaigęs šitų sukilimas, prie Irako–Kuveito sienos mus pasitiko šarvuota technika, išklausėme instruktažą, iš kur grėsmė, ką daryti apšaudymo metu. Tiesa, šalies pietuose buvo kur kas ramiau negu centriniam Irake, kurį valdė sunitai. Tuo metu artėjo referendumas dėl Irako konstitucijos, rinkimai į šalies parlamentą. Tačiau apskritai tada demokratiją kuriančio Irako ateitis atrodė dar pakankamai neaiški. Man toje misijoje daug kas įsiminė. Gal labiausiai – žmonės, ypač vaikai: vargingai atrodantys, bet visada besišypsantys. Ir dar toks šios misijos įspūdis: labai aiškiai pajutau, kokia brangi Lietuva, kaip jos pasiilgau ir kaip sunku iš jos išvykti... 2008 metų sausio–rugpjūčio mėnesiais tarnavau Afganistane, Kabule. Įdomioje, nuostabią gamtą turinčioje, labai nuoširdžių ir gal vargingiausių žmonių, savotiškos mistikos šalyje. Kiek ten etninių grupių, kokia savita jų gyvenimo, kaip viskas skiriasi nuo mūsų gyvenimo... Nežinau, ar kada pamiršiu Kabulą, jo kontrastingas spalvas. Labai įdomus miestas, nors ir praradęs daug savo šviesių protų, inteligentijos. Išskirtinai šilti ir draugiški žmonės, puiki afganų virtuvė. 2010 metų liepos–2011-ųjų vasario mėnesiais teko dar sykį sugrįžti į Afganistaną. Dabar tarnavau Reintegracijos skyriuje. Šis skyrius rėmė susitaikymo su ginkluotos rezistencijos dalyviais procesą. Ypatingai įdomi misija kartu su kolegomis iš JAV, JK, Kanados, Turkijos, Prancūzijos, Australijos, Vokietijos ir, be abejonės, su afganais.

O dėl baimės misijose... Neslėpsiu, jos buvo ne vieną kartą. O ar nebūna įprastoje kasdienybėje? Tai – normalus jausmas. Bet man svarbiausia – ar sugebi šį jausmą valdyti, ar jis nevirsta panika. Apie save taip galiu pasakyti: kario garbė, pareiga, su tavimi esantys draugai, Lietuvos vėliava ant peties padeda ekstremalioje situacijoje įveikti baimę, sutvirtina žinojimą, kad atstovaujama savo šaliai, kad mus mato kitų valstybių kariai. Pagaliau juk šią profesiją rinkausi pats, niekieno neverčiamas, tad ir privalau tinkamai atlikti savo pareigą. Kaip mano tėtis vis mokydavo, yra žodis „reikia“.

– Ar galėtumėte iš visų įvairiose šalyse patirtų įspūdžių išskirti ypač netikėtą, pavojingą, sudėtingą situaciją, atvejį, nuotykią? ►

– Sunku išskirti vieną „nuotyki“, nes ilgam įsiminė daug kas. Raketų sandėlio sunaikinimas Afganistane buvo gana įdomi operacija. Kelionė iki ginklų slėptuvės truko visą naktį. Supratau, kaip sudėtinga keliauti iš-džiuvusios upės dugnu, kuomet negali iškrypti iš kelio, ir kaip nesmagu, kai tu esi kanjono dugne, o viršuje sėdi ne visai draugiškai nusiteikę „vietiniai“... Skrydžiai sraigtasparni virš Bagdado, kuomet tavo sraigtasparnį apšaudo, o skrydžio aukštis – vos keliasdesimt metrų, irgi „ilieja“ į kraują gerą adrenalino porciją...

– **Kai būnate toli nuo Lietuvos, kuo save raminate, drąsinate, kuo malšinate gimtinės, namų, namiškių ir draugų ilgesį?**

– Raminuosi tuo, kad nedaug liko, kad jau greit grįšiu... Be to, su daug kuo palaikau ryšį telekomunikacijos priemonėmis – internetu, telefonu. Padeda ir susitikimai su kitais lietuviais. Vokietijoje, Heidelberge, susibūrusi graži lietuvių bendruomenė, ypač aktyvus lietuviškas jaunimas: rengia koncertus, parodas, šiaip lietuviškus pasibuvimus. O tai – lyg lietuviško oro gurkšnis, lyg lietuviškas lietus sausoje Irako ar Afganistano dykumoje...

– **Ką veikiate dabar, ar kariškio kasdienybėje netrukdo kalbos barjeras?**

– Na, sunku kariškiui pasakoti apie specifinę sritį, nepasineriant į terminus. Baigiu tarnybą Afganistane, Tarptautinių pajėgų vadovietėje, Reintegracijos skyriuje, kuris padėjo Afganistano vyriausybei pradėti ir vykdyti derybas su ginkluoto pasipriešinimo dalyviais. Norisi tikėti, kad prasidėjęs ginkluotų grupių nusiginklavimo procesas tęsis, kad pagaliau į Afganistaną ateis taika. Ne kartą sakiau kolegoms afganams, kad norėčiau sugrįžti į Afganistaną kaip turistas ir kuo greičiau, tuo geriau... Kaip minėjau, dabar tanauju Vokietijoje, NATO pajėgų štabe.

Dėl kalbų... Negaliu pasigirti esąs poliglotas. Norėtumsi pramokti gerokai daugiau. Geriausiai kalbu lietuviškai, moku anglų ir rusų kalbas, galiu truputį suregzti serbų-kroatų ir prancūzų kalbomis, o dari, arabiškai moku tik bendras mandagumo frazes. Po to jau prasi-deda bendravimas, naudojant rankas ir šypsena... Apskritai kalbos barjerą labai gerai padeda įveikti nuoširdi šypsena, noras bendrauti ir draugiškas nusiteikimas kito žmogaus atžvilgiu, nesvarbu, iš kur jis.

– **Esate kariškis, kuris kartu su automatu nešiojasi... fotoaparata. Praėjusią vasarą Radviliškio viešojoje bibliotekoje pakvietė Jūsų fotoaparoda „Pasaulio vaikai“. Prieš tai ji veikė ir Radviliškio Vaižganto gimnazijoje. Kada pradėjote fotografuoti ir kodėl būtent vaikus?**

– Manau, kiekvienas iš mūsų nori kuo ilgiau įsiminti pamatytą gražų momentą, neįprastą akimirką. Fotografija ir suteikia tokią galimybę, išsaugo tai. Aš ja susidomėjau, pradėjęs keliauti po užsienį, vykti į misijas. Kilo noras su kitais žmonėmis dalytis vaizdais, kuriuose užfiksuoti išskirtiniai momentai, įdomūs kraštai, jų žmonės. Juo labiau, kad mano artimieji, ne visi draugai gali ten nuvykti, tai pamatyti. Aš, kaip kariškis, turėjau galimybę tokius įamžintus vaizdus jiems parvežti. Tokia ir buvo mano fotografavimo pradžia. Po misijos Irake ėmė kauptis vis daugiau fotografijų. Nelabai seniai išdrįsau plačiau jas rodyti.

Vaikus pradėjau fotografuoti, būdamas Irake. Neįmanoma jais nesizavėti, kai, mums atvykus į kaimą, jie atbėga pabendrauti, prašo saldumynų, kviečia žaisti. Kokių smalsumu dega jų akys, išvydusios svetimšali! Net jei ir reakcija ne visada būna draugiška (tai pasitaiko labai retai), ji žavi savo nuoširdumu. Apskritai vaikai stebina, traukia savo emocijų grynumu, atvirumu, savo smalsumu, nepaliojama noru pažinti.

Tuo pačiu norėjau pasidalyti šiais įspūdžiais su savo kraštiečiais, paskatinti juos keliauti, išvysti kitus kraštus, suvokti, koks didelis, koks įvairus pasaulis, kokie įdomūs kiti kraštai ir kokia graži, turtinga mūsų Lietuva, kiek daug mes turime ir kokie dėkingi turėtume būti už tai. Norėjau paskatinti mylėti kiekvieną žmogų nepriklausomai nuo jo odos spalvos, apsi-rengimo būdo ar jo kalbos. Tiesiog negaliu pakęsti rasistinių apraiškų, kartais Lietuvoje nuskambantys rasistiniai pasisakymai mane neramina. Norėčiau, kad ksenofobiškų minčių kupinas žmogus pažiūrėtų į vaiko akis – vaiko iš Afrikos, Azijos ar Lietuvos – ir pasakytų, kokius skirtumus išvydo. Ar ir po to jis galėtų tvirtinti, kad žmogus iš Lietuvos yra geresnis už žmogų iš Tanzanijos?

Paroda, kurią aš surengiau savo mokykloje, bandžiau jaunas asmenybes supažindinti su kitu pasauliu, per jų bendraamžių akis parodyti, kad egzistuoja ir kitokie kraštai, kitokios šalys, kitoks gyvenimo būdas, gyvenimo standartas ir lygis. Kaip nebūtų liūdna, daugumoje kraštų, kuriuose aš buvau, vaikai gyvena gerokai prasčiau nei Lietuvoje. Nepaisant to, jie šypsosi, yra linkę bendrauti, atiduoti savo emocijas ką tik atvykusiam žmogui...

Mano nuotraukose karinės tematikos yra mažai. Nesiekiu parodyti karo žiaurumų, pragaištingų jo pasekmių. Noriu parodyti teigiamus skirtingų kraštų bruožus, ypatybes, gražius žmones, nepakartojamus vaizdus.

– **Jūsų fotografijose – ne tik vaizdai iš misijų vietų, bet ir iš daugelio kitų pasaulio šalių...**

– Darbinės kelionės man nėra vienintelės. Jei turiu laiko, noriu keliauti ir savarankiškai. Tiesa, nesizaviu kelio- ▶

nėmis su poilsiu penkių žvaigždučių viešbučiuose. Man labiau patinka keliauti su kuprine ant pečių. Afrika ir Azija tam puikiai tinka. Lankiausi Tanzanijoje, buvau Malaizijoje, vykau į Kaukazo šalis – Gruziją, Armėniją, Azerbaidžaną. Nesenai aplankiau Maroką. Nemažai keliauju ir po Europos šalis. Visur sau atrandu labai daug. Tiesa, būta ir praradimo: Malaizijoje „sėkmingai“ praradau savo pirmąjį „Nikon“ fotoaparata. Įsigijau naują, šiek tiek pažangesnį. Ir juokauju, kad dabar manasis fotoaparatas yra kur kas protingesnis už savo šeimininką.

– Esate kai kurių gražių idėjų savai mokyklai – Vaižganto gimnazijai – sumanytojas, padedamas draugų, jas įgyvendinate, nesišalinate labdaringos veiklos ir Lietuvoje. Kodėl tai jums rūpi, ką žmogus, juolab jaunas, iš to pats gauna?

– Šiuo metu turbūt pagrindinis mūsų projektas – parama iniciatyviam savo kraštą mylinčiam jaunimui. Praėjusiais metais pirmą kartą įteikėme pinigine premiją Vaižganto gimnazijos abiturientams, kuriuos atrinko pedagogai ir mokiniai. Tuo pačiu organizavome abiturientų išvyką į Vilnių, ten klasės draugas Vygantas pasakojo apie savo profesiją, surengė kelionę į Vilniaus

universitetą, Rezistencijos muziejų bei praktinę kelionę būsimiems studentams. Tos premijos idėją tęsiame, bandysime įtraukti daugiau Vaižganto gimnazijos absolventų, šiaip radviliškėčių ir kitų žmonių, norinčių remti jaunimą. 2009 metais, administracijai labai maloniai ir šiltai priimant bei padedant, organizavome mineralų parodą Mosėdžio akmenų muziejuje, ten ji, atrodo, tebėra ir dabar – kviečiu aplankyti.

Keletas didesnių projektų, sumanymų kol kas tik mintyse, todėl dar nenorėčiau apie juos kalbėti. Tikiu prietarų: jei labai daug pasakosi, tuomet tai nepavyks įgyvendinti.

Kodėl man rūpi tokia veikla? Todėl kad esu lietuvis, kad man ne tas pats, kokia bus mano krašto ateitis, todėl, kad pats buvau tokiu pačiu moksleiviu, kuriam vyresnio žmogaus paskatinimas, bendravimas reiškė labai daug. Norisi, kad mūsų krašte sumažėtų neigiamų emocijų, kuomet pastebime tik kas blogai, kuomet tik verkiame ir dejuojame. O juk jauni žmonės tokį vyresniųjų elgesį mato ir patys atitinkamai elgiasi. Noriu, kad būtų daugiau drąsos, ryžto keisti dalykus, kurie mums atrodo neteisingi, kad sumažėtų abejingumo, kad, kaip sakoma, nenusidėtume apsileidimais. Iš karo istorijos pastebėjau – laimi ne tas, kuris yra stipresnis ginklais, o tas, kuris turi tvirtesnę tikėjimą ir valią kovoti. Manau, tas pats princi-

pas taikomas ir gyvenime: abejingumas bei pesimizmas veda į individo ir bendruomenės degradaciją.

Taip pat atsimenu savo jaunas dienas, kuomet mano pusbrolis Darius tada mane, trylikametį bernioką, sudomino Rytų kovos menais, paskatino sportuoti, mokėjo už mano treniruotes, anuomet man neįkandamai brangias. Tokį neabejingumą, nesavanaudišką norą padėti kitam aš gerai atmenu. Nors šio žmogaus jau nebėra, jo gerumo niekada nepamiršiu.

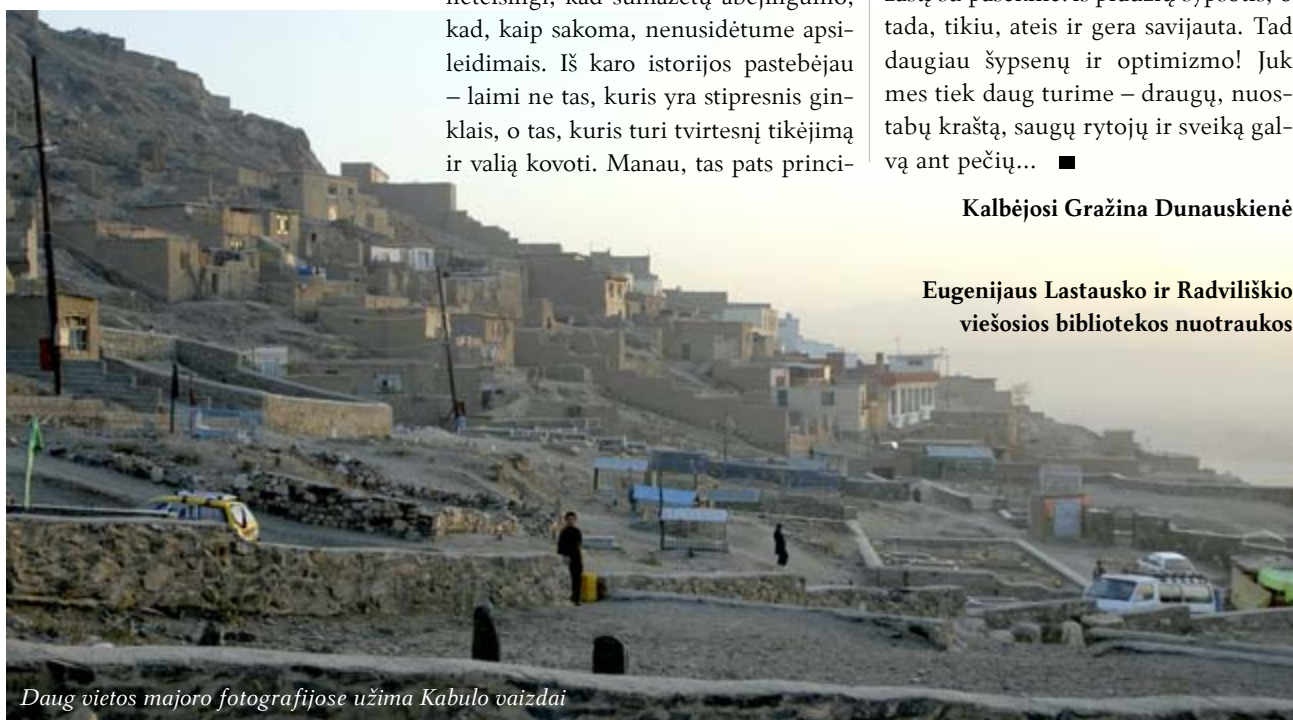
Ką gaunu už tokias pastangas? Geras klausimas... Šilumą, kad pasėjau kažką gero. Tikėjimą, kad laikas praėjo ne veltui, kad pinigai, kuriuos Dievas man davė uždirbti, nebuvo išleisti beprasmiškai. Ir apskritai – šiuo metu aš tai darau tiesiog todėl, kad man taip atrodo teisinga ir prasminga.

– Mūsų žurnalo tradicinis klausimas pašnekovams: ko palinkėtumėte savajam Radviliškio kraštui, jo žmonėms?

– Radviliškiečiams norėčiau palinkėti plačių, šiltų šypsenų. Paprastai mes šypsomės, kada esame linksmi ir laimingi. Siūlau pabandyti sukeisti priešą su pasekme: iš pradžių šypsotis, o tada, tikiu, ateis ir gera savijauta. Tad daugiau šypsenų ir optimizmo! Juk mes tiek daug turime – draugų, nuostabų kraštą, saugų rytojų ir sveiką galvą ant pečių... ■

Kalbėjosi Gražina Dunauskienė

Eugenijaus Lastausko ir Radviliškio viešosios bibliotekos nuotraukos

Daug vietos majoro fotografijose užima Kabulo vaizdai

Mūsų mokytojai

Nijolė Plungaitė-Šidlauskienė, kraštiečių, pedagogė

MES, RADVILIŠKIO VIDURINĖS MOKYKLOS 1951 METŲ AŠTUNTOSIOS LAIDOS ABITURIENTAI, ŠIŲ METŲ VASARĄ RUOŠIAMĖS SUSITIKTI RADVILIŠKYJE, ŠVĘSTI MOKYKLOS BAIGIMO 60-METĮ. BELAUKIANT TOS ŠVENTĖS, PRIEŠ AKIS IŠKYLA ŠVIESŪS MŪSŲ BUVUSIŲ MOKYTOJŲ VEIDAI...

Pirmiausia, kaip visada, susirinksime alėjoje prie raudonųjų mūrų. Jie mums ypatingi, nes tai buvo pasakutinioji stotelė, iš kurios kiekvienas su savo čia sukauptų žinių bagažu pasklidome po Lietuvą ir net už jos ribų. Raudoni mūrai mums taip gerai primena

tuos, kurie čia mus mokė bei ugdė. Deja, jie, mūsų Mokytojai, nebeateis, nebesusitiksim, nepaspausime jiems rankų, neapkabinsime, nes daugelis jau iškeliavo Anapilin. Ir mes, iš buvusių 42 vienuoliktųjų, ne visi beateisime... ►

Susitikimas po 20-ties metų (1971 metai). Pirmoje eilėje iš dešinės sėdi Mokytojai: Balys Serevičius, Stanislava Gelumauskienė, direktorius Bronius Žibaitis, kitas vyras – klasės auklėtojas Jonas Žurauskas, toliau – direktoriaus pavaduotoja Kazimiera Neniškaitė

Prieš 60 ir daugiau metų mums, jauniems, nerūpėjo, iš kur, kokie vėjai atskraidino mums Mokytojus, kaip jie jautėsi, ką išgyveno tais sunkiais karo ir pokario laikais. Net ir bendraklasiai vienas apie kitą nedaug ką žinojome. Tais laikais buvo geriau nesiteirauti ir patiems neatvirauti.

Prieš keletą mėnesių Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla garbių lietuvių kalbos ir literatūros mokslininkų pastangų dėka išleido mūsų buvusios Mokytojos Bronės Katinienės knygą „Ilga kelionė“. Tai antroji B. Katinienės knyga (pirmoji – „Atodairių vasara. Atsiminimai apie Antaną Vienuolį“, išleista 2005 metais). Seniai šios knygos laukėme. Joje Mokytoja pasakoja apie nelengvą savo gyvenimo kelią. Mus ypač domina pasakojimas apie 1944–1949 metų laikotarpį Radviliš-

kyje. Autorė atskleidžia savo pergyvenimus, kuriuos tada teko išverti jai ir kitiems pedagogams. Apie Mokytoją Bronę Katinienę yra rašiusios ir jos mokinės: žinoma lituanistė, buvusi „Šviesos“ leidyklos redaktorė Elena Adomaitytė-Cemnolonskienė („Radviliškio kraštas“, 2006, nr. 3 (5), „Gimtasis žodis“, 2011), muzikologė Laima Dutkevičiūtė-Burkšaitienė („Liaudies kultūra“, 2009, nr. 4). Pastaroji teigia, kad po daugelio metų atrado Mokytoją ir kaip liaudies dainininkę. Bronės Katinienės padainuotų liaudies dainų garso įrašus perdavė saugoti tautosakos archyvams. Likimas lėmė ir man, kaip ir kitoms Mokytojos vadinamoms „Radviliškio mergaitėms“, bendrauti su ja Vilniuje jos gyvenimo saulėlydyje. Palydėjome mylimą Mokytoją ir į amžinojo poilsio vietą Vilniaus Kairėnų kapinėse. ►

Vyresnėse klasėse mūsų lietuvių kalbos ir literatūros Mokytojas buvo Antanas Mikalkėnas. Neišvaizdus, bet labai gražus savo vidumi, jautria širdimi buvo šis Mokytojas. Jis nemokėjo formaliai perteikti kūrinio turinį; pats visad jautriai jį išgyvendavo, neretai su ašaromis akyse. Kartu Mokytojas buvo labai reiklus, nelepdino mūsų gerais pažymiais. Manau, neatsitiktinai, o dėl to, kad turėjome tokius gerus lietuvių kalbos ir literatūros Mokytojus, kaip Bronė Katinienė ir Antanas Mikalkėnas, net kelios mūsų klasės merginos po abitūros egzaminų pasirinko liuanistines studijas. Mokinės buvo tam gerai paruoštos. Aukso medaliu baigusi vidurinę mokyklą Nijolė Paliušytė-Sližienė tapo lietuvių kalbos mokslininke, kitos bendrąklasės – lietuvių kalbos ir literatūros mokytojomis. Vienos iš jų – Teresės Masiulaitytės-Tomkienės – metodinį leidinį „Rašybos spąstai“ giria visos Lietuvos mokiniai ir mokytojai.

Apie Algį Petronį, talentingą pedagogą, galėtų papasakoti kiekvienas jo buvęs mokinys. Kai jis buvo mūsų piešimo Mokytojas, beveik visa klasė tapome piešimo būrelio nariais, kai ėmė mokyti geografijos – tapome geografais... Mokytojas galėjo išvelgti, pastebėti net mažiausius kiekvieno pasiekimus. Prisimenu, kai jis, atidžiai žiūrėdamas į mano piešinį, sušukdavo: „Nuostabu! Puiku!“, jausdavausi pakylėta, iškart apimdavo noras kurti toliau. Tik Mokytojo iniciatyva tais neramiais pokario laikais arkliais traukiamais vežimais, rogėmis keliaudavome į kaimus, ten rengdavome piešinių parodėles, koncertuodavome. Tai būdavo tikrai nuostabios išvykos. Mokytojo entuziazmas atrodė neišsenkantis ir įkvepiantis. Kartu aplankėme Šiaulius, Panevėžį, net Rygą. Algis Petronis skyrėsi iš kitų savo kolegų savo dideliu ūgiu bei imponantiška išvaizda. Mes, mokiniai, pastebėjome ir jo simpatijas naujajai, elegantiškai fizinio lavinimo mokytojai Kunigundai Neverauskaitei, kuri vėliau ir tapo mūsų Mokytojo sutuoktine. Šiomet, gegužės 31-ąją, Mokytojas iškeliavo Anapilin.

Stanislavą Gelumbauskienę, mus mokiusią gamtos mokslų, manau, gerai prisimena ir daugelis dabar Radviliškyje gyvenančių žmonių. Ši Mokytoja, 70 metų atidavusi jaunosios kartos ugdymui, pakėlusį daug skaudžių likimo smūgių, iki gyvenimo pabaigos išliko iškili asmenybė. Apie ją, sulaukusią 90-mečio, šiltai rašė buvusi mokinė Elena Adomaitytė-Cemnonienė („Radviliškio kraštas“, 2007, nr. 2). Teko su Mokytoja kelis kartus bendrauti ir man. Ji visada aktyviai domėjosi, džiaugėsi mumis – savo buvusiais mokiniais. Deja, jau netekome ir šios Mokytojos...

Bronė Katinienė. Tokią ją prisimename Radviliškyje

Išskirtinė asmenybė buvo ir Albinas Strielnikas – visad santūrus, dalykiškas mūsų fizikos Mokytojas. Jis buvo reiklus, bet labai korektiškas ir teisingas. Jį gerbė, mylėjo visi, net ir tie, kuriems tikslieji mokslai sekėsi sunkiau.

Labai mylėjome ir savo klasės auklėtoją Joną Žurauską. Jis mūsų atmintyje išliko niekad nepykstantis, su šypsena veide, nesibarantis, o vienoje mūsų sukurtoje „dainuškoje“ pavadintas „štukoriumi“... Jo iniciatyva vykdavo gražios sporto šventės ir visokiausios varžybos.

Pagarbos verti ir kiti mūsų Mokytojai: Emilija Petrėnaitė, Domicelė Navickaitė, Albina Faustaitė, Balys Serevičius, Pranas Šiška, Kunigunda Neverauskaitė-Petronienė. Ilgiau ar trumpiau dirbę ►

Susitikimas po 50-ties metų (2001 metai). Pirmoje stovinčiųjų eilėje antra iš dešinės – Mokytoja Stanislava Gelumbauskienė

Radviliškio mokykloje, jie paliko gilius pėdsakus mūsų atmintyje. Jonas Linkevičius, jaunystėje neilgai mus mokęs, dabar jau sulaukęs garbaus amžiaus, bet vis dar stebinantis savo kūryba ir neišsenkančia meile Radviliškio kraštui.

Po daugelio metų mes vis dažniau susimąstome ir suprantame, kokie aukštos inteligencijos, atsidavę savo profesijai buvo mūsų Mokytojai. Jų perteiktų žinių mokykloje dėka į gyvenimą išėjome stiprūs, beveik visi baigėme studijas įvairiose aukštosiose mokyklose, nė vienas nepadarėme gėdos savo Mo-

kytojams. Tik gaila, kad ne visiems klasiokams buvo lemta vidurinę mokyklą baigti Radviliškyje. Klasės draugė Zuzana Mikšaitė dar paauglystėje tapo partizanų ryšininke, po to „kaip liaudies priešė“ gražiausius jaunystės metus praleido tremtyje. Įvairiausių negandų sunkumų teko patirti ir kitiems.

Nuostabi likimo dovana po 60 metų susitikti savo vaikystės ir jaunystės, nepamirštamų Mokytojų, draugų mieste, savojoje mokykloje... ■

Nuotraukos iš autorės archyvo

Aukštas ir stiprus

Jonas Linkevičius, kraštiečių, rašytojas

Jonas Švėgžda

SKIRIAMA IŠKILAUS
KRAŠTIEČIO, PEDAGOGO,
DAILININKO, LITERATO
JONO ŠVĖGŽDOS
100-OSIOMS GIMIMO
METINĖMS.

Mano Šeduvos gimnazijos mokytojas Jonas Švėgžda, aukštas ir stiprus savo išore, buvo kur kas aukštesnis ir stipresnis savo vidumi, ta jėga, kuri padėjo jam sunkiausiais mūsų kraštiečių metais nepalūžti, išlikti šviesiam, talentingam, reikalingam savo visapusiškais gebėjimais, veiklumu bei patriotiškumu, artimumu savo mokiniams, tautinei mokyklai.

Jonas Švėgžda, įsigijęs dailės mokytojo specialybę ir tapęs nepriklausomos Lietuvos karininku, nedvejodamas pasirinko pedagoginį darbą, įstengdamas jį susieti su dailininko pašaukimu ir įvairiapuse pedagogo kūrybine veikla. Malonu pastebėti, kad savo pirmąją darbavietę jis pasirinko Šeduvos gimnaziją. Čia per pirmuosius darbo metus spėjo taip gerai užsirekomenduoti, kad naujiems mokslo metams buvo paskirtas Kelmės gimnazijos direktoriumi. Bet jo pedagoginio darbo pradžia blaškė tuometinio Lietuvos politinio gyvenimo skersvėjais, okupacijos ir nuožmaus karo negandos. Trejus fašis-

tinės okupacijos metus mokytojavęs Krakėse (Kėdainių r.), grįžus antrai sovietinei okupacijai, jis – vėl Šeduvoje, kur dėstė geografiją ir istoriją. Tačiau neilgai. 1945 03 30, eidamas Kėdainių gatve, tapau jo gyvenime nelemto sukrėtimo liudininku: įsisodinęs į prašmatnų iš taip vadinamų buožių nusavintą važį, mūsų mokytoją nežinion vežėsi nuožmus Grinkiškio sribų viršininkas (kitų susisiekimo priemonių tarp Grinkiškio ir Šeduvos tada nebuvo). Tai buvo skaudaus ilgų metų kalinio ir tremtinio kelio pradžia.

Nemažas Jono Švėgždos mokinių Šeduvoje, Krakėse, Rozalime būrys ilgam įsiminė savo mokytoją, dailininką, literatą, sportininką, scenos entuziastą, keliautoją, visuomenininką ir šiaip nepaprastai įdomų, dvasingą žmogų. Apie jį – neeilinę asmenybę – paprašytas porą puslapių parašė išskirtinių gabumų jo anūkas, garsus muzikas Martynas Švėgžda von Bekeris. Smuikininko virtuozo mintis cituoju straipsnio pradžioje, norėda- ►

Jonas Švėgžda
– Kaišiadorių
gimnazijos 4 klasės
mokinys. Nuotrauka
tos klasės baigimo
pažymėjime

Iš Lietuvos valstybinio centrinio archyvo

mas jomis tarsi nušviesti taką į jubiliejinį pasakojimą. O anūkas apie senelį kalba kaip apie meistriškai įvaldžiusį sudėtingiausias, skirtingiausias veiklos sritis ir profesijas, sugebėjusį rūpestingai, su meile ir džiaugsmu dalytis savo unikalia asmenine patirtimi bei žiniomis su jaunąja karta, vadina jį Mokytoju iš prigimties. „Senelis man atvėrė duris į daugelį svarbiausių reikšmių bei vertybių klodų šiame Pasaulyje, be kurių, drašiai galiu patvirtinti, nebūčiau aš pats savimi.“ O tas kelias nuo senelio gimimo iki anūko brandos gana ilgas ir permainingas. Kviečiu gerbiamą skaitytoją juo į kelionę Mokytojo gyvenimo pėdsakais.

Apie savo vaikystę, mokymąsi ir triskart plačiau apie kalinio ir tremtinio Golgotą Jonas Švėgžda, jau sulaukęs pavydėtinos brandos, įkvėptai papasakojo atsiminimų žiupsnelyje, pavadinęs jį „Mano kelionė po saule“. Tos ryškios gyvenimo audros atkarpos – ištisos pasakos („visas mano gyvenimas buvo ištisa pasaka“).

Švėgždų pirmagimis, pakrikštytas Jonu, po saule pasigarsino 1911 05 29. Gimė jis paprasto tuometinių Kėdainių apskrities Grinkiškio valsčiaus Juodžių kaimo vidury, pamiškės lygumėlėje. Bet, kaip pats apgailestauja, jam neteko braidyti Volynės upelyje, neteko ir žemuogiaiuti kaimo pakrašty prasidedančiame miške. Kai Jonukui sukako dveji, tėvas, uždainavęs „Sudiev, Lietuva, man gera buvo gyvent tavo šalėlėj“, išsivežė jauną šeimą į tolimąjį Sibirą, į Vladivostoką, kur pakvietė senelis, tenykštis veterinarijos gydytojas, padaręs tėvą „prieškarinės (geležinkelio) stoties prižiūrėtoju“. Žiemos ten buvusios labai šaltos, o vasaros – per karštos. Užtat kokia gamta atsivėrė prieš mažylio akis! Kokie stebuklingi kalnai, tarp jų – tyvuliuojančios ežerėlių žydrynės! Juose – žuvų tuntai, pakrantėse – vynuogių kerynai... O kur tik trys medžiai keružiai, ten po jais – trisdešimt trys

gyrbai!.. „Kas be ko, buvo ir vilkų. Buvo ir meškų (tikrų, neeilinių). Reikėjo ne tik ausis stačias laikyti, bet ir akimis ne viskuo tikėti. Ir visas mano gyvenimas buvo ištisa pasaka! O kai dar prie tos pasakos prisidėjo du broliukai dobiliukai, tai ir visai į stebuklų šalį pavirtlo!“

Kaip žinoma iš istorijos, Vladivostoke, vos keturis mėnesius gyvavusi, sovietų valdžia 1918 04 Japonijos, JAV ir Didžiosios Britanijos desantų buvo nuversta, tik 1922 10 25 revoliucinės armijos (vadas – J. Ubo-revičius), padedant partizanams, ją atkūrė. Tada devynerius metus Vladivostoke išgyvenusi Švėgždų šeima susikrovė mantą ir patraukė paskui besitraukiančią japonų armiją. Tris mėnesius garlaiviu pro Japoniją, Indokiniją, Indiją, Arabiją, per Viduržiemio jūrą į Atlantą, iš jo – į Angliją. Iš ten latvišku garlaiviuku atpūškavo į Rygą, o iš jos parsirado į Lietuvą.

Grįžęs į Lietuvą, Švėgždų Jonukas atsidūrė pas kitą senelį, motinos tėvą, kalvį Tamulį. „Už tai, kad išmokau mylėti legendas ir pasakas, už tai, kad kiekviename augale mačiau savo draugą ir padėjęją, kad karvė, avis – tai nesuprantami sutvėrimai, mūsų padėjęjai, išmokau iš senelio. Visas tas naujas pasaulis skyrėsi nuo sibirietiško kaip auksinė diena nuo drumzlinos nakties. Visą vasarą ganiau senelio gyvulius, o vakarais klausydavaus jo pasakų, kol užmigdavau. O tada sapnuodavau jas, dar gražesnes negu senelio pasakas.“

Tik ganiavos ir senelio pasakų vasara buvo trumpa. Atėjo metas pradėti rimtai mokytis. Mokslų pradžia nebuvo tvirta. Jonukas nelankė pradžios mokyklos, skaityti mokėsi iš kadaise uždrausto lietuviško elementoriaus, gerokai „suskaityto“, suplonėjusio. Gi tėvas iš karto įstatė į tuomet artimesnės už kitas Kėdainių gimnazijos pirmąją klasę. Kaip stačia galva į miško vidurį! Tie pirmieji mokslo metai, kaip prisiminė „Kelionėje po saule“, buvo visiškai prasti. „Tikrinamąjį diktantą parašydavau dvejetui, o aiškinamąjį nuo lentos nusirašydavau dvejetui su dviem minusais (...). Jeigu geografija, gamta, istorija žydėjo penketais, tai aritmetika buvo nesugaunama kaip vėjas!“ Ir vėl, kai to labai reikėjo, tas pats Sibiro senelis dabar pasivadino tėvą į Kaišiadoris. Kaip žinome iš Jono Švėgždos bylos (LVCA, f. 1767, ap. 3, b. 1194), jo tėvas Antanas 1924 02 18 padavė prašymą Kaišiadorių vidurinės mokyklos direktoriui dėl sūnaus Jono priėmimo į tos mokyklos pirmąją klasę. Priedas – metrikai. O jau 1928 06 15 tos mokyklos išduotame pažymėjime teigiama, kad į šią mokyklą jis įstojo 1924 06 29, būdamas labai gero elgesio, 1927–1928 mokslo metų pabaigoje ją baigė, ir Pedagogų taryba pripažino išėjusiu aukštesniosios mokyklos keturių klasių kursą. Pažymėjime – penketai iš paišybos ir braižybos, kūno ►

kultūros, muzikos ir dainavimo. Apie mokymąsi Kaišiadoryse parašė nedaug: „Po antrųjų mokslo metų kažkokiu stebuklu „prašviesėjo“. Aritmetikoje likau vienas iš pirmųjų, ir kalbos taisyklės tapo tartum stebuklingųjų spindulių apšviestos“.

„Kelionė po saule“ pradėdama apoteoziniu Motinos vaidmens vaikystės, paauglystės ir viso gyvenimo metais įprasminimu bei išaukštinimu. Ta prisiminimų pradžia – tarsi posmas apie tris brangiausias žodžius – Motina, Mama, Motulė, tris žodžius, „švelniausius pasauly, skausmu vainikuotus, gėlėmis papuoštus“. Žinia, Jonui, vyriausiajam iš penkių vaikų (dar Edvardas, Vincas iš Sibiro, Leopoldas ir Vitalija, gimę Lietuvoje), motinos meilės ir rūpesčio teko daugiausia, bet ir jaunesniems jos liko su kaupu („Jeigu aš toks likau, koks esu, ir taip ilgai gyvenu, tai tikrai Jos, mano gerosios Motulės, šventas nuopelnas“). Tokia buvo Motulė!

Ką veikė visus ketverius metus iki įstojimo į Kauno aukštesniąją meno mokyklą, kas dar, be piešimo mokytojo, paskatino kaimo vaiką pasirinkti būtent ją, ne visai aišku, apie tai neteko aptikti ką nors tvirčiau juodu ant balto parašyta. Svarbiau, kad į šią mokyklą dvidešimtmetis įstojo 1931 09 01, o baigė ją, pasimokęs šešerius metus, 1937 06 14. Kaip vėliau, matyt, išgirdusi iš paties Jono Švėgždos, žurnalistė parašė: „Sugalvojo kaimo vaikas dailininku tapti ir išvažiavo į Kauną su mažyčiu tėvo portretu, pieštuku pieštu. Atnešė savo paveiksluką į salę ir išsigando – kitas stojantysis čia visą parodą surengęs. Bet ar grįši, jei už kelionę tiek pinigų išleidai. Per egzaminą reikėjo piešti. Piešė Jonas kartu su pusšimčiu panašių į save svajotojų (...). Ketvirtadalį jų priėmė, tarp jų – ir Joną Švėgždą“ (J. Maselskytė). Apie įstojimą į meno mokyklą pats teparrašė tiek: „Tartum be pastangų įstojau į Kauno aukštesniąją meno mokyklą, tartum be pastangų ją baigiau...“

Kauno aukštesniojoje meno mokykloje anuomet turėta visa, ką geriausio buvo galima įgyti prieškarinio Lietuvoje – rimtą profesinį paruošimą. Nors Jono Švėgždos studijų metais mokykla išgyveno nemažų organizacinių sunkumų (neturėjo stabilesnių programų, mokymo planų, ne visada būdavo išgirstama Švietimo ministerijos, gyveno reformų sąlygomis, tik 1938 metais įgijo juridines aukštosios mokyklos teises, o naujas statusas paskelbtas tik 1939 metais), bet ji garsėjo talentingais pedagogais, profesoriais, įžymiais dailininkais. Iš tos mokyklos Lietuvos meno istorijoje įžymūs tapytojai ir kitų specialybių meistrai V. Didžiokas, P. Kalpokas, J. Šileika, P. Rauduvė, A. Žmuizdinavičius, A. Varnas, Janulis, K. Šimonis, J. Vienožinskis, M. Dobužinskis, K. Sklėrius, J. Zikaras, L. Strolis ir kiti. Daugelis jų – užsie-

nio aukštųjų meno mokyklų auklėtiniai. Bendrame skyriuje, kuriame studijavo Jonas Švėgžda, buvo dėstoma ir tikyba, psichologija, pedagogika, pedagogikos istorija. Pagrindinė studijų disciplina – dekoratyvinė tapyba. Įsigyta dekoratoriaus specialybė. Penkerius metus gavo valstybinę stipendiją, kurią (2500 Lt) privalėjo grąžinti per dešimtį metų.

Paskutinį gyvenimo tarpsnį Jonas Švėgžda gyveno Plaučiškių kaime (Pakruojo r.). Ten aplankiusių žurnalistų dėmesį patraukė ant sienos kabėjusi meno mokyklos absolventų nuotrauka. Apie ją žurnalisto G. Zemlicko straipsnyje parašyta: „Santūrus ir pasitempę dėstytojai, valiūkai studentai. Centre – patogiai įsikūręs Jonas Švėgžda, į priekį išsišaukiančiomis didžiulėmis kojomis (tai bent rakursas!). Platokos brezento kelnės (prieškario „Made in Kaunas“ džinsai?) ir ne mažiau įspūdingos Švėgždos rankos.“ Tarp Jono mokslo draugų – vėliau įžymybėmis tapę dailininkai V. Dilka, J. Docius, T. Valius, I. Kiaunė.

Kaip ir buvo žadėjęs, baigęs meno mokyklą, 1937 07 07 pašauktas į Lietuvos kariuomenę, Jonas Švėgžda stojo į Kauno aukštesniąją karo mokyklą. Tarnybos lape parašyta, kad 1937 11 23 išlaikė nustatytus egzaminus, priėmė priesaiką, 1938 09 27 baigė Karo mokyklą (XIII aspirantų laida). Suteikęs atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnį, paleistas į pėstininkų karininkų atsargą. Baigęs karo mokyklą, neliko kariuomenėje, nors ir ►

Kauno aukštesniosios meno mokyklos absolventai su dėstytojais. 1937 m.

buvo raginamas, skatinamas (karininkas – antroji specialybė). Ta specialybė neramumų pritivinkusiais metais (vyko nuožmus karas) buvo grėsminga. Nesusigundė ir pasiūlymu toliau gilinti dailininko studijas užsienyje (Paryžiuje). Pasirinko mokytojo (pirmąją) specialybę. Svarbiausias motyvas – jautėsi meno mokykloje tinkamai paruoštas pedagoginiam darbui. Ją – pirmiausia piešimo mokytojo specialybę – pasirinko savo likimu kaip širdžiai artimą, teikiančią pasirinkimo laisvės, atliepančią kūrybiniais potroškiais. Viliojo darbas su jaunuimu savame krašte (Šeduva buvo palyginti arti tėviškės, tarpukario metais joje mokėsi ir nemažai grinkiškiškių). Ir buvo patenkintas pasirinkimu (bendrakursiai karininkai 1940 metais buvo sovietų išvežti prie Laptevų jūros, ten susirado kapus), pedagoginis darbas tapo jo stichija.

Kaip ir pageidavo, nuo 1939 09 01 Švietimo ministerija paskyrė į Šeduvos „Saulės“ privatinę progimnaziją jaunesniojo mokytojo pareigoms (bruto atlyginimas – 411,66 Lt, neto – 315,56 Lt). Piešimo pamokų progimnazijoje buvo nedaug, tai teko dar mokytis geografijos, o prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, Lietuvos mokyklose sustiprinus karinę parengtį, atsargos karininkui Jonui Švėgždai prisiėjo mokytis berniukus karinių dalykų.

Negausiamė mokytojų kolektyve jis per pirmuosius darbo mokykloje metus spėjo išryškėti kaip perspektyvus dėstomų dalykų mokytojas ir klasės vadovas. Buvo pastebėtas ir, nors teturėjo nedaug patirties, antriesiems darbo metams jam patikėtos Kelmės Vlado Putvio-Putvinskio gimnazijos direktoriaus pareigos. Galima įsivaizduoti, kiek tie vieneri pirmosios sovietinės okupacijos metai, pilni pervartos skersvėjų, pareikalavo iš jauno tautinės patriotinės orientacijos mokyklos vadovo

Nuotrauka iš Algirdo Grinio asmeninio albumo

Su Šeduvos progimnazijos auklėtinių grupe. 1940 m.

savitvartos, amortizuojant komunistinio pobūdžio reformas, nutarimus, menko išsilavinimo vietinės valdžios reikalavimus diegti komunistinę dvasią dar nepriklausomybės idėjomis alsavusioje Kelmėje!

1941–1942 mokslo metais, jau naujos okupacijos sąlygomis, Jonui Švėgždai teko ieškotis kitos darbo vietos. Krakių vidurinę mokyklą pasirinko neatsitiktinai. Šis Kėdainių apskrities valsčiaus centras buvo 20 kilometrų nuo tėviškės, Juodžių kaimo, o kuo arčiau turėti kaimo artimųjų paramą tais metais buvo labai svarbu.

Kaip teko įsitikinti iš Krakių vidurinės mokyklos kronikos, šioje mokykloje įstaigoje Jonas Švėgžda dėstė piešimą ir kūno kultūrą, turėjo auklėjamąją klasę, pasinėrė į mokyklos, miestelio kultūrinį gyvenimą. O Krakės fašistinės okupacijos metais buvo gana judrus, margas valsčiaus centras! Viena, miestelis turėjo saviveiklinį teatrą, katalikiškoje mokykloje dirbo du kunigai, nemažai kūrybingų mokytojų, vyko įdomus saviveiklinis ir sportinis gyvenimas. Kita, kaip rašoma kronikoje, miestelyje klestėjo spekuliacija, alkoholizmas, vokiečiams pradėjus nesisekti fronte, drąsiau ėmė reikštis raudoniesiems palankūs elementai, apylinkėje pakėlė galvas jų gaujos, žuvo policininkų.

Jono Švėgždos vaidmenį mokyklos sportiniame ir kultūriniame gyvenime išsamiai aprašė savo dienoraštyje tais metais Krakėse mokėsis visapusiškai talentingas mokinys Vytautas Gaigalas, mokytojo pavyzdžiu pasirinkęs specialybę ir ilgai su juo bendravęs, lankęs per Jonines Plaučiškiuose. Daug nuveikta tada mokinių jėgomis, kuriant sportinę bazę, plečiant sportinę veiklą. Vienas iš pirmųjų darbų – krepšinio aikštelės ir stovų įrengimas. Buvęs ugdytinis prisimena ir turinčius sportinius mokinių pasirodymus, rungtynes su kitų mokyklų komandomis. Anot V. Gaigalo, J. Švėgžda pats buvo ne tik geras sportininkas, bet ir dailininkas, dramaturgas, artistas. Minima viena iš mokytojo sukurtų pjesių „Kelias skiriasi“, jos spektaklių sėkmė. Patį didžiausią pasisekimą turėjo miestelio saviveiklininkų pastatyta Vinco Mykolaičio-Putino drama „Valdovas“, kurioje mokytojas vaidino Maurą, Stasio Santvaro „Naujieji žmonės“, Gerharto Hauptmano „Hanelė“ ir kiti spektakliai, kuriems dekoracijas piešė iš Kauno atvykęs garsus dailininkas Kazys Šimonis, o mokytojas su ketetu mokinių jam talkininkavo.

Atsargos karininko J. Švėgždos politinė orientacija buvo aiški: patriotinis nusiteikimas, meilė nepriklausomai Lietuvai buvo jo kelrodė žvaigždė. Tuo tarpu Krakėse, kur buvo ir sovietijai palankių gyventojų, ypač 1943 metais vokiečių-sovietų frontui pakrypus pastarųjų pusėn, ėmė reikštis raudonieji partizanai. Teko ►

burtis Lietuvos patriotams. J. Švėgžda 1943–aisiais įstojo į Lietuvos laisvės armiją (LLA), priklausė aktyviai veikusiam „Vanago“ padaliniiui, tapo būrio vadu (slapyvardis Tulpė), kartu su policija dalyvavo akcijose prieš sovietinius diversantus. 1944 metais septyni Krakių gimnazijos septintosios klasės mokiniai buvo palydėti į Povilo Plechavičiaus organizuojamą rinktinę. Jausdamas artėjančią audrą, J. Švėgžda 1944–ųjų birželį padavė prašymą išsikelti iš Krakių. Rugpjūčio 2 dieną sovietų kariuomenė įbeldė į miestelį.

1944–1945 mokslo metai Šeduvos gimnazijoje prasidėjo mėnesiu vėliau negu paprastai. Teko sunkiomis sąlygomis stiklinti bombų sprogimų išbarstytus langus, rinkti išsisklaidžiusius, burti naujus mokytojus. O pirmaisiais mokslo metų mėnesiais, iki viduržemio, prie Liepojos vyko aršūs mūšiai, buvo girdėti riaumoją pabūklai, toje pusėje burzgė bombonešiai ir naikintuvai. Mokytojas J. Švėgžda sugrįžo į gimnaziją po ketverių metų. 1944 10 05 pedagogų tarybos posėdyje jam buvo paskirta 5 geografijos ir 15 istorijos pamokų, penktosios klasės auklėjimas. Gimnazijoje nebuvo ramu. Posėdžiuose, pasitarimuose buvo kalbama apie mokinių antitarybinius išsišokimus, apie pastarųjų pragaištingumą, lapkričio mėnesio posėdyje jau dalyvauja naujas tarybos narys – komsorgas. Gerą pusmetį J. Švėgžda dėstė geografiją. Pamokos buvo labai įdomios, mokytojo vaizdingas žodis lengvai strigo atmintin. Labai greit suartėjome, suradome bendrą kalbą. Tačiau neilgam.

Padirbėjęs mokykloje ne visai šešerius metus, mokytojas J. Švėgžda buvo areštuotas, įveltas į sunkią grupinę politinę bylą, ilgus metus tampomas, tardomas, kalinamas. Kankinio erškėčių kelius jis aprašė „Kelionės po saule“ skyrelyje „Golgota“, daug apie juos yra dviejuose storuose politinio kalinio bylos Nr. 3739 ypatingajame archyve tomuose.

Jonas Švėgžda (centre) – Kelmės gimnazijos direktorius. 1941 m.

Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus

Areštuotojo Šeduvos gimnazijos mokytojo J. Švėgždos tardymo metu paimtas didelis karinis binoklis, fotoaparatas „Bessa“ ir keturios vokiškos knygos. Įtariamas pagal 58 – I „a“ ir 58 – II VK PΦCP str.

Jau iš pirmųjų mėnesių areštuotasis pajuto prieš tardomuosius nukreiptus kalinių kankintojų kruvinus nagus. Kauno kalėjimo kameroje sugrūsta per 50 žmonių. Klaikūs jų likimai ir žvilgsniai. Išplėstos bereikšmės akys, baltėni už sniegą veidai, aplipę sudžiuvusio kraujo krešuliais. Riksmi, dejavimai, smūgių koridoriuose plumpsėjimai.

„Pusryčiams duonos gabalas ir vandens kaušas. Pietums toks pat kaušas smirdančios kopūstienės. Daugelis jos nė į burną neimdavo. Bet paskui... priprato. Tik viena buvo neaišku: iš kur jie gaudavo tiek sudvokusių kopūstų?“ O paskui „be teismo, be jokių „sankcijų“ perpildytuose vagonuose nuriedėjome į šiaurę. Taip kleberdavome keletą savaitių alkani, utėlių apsėsti“. Vorkutoje išblaškė po anglies kasyklas. Pristatė dailininku. Apie trejetą metų, saugomas ginkluoto sargybinio, piešė plakatus, rašė šūkius, retkarčiais padarydavo kokio vaizdelio kopiją. ▶

Jonas Švėgžda ir aktoriai, 1944 m. suvaidinę pjesę „Keliai skiriasi“.

Nuotrauka iš Vytauto Gaigalo asmeninio albumo

Vieną 1948 metų vakarą liepė pasiruošti kelionėn į Vilnių. Atsirado ne Vilniuje, o Kaune. Vėl tos pačios perpildytos kameros, tardymų valpurgijų naktys! Kas 10–15 minučių atsidaro durys ir išveda arba įveda. Po tardymų daugelis taip subukinti, kad ir gimdytoja nepažintų. „Ir taip tris mėnesius, diena iš dienos, per naktis.“

Kartu su mokytoju buvo suimti ir kiti LLA grupės nariai, veikę J. Švėgždos vadovaujami: pradinių klasių mokytojas D. Kvedaras, Krakių gimnazijos mokiniai V. Draudvila, A. Čapas, V. Račys, F. Štaras, Kėdainių amatų mokyklos mokinys B. Sinickas. Tardė Kėdainių ir Kauno NGB tardytojai. Kėdainių tardytojas A. Čingejev nustatė, kad J. Švėgžda, būdamas antitarybiškai nusiteikęs, vokiečių okupacijos metais savanoriškai įstojo į nacionalistinę LLA, kur užėmė būrio vado postą. 1944 metų sausio mėnesį Ariogalos valsčiuje (Kėdainių apskr.) kartu su vokiečiais ir vokiečių policija važinėjo į tarybinių partizanų naikinimo operacijas, to pasekmė – 3 partizanai buvo nukauti ir 2 areštuoti. Tardymai tęsdavosi po kelias valandas. Kaltinimo nutarime 1946 06 08 dar nurodyta, kad J. Švėgžda verbavo į LLA ir kitus, jiems davė užduočių užverbuoti po 13–14 narių, taip pat rinkti ginklus, sistemingai platinti laikraščius ir lapelius.

Tris mėnesius J. Švėgždą vedžiojo po visokius kabinetus: fotografavo, pirštus spaudė, balsą įrašinėjo. Vienas „aistringas tarybinis klausinėtojas“ (tai yra tardytojas) keletą kartų net į sprandą „užmetė“. Tardymas buvo tęsiamas Vorkutos speclageryje, o 1946 10 03 nutarta J. Švėgždą ir kitus grupės kalinius tardymui papildyti grąžinti į Kėdainius. Tardymas 1947 01 21 Kėdainiuose truko devynias valandas, o kitą dieną Kaune jis buvo tęsiamas vienuolika valandų. Tardė tas pats Kėdainių KGB tardytojas Stepanov ir viršininkas Rugienius. Išsamius parodymus kaltinimui davė LLA narys A. Dalbokas, iki tardymo buvęs partizanai, į bylą įtraukti kiti liudytojai

Pedagogas (pirmame plane) sporto varžybose Rozalime

(Krakių kirpėjas, siuvėjas, policininkas). Tardymas su akistatomis baigtas 1947 10 18.

Lygiai po trijų mėnesių sugrįžus iš Vorkutos, įvyko „teismas“. Buvęs įkalintasis rašo: „Viską paneigiau – ne-nuteisė. O praėjus trims savaitėms po teismo, vėl išvarė į stotį. Vėl prekinis vagonas. Šį kartą vagonas sustojo Abeze, Komi respublikoje. Teko dirbti metalo apdirbimo fabrike, projektavimo biure; standai, plakatai, šūkiiai, užrašai ir... net garbės raštai. (...) Bet štai 1950 metais sužinojau, kad Maskvoje esantis OS (ypatingas pasitarimas) mane nuteisė aštuoneriems metams gyventi lageryje ir dar pridėjo ištrėmimą (laiko nenustatė).“

Baigėsi tardomojo kalėjimų, prasidėjo nuteistojo lagerių Golgota. 1951 metais etapu nudangino prie Irkutsko–Angaros geležinkelio, uždarė į 504 lagerį. „Ir vėl šūkiiai, standai... O kai skubių darbų nėra, tai su medkiričiais į mišką...“ Ir čia vieną dieną įvyko stebuklas: „*gavarilka* iškilmingiausiu ir skurdžiausiu tonu sušvepleno“ pranešdama, kad mirė tėvas generalisimas.

Bet ir po Stalino mirties numeruotųjų būvis nepagerėjo. „Bėgo naktys, slinko dienos, o spygliuotos tvoros nepažėmėjo, duonos norma nepadidėjo. Kaip buvo sūdyta žuvis pašvinkusi, taip ir liko. Mėsą tik sapne tematė.“ O pažadų, pasigyrimų kaip iš statinės pasipylė. Taip J. Švėgžda sulaukė 1953 03 30. Tą dieną baigėsi aštuoneri kalėjimo „su tremtimi iki gyvos galvos“ metai. Tremtinys buvo išsiųstas į Petropavlovsko sritį Kazachstano šiaurėje. Čia, Sokolovkos miestelyje, NKVD viršininkas patarė: „Gyvenk būdamas žemesnis už žolę, tylesnis už vandenį.“ Bet kiek laisviau pasijutęs aukštuolis neįstengė būti žemesnis už žolę. Jis nuėjo pas saviveiklininkus, režisavo ir vaidino viename veikale. Kažkam net parūpo įdarbinti tremtinį kultūros namų direktoriumi, bet duris į vidurinę mokyklą atvėrė milžiniškoje lentoje – stende – nutapyti Markso, Engelso, Lenino portretai. „Iš karto piešimas, paskui fizinis lavinimas, krepšinio treneris.“

Kai jaunėlė dukra Laima mokėsi šeštojoje klasėje, tėvelis buvo tremtyje Kazachstane prie Išimo upės. „Jau buvo ten metus pagyvenęs po išleidimo iš lagerio ir susikūręs savo buitį, – rašo ji laiške. – Turėjo žemėnę, dirbo kaimo kultūros namuose, mokytojavo, na, ir mokė vietinius, ką daryti su gamtos gėrybėmis. Išime plaukiojo daugybė žuvų. Jis jas rūkė, džiovino, sūdė, kažkaip konservavo. Be to, už upės miške buvo gausybė uogų – juodųjų serbentų, grybų, kurių vietiniai nerinkdavo. Tėvelis virė uogienes, darė sultis, vyną, sūdė grybus ir vaišindavo vietinius, kurie iš pradžių suko nosis, bet paskui patys ėmė prašyti receptų. Tai va, tėvelis sugalvojo, kad mes visi atvažioutumėm ten gyventi, nes mama labai vargo su trimis vaikais. ►

Mama nesiryžo, tai tėvelis kvietė mane. Buvau mažiausia ir jo numylėtinė. Bet grįžo jis pats.“

Dienomis besikuisdamas vidurinėje mokykloje, o naktimis besiriedamas su saviveiklininkais, sulaukė 1956 metų, susitvarkė reikalingus dokumentus ir jau keleiviniuose vagonuose parsibėdė į Lietuvą, „vis dar netikėdamas, kad tai ne sapnas...“ Ir tik tuomet, kai pamatė sūnų, bėgantį pasitikti ir šaukiantį: „Mamyte! Tėvelis parvažiavo!“; suprato, kad visa tai, ką išgyveno, buvo lyg nelemtas sapnas ir kad dabar pradės tikrąjį gyvenimą.

Tikro Mokytojo tikrasis gyvenimas – mokykla, pirmiausia – tautinė. J. Švėgždos pedagoginė odisėja prasidėjo Šeduvoje, tęsėsi Kelmėje, Krakėse, treji metai Kazachstane taip pat nepraėjo be žymės, o labiausiai jo profesinis ūgis ir stiprybė atsiskleidė Rozalimo (Pakruojo r.) vidurinėje mokykloje. Manau, jeigu būtų galėjęs rinktis, būtų pasirinkęs Šeduvą. Bet žmona mokytojavo Plaučiškiuose, netoli Rozalimo, ten mokėsi vaikai, toks specialistas buvo reikalingas. O buvusiam kaliniui, kad ir atlikusiam bausmę, tais metais išrankauti nebuvo galimybės.

Į pamokas šešerius kilometrus dažniausiai keliaudavo dviračiu. Rozalimo vidurinėje dėstė piešimą, braižybą, kūno kultūrą. Svarbiausias veiklos baras – piešimo pamokos. Viso pamokų krūvio niekada neturėjo, bet darbų visada – su kaupiu. Apie jį pavydėtinais teigiamų atsiliepimų yra nemažai palikę kartu dirbę mokytojai, pasakoję dėkingi buvę mokiniai, jų tėvai. J. Švėgžda ir pamokose, ir užklasiniame darbe visada jautėsi ne kaip prievolę atliekantis darbininkas, o kaip kūrėjas, natūraliai mokėjęs pastebėti mokinių polinkius ir gabumus, būti švelnus, užkariauti meile. Tai – mokytojas, „kurio pamokos visada buvo laukiamos, kadangi jose niekada nebūdavo nuobodų ir lengva“ (G. Valčiukienė). „Mokiniai laukdavo įdomių jo pamokų, besisiejanti su jų darbu, visuomenės ir mokyklos gyvenimu, paties mokytojo išgyvenimais, nuotykiams, nežinia, tikrais ar išgalvotais. Žiūrėk, apie tą patį pasakoja kitas – visai neįdomu, nejuokinga. Pasakoja J. Švėgžda – šluostaisi ašaras, skauda skruostus, bijai, kad žandikauliai iš juoko neišsinarintų. Su gabesniais mokiniais jis dirbdavo individualiai. Nenuostabu, kad jo pėdomis pasekė sūnus Algimantas, mokiniai R. Čarna, N. Jonaitytė ir kiti“ (V. Vaidotienė).

Mokytojas J. Švėgžda – rūpestingas visų mokyklos mokinių auklėtojas. Jis nevengė pokalbių rimtomis, pačių mokinių pasirinktomis temomis, juos jaudinančiais klausimais, negirdomis nepraleisdavo jų netikusių poelgių, nevalyvumo, nejautrumo, talkininkaudavo kitiems,

Kraštietis su sūnumi Algimantu ir anūku (būsimu smuikininku) Martynu apie 1972 m.

drausminant neklaužadas. Buvusi mokytojo kolegė B. Maikštėnienė pasakojo tokį atsitikimą. Vieną rytą mokytojas vyko iš Plaučiškių autobusu su reikalais į rajoną centrą. Rajoninis autobusiukas, vežantis ir Plaučiškių kaimo moksleivius į Rozalimo vidurinę, buvo sausakimšas. Privažiavus prie mokyklos, visi išlipo, išskyrus vieną. Šis buvo nutaręs neiti į pamokas. Mokytojas išlaidino „gastrolierių“ ir nuvedė jį pas mokyklos direktorių, o pats išvyko į Pakruojį kitu autobusu.

Penkiolika metų visi žinodavo, kokiomis dienomis J. Švėgžda dirba mokykloje, ir laukdavo jo. Mokiniai ►

Jonas Švėgžda (iš dešinės) su žmona Paulina, sūnumi Algimantu ir dukra Laima

savo trenerio laukdavo ir krepšinio aikštelėje, jis pats žaisdavo krepšinį, futbolą. Kolegos J. Švėgždos mokytojavimo Rozalime metus vadina mokyklos sportinio zenito laikotarpiu. Jis aktyviai dalyvaudavo mokytojų ir kultūros namų saviveikloje, piešdavo dekoracijas, režisuodavo, pats vaidindavo. Buvusi kolegė V. Vaidotienė mena jo suvaidintą įdomų seno žydo personažą Blauzmanio dramoje „Siuvėjų dienos Silmančiuose“: „Žiūrovai leipdavo juokais nuo to, ką jis išdarinėjo bičių užpuolimo epizode“. Su dviratininkais turistais mokytojas vykdavo į turistinius žygius. Jo piešti paveikslai, plakatai puošdavo mokyklos interjerą, mokytojui vadovaujant, mokinių leidžiamas satyrinis sienlaikraštis daug prisidėjo, kovojant su auklėtinių ydomis, ugdant jų piešimo įgūdžius.

1971-aisiais, sulaukęs 60 metų, J. Švėgžda išėjo į pensiją. Kai nedirbo mokykloje, daug tapė, dalyvavo Pakruojo rajono ir Šiaulių zonos tautodailininkų kūrybos parodose. Kelios dešimtys peizažų ir natiurmortų puošia rozalimiečių butus, įstaigų kabinetus bei sales. Jo išdekoruotos vaikų darželio sienos. Kaip rašė mokytoją aplankiusi žurnalistė J. Maselskytė, jo „kambaryje niekada nepajusi žiemos: ant sienų tiek vasaros grožybių – pievos kraštelis, pamiškė, Daugyvenės pakrantė...“ Žurnalisto G. Zemlicko pastebėjimu, J. Švėgždos darbai „nėra labai įvairūs tema, vaizduojamais objektais. Pats dažnai suabejoja, ką tapo. Natiurmortus, o gal peizažus? Vaza su gėlėmis, apelsinai, stalo galas. Autoriui rūpi spalvų darba, teisingi formų santykiai. Svarbiausia – daikto natūralumas, tikrumas. (...) J. Švėgždos paveikslai nutvieksti lygia šviesa, šešėliams tarsi nelieka vietos. Visuotinės dermės dėsniais gyvena gėlės, medžiai ir visas pasaulis“ (G. Zemlickas, „Plaučiškių ąžuolai“. Kn. „Baltieji žirgai“, p. 286–287). J. Švėgžda buvo dailininkas realistas. Jam daiktas įdomus toks, kokį matė, koks yra gyvenime. Su sūnumi Algimantu, garsiu dailininku, jis ginčydavosi dėl meno pobūdžio. Kaip prisimena duktė Laima, „brolis buvo jaunas, piešė juodai ir raudonai – ieškojo savo kelio, o tėvelis buvo realistas. Kurį laiką jie nesuprato vienas kito“. J. Švėgžda buvo romantikas, beviltiškai „sugadintas savo gerumo, beribio tikėjimo, kad šiaip ar taip būtų, viskas eina į gera, juodžiausias debesis turi ir šviesiąją pusę“. Mokytoja B. Makštėnienė, artimai bendravusi su J. Švėgždos šeima, taip apibūdina kelių kolūkių ir dviejų mokyklų dailininką: „Matau jo kaulėtas, ilgais pirštais rankas, tapančias įvairius plakatus, standus, vaišinančias svečių. Jei būčiau dailininkas, pirmiausia tapyčiau mokytojo rankas, iš kurių sklido meilė ir šiluma vaikams, šeimos draugams.“

Anksti J. Švėgžda, dailininkas, geras sportininkas, emė reikštis ir kaip dramaturgas bei aktorius. Krakių

gimnazistas V. Gaigalas savo dienoraštyje tvirtina, kad ten buvo vaidinamos J. Švėgždos pjesės. Iš labiausiai mėgstamų mokytojo sukurtų dramų kūrinių buvęs mokinys mini pjesę „Keliai skiriasi“. Joje pavaizduota šeimos tragedija, tėvui virtus girtuokliu, ir didelė laimė, jam vėl grįžus į doros kelią. Pasibaigus spektakliui, publikai šaukiant „Autorių! Autorių!“, pakildavo scenos užuolaida, į sceną išeidavo šypsodamasis Švėgžda, o jaunieji artistai, jį nutvėrę, žiūrovams kaukiant ovacijas, mėtydavo į viršų. Tą pjesę atnaujinęs pastatė ir gyvendamas Plaučiškiuose. Rašė ir kitų žanrų kūrinius – pasakas, eilėraščius, feljtonus, intermedijas. Jo „Kalvės pasakas“ (1991) išleistos „Žiemgalos bibliotekėlės“ serijoje. Knygelės sudarytojas ir redaktorius J. Nekrašius trumpame žodyje apie autorių teigia, kad J. Švėgždos plunksnai dar priklauso „Anzelmo Kairio pasakojimai“ ir tremtyje gimusios liūdnos, pamokančios istorijos „Pasakos už grotų“. Keliems eilėraščiams („Daina Tėvynei“, „Saulėti takai“) kompozitorius V. Malinauskas sukūrė muziką, jie išspausdinti dainų rinkinyje. V. Vaidotienė mena: „Kol mokytojas atvažiuodavo dviračiu į mokyklą, sukurdavo įvairių anekdotų, nutikimų.“ Jis kurdavo kupletus ir pats juos atlikdavo, kritiškus ir savikritiškus feljtonus, proginius eilėraščius. Neretai „spygliuoto pašaipuolio“ teisingas kritiškas žodis, išspausdintas laikraštyje, kliudydavo ir rajono vadovus. Galima tik pritarti J. Nekrašiu: J. Švėgžda turėjo puikų pasakotojo talentą. ►

Martynas Švėgžda von Bekeris

Daugyvenė. 1973 m.

„Jo istorijos gyvos ir šmaikščios, gamtos vaizdai spalvingi, sodrūs, o sakinyje visuomet sklandus ir grakštus“.

Ne tik mokykloje, bet ir Plaučiškių kaime, savo šeimoje jis buvo labai savitas, visiems reikalingas, gerbiamas. Plačioje apylinkėje J. Švėgžda garsėjo kaip geranoriškas ir svetingas sodininkas, kurio dėka apylinkėje plito retų veislių vaismedžiai, vaiskrūmiai ir gelės. Kiekvieną svečią jis vaišindavo savos gamybos kompotais, uogienėmis ir būtinai vynu. Už tai jis gražiai paminėtas tam kraštui skirtoje knygoje „Daugyvenės kraštas“ (p. 412): „1995 m. kaimas neteko Jono Švėgždos, mokytojo, dailininko, rašytojo, poeto, sodininko-gėlininko. Plaučiškiuose nemokytojavo, bet buvo viso kaimo Mokytoju. Aštri

satyros kirvuku kovėsi su visokiausiom žmonių ydom, jų vieton siūlė grožį. Pats mokėsi iš gamtos: ir piešti, ir jausti, ir mąstyti, buvo panteistas ir pagonis“.

Savo šeimai jis jautėsi skolingas už kalėjimo metus, kai labiausiai buvo reikalingas namams ir vaikams. Didžiausią pagarbą jis reiškė Motinai ir Žmonai. Vaikams labai trūko tėvo jų brendimo metais, bet jo įtaka buvo tokia sugestyvi, kad visi trys nuėjo tėvo pėdomis: sūnus Algimantas – dailininkas, vyresnioji dukra Danguolė – bibliotekininkė, liaudies menininkė – kilimų rišėja, jauniausioji Laima – kūno kultūros mokytoja. Algimanto liga, vėliau Danguolės netektis palaužė tėvų sveikatą, bet jie niekada nedejavo dėl žiaurių likimo smūgių. ►

Velykos. 1967 m.

Joninių puokštė. 1967 m.

Daug gerų žodžių išgirdau iš dukters Laimos ir anūko Martyno. Jų mintimis noriu pasidalyti ir su straipsnio skaitytojais. „Mes visi (kol buvo gyvi Danguolė ir Algis) jam dėkingi už daug ką, – sako Laima. – Už charakterio ugdymą, savo nuomonės gynimą, tikslo siekimą, pakantumą kitai tautai, rasei, domėjimąsi, kur ir kaip gyvenimi. Darydavo viską neįkyriai, mokydamas savo pavyzdžiu, vis pajuokaudamas, kartais ir skaudžiai (mama jo juokų nesuprasdavo)“. Anot Laimos, tėtis labai domėjosi politika, filosofija, gana daug skaitydavo. Jis viską mokėjo (statybos, namų

darbus) nuo A iki Z. Buvo labai šnekus ir nuovokus, žinojo, kaip elgtis sunkiausiose situacijose. Turėjo labai saikingą humoro jausmą. Mokėdavo vaikams ir anūkams savo mintis išdėstyti neįkyriai, suprantamai.

O štai ką dar apie senelį parašė mano paprašytas Martynas Švėgžda von Bekeris, kuriam nusišypsojo laimė užgimti mokytojų Jono ir Paulinos Švėgždų anūku. „Poilsį bei džiaugsmą Senelis rasdavo vaistažolių, gilių kavos, naminio vyno ruošime, bitininkystėje, vaismedžių skiepijime ir savo paties kūryboje – pasakų ir ►

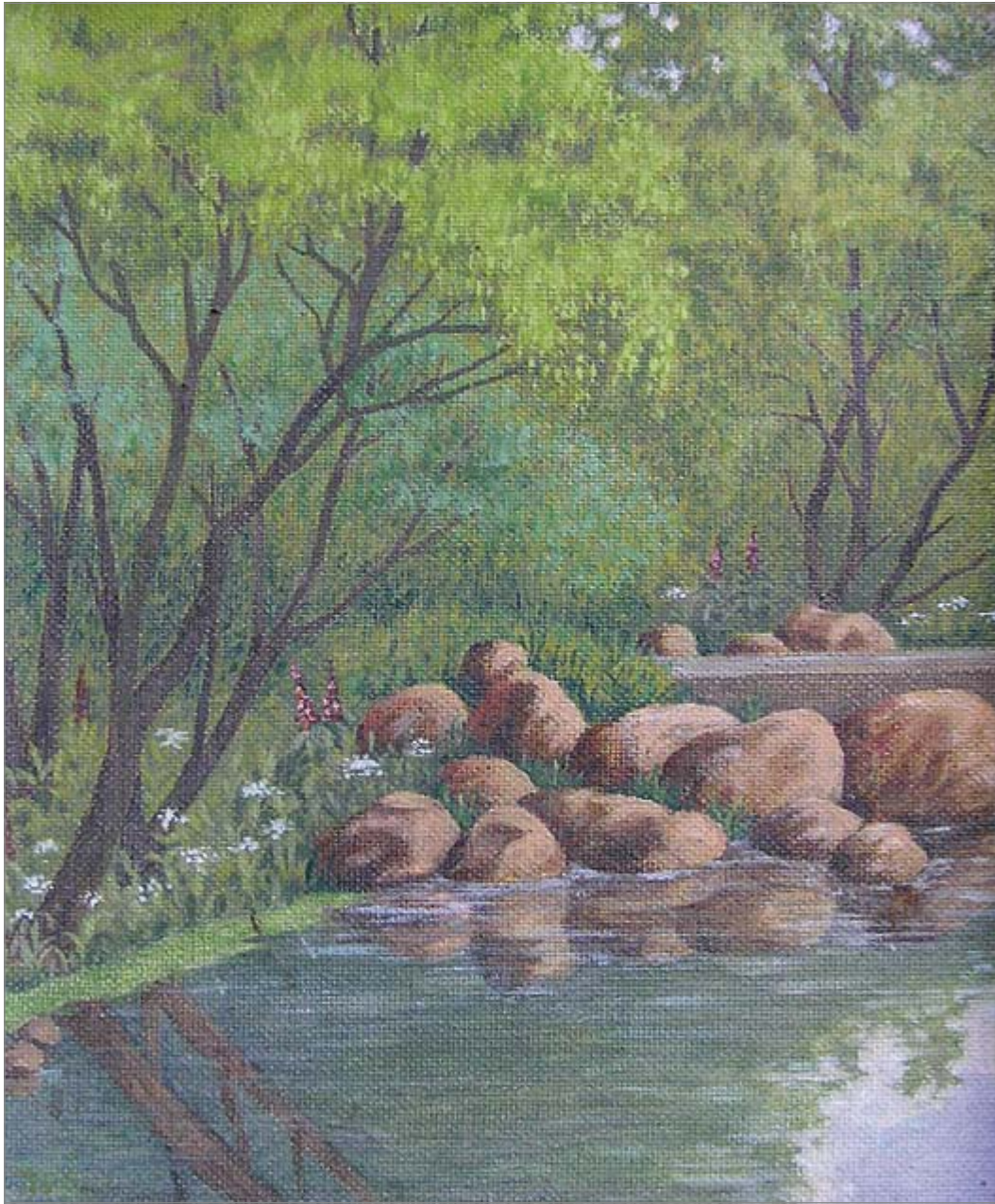
Pavakariai anūkams. 1981 m.

Natiurmortas su moliūgais. 1977 m.

pagoniškų sakmių personifikuotame unikaliame atkūrimė bei tapyboje – portretuose, peizažuose, natiurmortuose, taip pat įvairių renginių, afišų, plakatų, lozungų bei kt. įvykių meniniame apipavidalinime... Netrūko ir fantastinių vizijų, o ir „smagių“ eilėraščių bei anekdotų išilusiam šeimos ar bičiulių ratui su naminio putino ar šermukšnių vyno stiklu rankose. Meilė Lietuvai ne-

buvo afišuojama, tačiau ji buvo akivaizdi per Jo santykį į kalbą, istoriją, gamtą, sakmes bei mitus... Patriotizmas – per vyrui neišvengiamą įvaldymą saiko, žodžio, garbės, garbės žodžio, tiesos, tylėjimo, tvarkos sistemos, darbštumo, disciplinos, kodų, ištvermės, drąsos... Švėgždų namų vartai Plaučiškių kaime retai kada būdavo uždari, o prieš Rasas-Jonines „ilsėdavosi“ atviri ►

Šakos upelis. 1981 m.

savaitei, praleisdami nesuskaičiuojamas „bangas“ bičiulių ir mokinių iš tolimiausių Lietuvos bei SSSR kampelių. Taip pralėkė nesuskaičiuojamos mano vaikystės ir paauglystės vasaros, moksleiviškos atostogos... 1985 m. man besilankant Berlyne, mano Tėvas prie pusryčių stalo plataus spektro ir ilgo pokalbio metu staiga nutilo... ir besišypsodamas, riedant ašarai ir trūkčiojant nepaklusniam smakruvi tyliai pratarė: „Gavau iš Senelio laišką... Jis Tavim didžiuojasi... Rašė, kad esi pasirengęs gyvenimui, visas kliūtis įveiksi.“

Anapilin J. Švėgžda išėjo, sąmoningai suvokdamas,

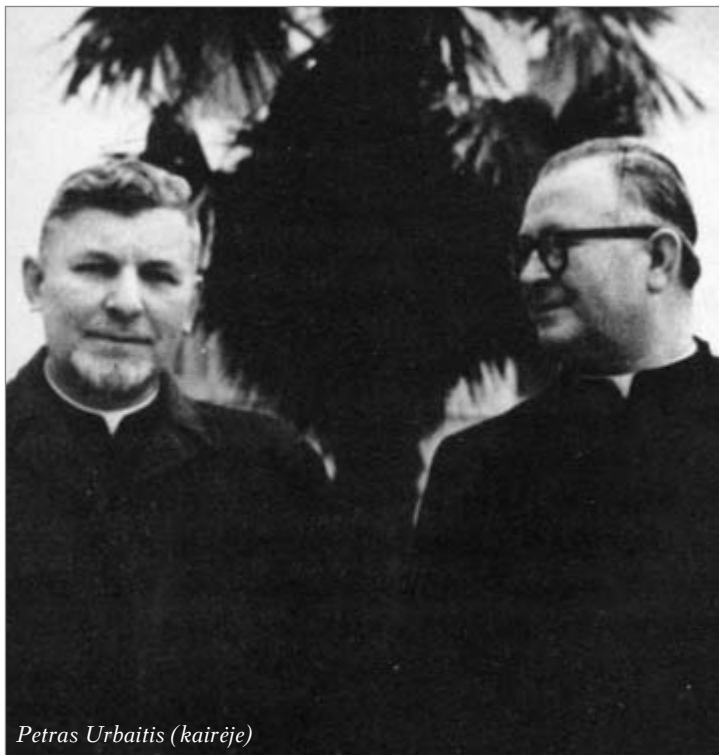
kad savo misiją žemėje atliko, negailėdamas savęs. Dukrai Laimai jis guodėsi, kad sunkaus gyvenimo išsekinta širdis nebepriima vaistų, kad savo metus atgyvenęs ir daugiau gyventi nebenori. Po savaitės, kaip ir dera stipriai asmenybei, ramus užmerkė akis. Palaidotas prie žmonos senose Baisogalos kapinėse. ■

Nuotraukos - iš šeimos asmeninio archyvo

Paveikslai – iš Jono Švėgždos dukters Laimos Bogužienės asmeninės kolekcijos (fotografavo Bronius Strolys)

Misionierius iš Pakalniškių

Petras Juknevičius, istorikas, kraštotyrininkas

Petras Urbaitis (kairėje)

PIRMĄ KARTĄ ŽURNALO
SKAITYTOJAMS
PRISTATOMA MISIJŲ TEMA
IR VIENAS IŠ ŠIAI VEIKLAI
PASIAUKOJUSIŲ ŽMONIŲ
– KRAŠTIETIS PETRAS
URBAITIS.

Šis rašinys apie kraštiečių misionierių Petrą Urbaitį parengtas konferencijoje „Daugyvenės krašto šviesuoliai – 4“ skaityto pranešimo pagrindu. Deja, tada nemažai biografinių faktų apie garsųjį kraštiečių truko. Pavykus susisiekti su Brazilijos lietuvių sąjungos (Aliança Lituano Brasileira) pirmininku ponu Algimantu Saldžiu iš San Paulo, paaiškėjo daug naujų duomenų iš Petro Urbaičio gyvenimo. Už tai esu nuoširdžiausiai dėkingas ponui Algimantui Saldžiui.

Petras Urbaitis gimė 1911 metų kovo 15 dieną Pakalniškių kaime, dabartiniame Radviliškio rajone, Kazimiero Urbaičio ir Anelės Remeikytės šeimoje. Tėvai buvo gyvenę JAV, daugiausia Čikagoje. Grįžę į Lietuvą, apsistojo šiame kaime. Šeima išaugino aštuonis vaikus: šešis sūnus ir dvi dukras.

Petras Urbaitis mokėsi Šeduvos progimnazijoje. Čia aktyviai veikė ateitininkų ir sporto organizacijoje. Baigęs penktąją gimnazijos klasę ir pajutęs Dievo pašaukimą kunigystei, 1928 metais išvyko į Perosą – Argentinos miestą Šiaurės Italijoje. Ten įstojo į jaunųjų pašaukimo jaunuolyną ir jame išbuvo iki 1930 metų. Nuo 1930-ųjų rugsėjo mėnesio iki 1931-ųjų rugsėjo 9-osios buvo „Villa Miglia“ naujokyne, kur įgijo pirmąją religinę profesiją. Tų pačių metų gruodžio mėnesį Petras Urbaitis buvo pasiųstas į Honkongą misijoms.

Ten iki 1934 metų studijavo filosofiją. 1935–1937 metais Kinijoje, Šanchajaus mieste, tobulinosi ir atliko praktiką. Buvo paskirtas seminaristų kūno kul- ►

tūros mokytoju. 1937-ųjų rugpjūčio 8 dieną Makau mieste kraštiečiai pradėjo teologijos studijas. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir japonų okupacijai, 1940 metais persikėlė į Honkongą, kur tęsė mokslą. 1940 metų vasario 15 dieną Honkongo katedroje Petras Urbaitis buvo įšventintas kunigu.

Tapęs kunigu, tautietis pradėjo dirbti misijoje. Tuo metu japonai, užėmę Šanchajų, saleziečių mokyklą pavertė sandėliu. Daug saleziečių ir mokyklos tarnautojų buvo išžudyti. Sužeistas ir kunigas Antanas Perkumas. Petru Urbaičiui pavyko išsigelbėti, pasislėpus vienoje bažnyčios dalyje.

Gerai išstudijavęs sunkią kinų kalbą, kunigas Petras Urbaitis mokė vaikus mokyklose, lankė ligonius, atversdavo į katalikybę inteligentus. 1940–1941 metais prižiūrėjo, globojo ir saugojo daug vaikų: surasdavo jiems valgio, pastogę, gindavo nuo japonų kareivių. 1942-aisiais jis išvažiavo į Makau. Ten iki 1946 metų dirbo katechetu ir buvo atsakingas už prieglaudą bei vaikų namus. 1946 metais išvyko saleziečių misijai į Schinchov pas vyskupą Migelį Arduino. Darbas buvo sunkus: prižiūrėjo keturias parapijas, mokyklas, misionierių centrą ir 40 kaimų.

Misionierių situacija pablogėjo, atėjus į valdžią Mao Dze Duno komunistams. 1949 metais pradėti persekioti katalikų ir kitų religijų pasekėjai. 1950 metais kunigas Petras Urbaitis komunistinės Kinijos valdžios buvo suimtas. Komunistai siekė, kad jis prisipažintų esąs Vatikano šnipas. Pusantrų metų pralei-

Petras Urbaitis (dešinėje) su motina, broliu Juozu ir seserimi Emilija

dęs kalėjime, bado ir ligų iškankintas, mūsų kraštiečiai 1951 metais išgintas iš tos šalies, kurioje nuveikė tiek daug gerų darbų.

Kunigas grįžo į Italiją. Čia prisidėjo prie kunigo Juozo Zeliasko pastangų ir rūpinosi, kad būtų įkurta kolegija lietuviams pabėgėliams. Kolegija atidaryta 1952 metais kunigo Boskos gimtinėje – Kastelnuoje (Castelnuovo). Petras Urbaitis rinko aukas kolegijai išlaikyti, užsiėmė socialiniais ir filantropiniais darbais. Toje veikloje dalyvavo iki 1967 metų. Po to dvejus metus dirbo parapijos darbus Pijaus XI saleziečių institute Romoje, nuo 1970-ųjų iki 1976-ųjų – Lietuvių saleziečių centre Fraskati (Frascati) mieste, Italijoje.

Nuo 1977 metų lietuvis apsigyveno Brazilijoje, dirbo Šv. Kazimiero lietuvių parapijoje San Paule, redagavo ir leido esperanto kalba trimėnesinį leidinį „Brazilia“. Nors jis buvo pasaulio pilietis, visada daug dėmesio skyrė lietuviškoms tradicijoms išlaikyti ir jaunimo religingumui stiprinti. Parapijai jis nupirko namus, kuriuos pavadino Antano Perkumo vardu, nes šį tautietį misionierių visada laikė sau pavyzdžiu.

Karakaso mieste, Venesueloje, susipažinęs su saleziečių moterų draugijos veikla, panašią draugiją jis įsteigė ir San Paule, Brazilijoje.

Kunigas Petras Urbaitis mirė po sunkios ligos 1994 metų liepos 10 dieną San Paule, sulaukęs 83 metų. 63 savo metus jis paskyrė religiniam gyvenimui, keturis iš jų – kunigystei. Šv. Mišiose ir Petro Urbaičio laidotuvėse dalyvavo daug saleziečių ir draugų, nemaža San Paulo lietuvių delegacija, vadovaujama tautiečio kunigo Petro Rukšio.

Kunigas Petras Urbaitis buvo kilnus, nuoširdus ir malonus visiems. Aplinkiniams jis teikė ramumą ir pasitikėjimą. Apie jo šviesią asmenybę galėtų būti daugeliui prasminga pamoka būti ši jo nuostata: „Šiandien viską turime daryti iš meilės – paprastai, nuoširdžiai. Visi mes, matę tiek neapykantos ir gudravimo, pergyvenę tiek skriaudų ir apgaulės, turėtume įsitikinti, kad žmogus dar gali būti laimingas tik per meilę ir nuoširdumą. Taip elgdamiesi, patys dvasiškai pakilsime ir kitų gyvenimą praskaidrinsime.“

Misionierius aktyviai bendradarbiavo spaudoje, ypač religinėmis ir socialinėmis bei lietuviybės temomis. Darbavosi su „Universala Esperanto Asocio“, kovojančia už žmonijos suartėjimą ir taiką. Išvertė ir išspausdino J. Keller „Šiai dienai ir rytojui“. Yra parašęs knygas: „Kinija – Azijos milžinas“ (1974), „Dvasinio idealo keliu“ (1979), iliustruotą lietuvių almana- ►

chą (1981). Svarbiausias iš šių darbų, be abejonės, yra Kinijai skirta knyga. Tai 400 puslapių darbas, iliustruotas 300 nuotraukų. Knygoje aprašoma Kinijos istorija, filosofija ir papročiai. Nemažai vietos skiriama

krikščionių misijoms šioje šalyje, pasakojama apie lietuvių saleziečių darbus Kinijoje, apie Antaną Perkumą Hon Konge ir savo paties veiklą Makau bei Schinchov miestuose, suėmimą ir ištrėmimą.

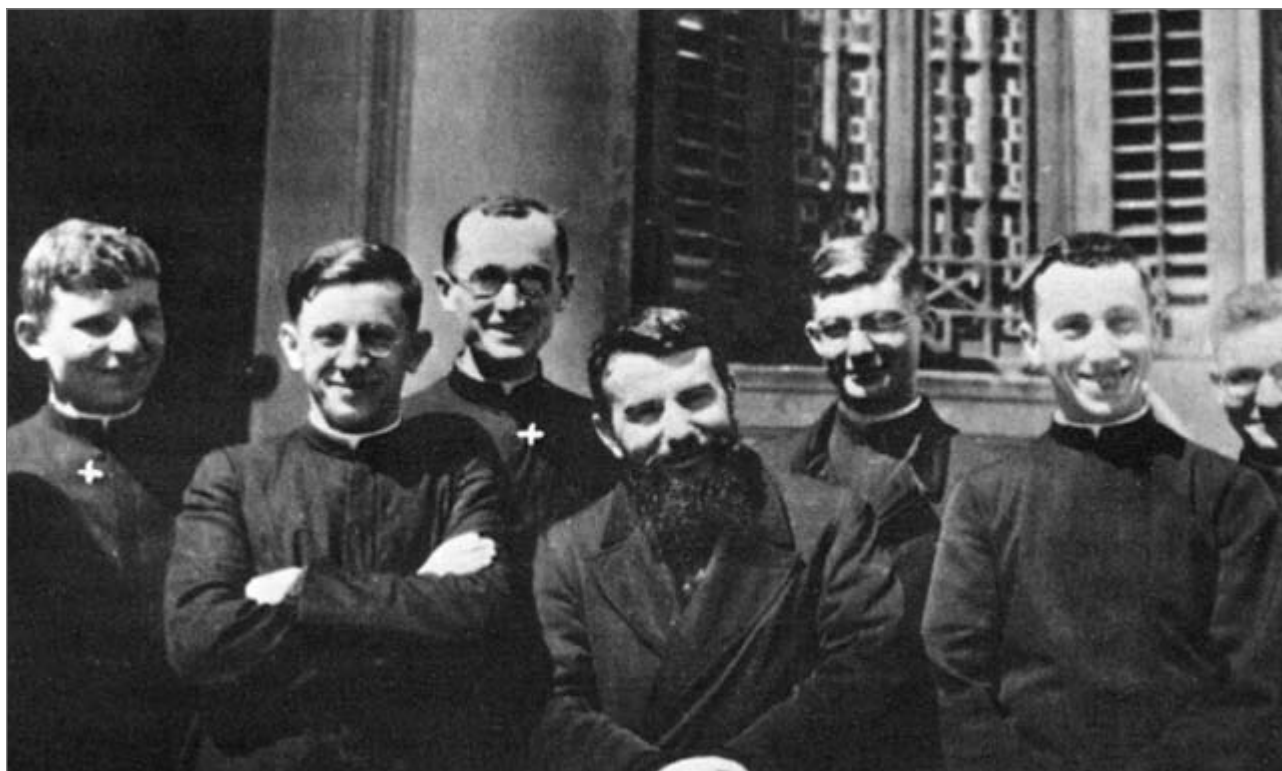
Iš **Petro Ubaičio** prisiminimų

MANO TĖVIŠKĖ

Niekur nėra brangesnės vietos, kaip gimtinė. Niekur nėra mielesnės pastogės už gimtinį namą, vis tiek, ar tas namas būtų princo rūmai, ar bakūžė samanota. Juk su tokia pat pagarba lankomas šv. Jono Bosko gimtinis daržinės kamarėlis ir pasiturinčios Montini šeimos vasarvietėje daug patogesnis Pauliaus VI-tojo gimtasis kambarys.

Neturiu tikrų žinių apie 1928 metais paliktą savąjį gimtąjį namą, seniau buvusį stambių ūkininkų Pakalniškių kaime, prie Šeduvos miesto, dabartiniame Radviliškio rajone. Dažnai vaizduotėje grįžtu ten, kur gal niekuomet nebegrįšiu. Tokia tai skaudi tremtinių dalia!..

Ačiū Dievo Apvaizdai, ir aš turėjau šiltą, jaukų šeimos židinį, su švelnia, pamaldžia motule – Anėle Remeikyte ir darbščiu, tvirtu tėveliu – Kazimieru. Tiesa, jiedu daug vietų praėjo, gyvendami JAV-bėse, kol pagaliau apsistojo Chikagoje, o vėliau grįžo Lietuvon. Iš šešių mano brolių pirmasis, Pranukas, palaidotas Chikagoj, Domininkas ir Povilas paliko našles ir našlaičius Argentinoje. O brolis Jonas ir tiek daug man gera padariusi sesutė Elzbieta ilsisi drauge su tėveliu ir mamyte Šeduvos kapinėse. Dar tebėra gyvi atspariausieji grįžusieji iš Sibiro brolis Juozas ir Venclovos našlė sesuo Emilija ir brolis Stasys, kadaise su manim studijavęs Italijoje. Tai ir viskas, kas liko po tiek išsiskyrimo metų. Tačiau tą liūdną kapinyno vaizdą prasmingai atsveria kelis kartus gausės- ▶

Kraštietis (pirmas iš kairės) su kitais jaunais kunigais

Bombėjuje, pakeliui į Kiniją. Petras Urbaitis (ketvirtas antroje eilėje) ir jo bendražygiai dvasiškiai

nis mano brolių ir seserų užaugintasis lietuviškasis atžalynas Sibire, tėvynėje ir užsieniuose.<...>

DU KARTUS GIMĘS...

Neperseniausiai atėjo iš Lietuvos ilgai laukti mano gimimo metrikai. Pagal juos esu gimęs vasario 15 dieną, o ne kovo 15, kaip iki to laiko buvo rašoma mano dokumentuose.

Nelengva bus išaiškinti tikrąjį gimtadienį. Tikriausiai nebūsiu du kartus gimęs, kaip kažkas juokaudamas išsitarė. Gal antroji data bus buvusi krikšto diena. Be to, ar tik ne krikštu mes antrą kartą gimstame? Iš tiesų krikštu gimstame Dievo Malonei ir Bažnyčiai.

Buvau pakrikštytas didžiulėj, gražioj Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo parapijos bažnyčioj su neužmirštamais tėvuku Stumbriu ir močiute Pranskėtiene, pakalniškietiais kaimynais, kaip krikštatėviais. Duok, Dieve, ir jiedviem amžiną atilš! <...>

Ne kartą girdėjau iš mamytės ir kitų mane mažytį pažinojusių, kad ir aš buvęs lopšyje marinamas, degant žvakėms ir meldžiantis susirinkusiems. Manoma,

kad taip buvo atsitikę dėl mano širdies įgimtos disfunkcijos, ypač pavojingos susijaudinimo momentais. Gal dėl to defekto mane daug kas atsimena – anksčiau kaip „užsispyrėlį ir piktą iki pamėlynavimo“, o vėliau – kaip „peštukų karalių“.. Ir šiandien, medikų tvirtinimu, tas fiziologinis trūkumas nėra išnykęs, nors ir pasitaisęs. Tas ypatingas širdies jautrumas ir nereguliarus plakimas kartais sunkina save sukontroliuoti ir kitus pakęsti. O vis tiek kiekvienam reikia gyventi ir dirbti bendram žmonijos labui, kol Dievulis pašauks pas save. Būtina juk, kad žmogus gimdamas atsineša ar gyvendamas įsigyja kokį nors fiziologinį pakrikimą, su kuriuo, nori jis ar nenori, būtina jam sugyventi. Reikia ir pasiguosti, kad visos mūsų fizinės ir dvasinės silpnybės kaip tik susilaukia Visažinančiame Dieve, o gal ir žmonėse pateisinimo ir atleidimo lengvatos.

Sakoma, kad ne visa auksas, kas auksu žiba. Taip pat ne visa bloga, biau, žiauru ar desperatiška, kas iš pirmo žvilgtelėjimo gali taip atrodyti. Pagaliau gyvenimas ir mirtis, sveikata ir liga yra to paties Dangaus Tėvo dovana. O kad išvengtume beviltiškumo nuotaikos, reikia dar labiau įsidėmėti štai ką: „Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum“ – Dievą ir žmones mylintiems viskas išeina į gera. ►

Atokus į Italiją. Kraštietis – penktas iš dešinės trečioje eilėje. 1928 m.

Taigi nėra ko per daug nusiminti net ir nesėkmingiausiomis gyvenimo valandomis. Reikia tik iš naujo pasiryžti ir eiti pirmyn.

SUDIEV, BRANGI TĖVYNE LIETUVA!

Mylėjau ir myliu savo motulę, taip pat ir savo tėvelį sengalvėlį. Apie jo mirtį sužinojau tik po dvylikos ilgų metų. Mirė jis Stalino laikais. O tik po Stalino mirties buvo galima susirašinėti su savaisiais.

1931 metų lapkričio mėnesį paskutinį kartą mačiau tėvynę ir savuosius. Motina mirė 1929 metais, taigi vos vieneriems metams praėjus po to, kai aš išvykau Italijon. Atsimenu, buvo šalta lapkričio diena. Vienui vienas nuėjau į Šeduvos kapines, susiradau kapą. Ant jo atsiklaupęs meldžiaus, verkiau, palaimintą žemę bučiavau... Man atrodė, kad mamytė buvo patenkinta manim ir mano apsisprendimu važiuoti į misijas. Jaučiau, kad ji mane laimino. Atsiminiau kadaise jos pasakytąją mintį:

– Kunigo motinos siela išeina skaistyklos, kai jos sūnus – kunigas ją prisimena, primicijas laikydamas. Dėl to aš trokštu turėti vieną sūnų kunigą...

Tai žodžiai, kuriuos ji keletą kartų kartojo giminėms ir kaimynams ir kuriuos nugirdęs aš, dar vaikas, pasidarydavau prislėgtas. Ne kartą, kur nuošaliai būdamas ir niekieno nematomas, apsiverkdavau vien tik dėl tos minties, kad mūsų mamytė turės mus palikti...

Namuose poros savaitių viešėjimosi laikas prabėgo labai greit. Atėjo paskutinio atsisveikinimo momentas. Tėvelis garsiai verkė. Apkabindamas mane ir gaudžiai kūkčiodamas, jis sakė:

– Paskutinį kartą matau tave, sūnau! Tu važiuoji į Kiniją, ir jie ten tave nukankins! – Verkšleno ir kiti.

Matydamas tiek ašarų, stengiausi būti tvirtas, nors ir man buvo sunku širdyje. Priėmiau tėvelio palaiminimą dėkingai, bet šaltokai. Jie gal nė nepagalvojo, kad tai buvo išraiška mano reakcijos prieš save, ne prieš juos...

Broliai ir keli mano jaunystės draugai apie vidurnaktį palydėjo mane iki Šeduvos geležinkelio stoties. Pakeliui vienas jų užtraukė savanorių išleidimo dainą. Kažkas subarė:

– Čia ne savanorį išleidžiam, ką čia!.. Jis yra misi-ninkas!.. ►

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Dėl URBAIČIO Kazio turto užgro-
bimo. Panevėžio apskrities archyvas
(PAA). F. 9 – R. Ap. 2, b. 2736.

JUKNEVIČIUS, Petras. Garsus
kraštiečiai misininkas Petras Urbaitis.
Tėvynė, 2007 07 25.

JUKNEVIČIUS, Petras. Garsus
kraštiečiai misininkas Petras Urbaitis.
Daugyvenės krašto šviesuoliai. Kon-
ferencijų pranešimai /Sudarytojas ir
redaktorius P. Juknevičius. Panevėžys,
2009, p. 117–120.

JUKNEVIČIUS, Petras. Nuo Pakal-
niškių iki Kinijos. Daugyvenės krašto
šviesuoliai – 4. Konferencijos, įvyku-
sios 2006 m. spalio 14 d. Burbiškio
dvare, pranešimų tezės. Panevėžys,
2006, p. 9–10.

JUKNEVIČIUS, Petras. Nuo Pakalniš-
kių iki Kinijos. Tėvynė, 2006 11 08.

Nuo Šatrijos iki Fudzijamos. M.
Masiulio pokalbis su R. Neimantu.
Žemaičių žemė, 2004, nr. 3.

P. Pedro URBAITIS [Inspetoria sa-
lezana de São Paulo. Brasil]. Mašin-
raštis.

TRASAUSKIENĖ, M. Lietuvos misio-
nierius Indijoje. XXI amžius, 2005 06
03, nr. 43.

1933 m. URBAIČIO Kazio byla. Pa-
nevėžio apskrities archyvas. F. 13 – R.
Ap. 2, b. 16.

URBAIČIAI Jonas ir Stasys kaltina-
mi baudž. str. 51, 476 str. Panevėžio
apskrities archyvas. F. 9 – R. Ap. 2, b.
1742.

URBAITIS, Petras. Kinija – Azijos
milžinas. Roma, 1974.

URBAITIS Petras. Lietuvių enciklo-
pedija. T. 32. Boston, 1965, p. 300.

Urbaitis Petras. Lietuvių enciklopedi-
ja. T. 37. Boston, 1985, p. 619.

Širdy buvau patenkintas ano truputį
„linksmo“ jaunystės draugo gestu, nes
galvojau, kad misininkas yra savano-
ris karys. Bent aš tokiu norėjau būti
to lemtino ir skaudaus savo atsisveiki-
nimo su tėviške ir savo mylimiausiais
žmonėmis proga. Sudiev ir tau, saulė-
toji Italija ir mieloji Europa – aš išvyks-
tu į Tolimųjų Rytų Kiniją...

SUKILIMAS

Grupavimasis antikomunistinių par-
tizanų iš pradžios buvo gana gyvas: mili-
jonai jų buvo pasitraukę į kalnus. Tačiau
komunistinės okupacijos staigumas ir,
reikia pridurti, visuotinumą užklupo juos
nepasiruošusius. Be to, daug ką suklaidi-
no ir pirmomis dienomis raudonųjų pa-
rodytas žmoniškumas. Pasitikėdami jais,
tūkstančiai pasitraukusiųjų atidavė „išva-
duotojams“ ginklus.

Betgi atsparnesnieji nenusiginklavo ir
drauge su kaimų gyventojais ir visais
nepatenkintaisiais pradėjo ruošti atvi-
rus sukilimus. Mano misijoje tai įvyko
1950 metų vasario ir kovo mėnesiais.

Kovo 24 d. buvau nuvykęs į Lok-
Čongą, kur gyveno mano draugas vokie-
tis misininkas. Buvau jau begrižtas pas
savuosius, kai štai miestelį apsupo suki-
lėliai. Susirėmimas prasidėjo 5 val. ryto
ir nusitęsė iki pietų. Iš miestelio buvo at-
sakyta visu smarkumu. Kulkos tik zvimbė
vidun pro langus ir duris. Mudu su
draugu išklausėm viens kito išpažinties
ir atsidavėme Dievo valiai. Susišaudymui
vis nesibaigiant, nutarėm ir Mišias atsi-
laikyti. Kaip vėliau galvojom, neprotinga
buvo taip daryti, bet, ačiū Dievui, nė vienas
mudviejų nenukentėjom.

Kulkų zvimbimo muzikos klausyda-
masis, pasiėmiau knygą „The Song of
Bernadette“ ir gerą jos dalį perskaičiau.

Apie pietus išgirdom miestelio pusėje
smarkiai trimituojant. Ženklas, kad suki-
lėliai jau bėga... Nemaža buvo užmuštų,
dar daugiau sužeistų ir vienoj, ir kitoj
pusėj. Bet mūsų rezidencijoje, kurioje, be

mudviejų, dar buvo prisiglaudusių apie
50 vietinių, niekas nenukentėjo.

Po pietų, nors ir atkalbamas, nuta-
riau grįžti pas savuosius. Savo parapir-
jiečiams buvau pažadėjęs, kad tikriau-
siai pas juos būsiu šv. Panelės Marijos
Apreiškimo šventėje, kuri tais metais
išpuolė šeštadienį ir misijoje nuo seno
būdavo praleidžiama su ypatingomis
pamaldomis. O ta diena – ryt.

Kely nemačiau nė gyvos dvasios.
Pusiaukely ant kalnelio, kur papras-
tai keleiviai gauna arbatos, irgi nieko,
ramu. Kiek toliau dunksojo pušynėlis,
pro kurį pravažiuoti vakarais, naktimis
ar neramiu metu būdavo pavojinga: iš
čia negrįždavo ne vienas neatsargus
keleivis. Patikėjau save šv. Panelės glo-
bai. Nuostabu: ir prie pušynėlio ne-
sutikau nė gyvos dvasios. Tik gerokai
toliau pavažiavęs sutikau pirmuosius
žmones, kurie buvo išdrįsę iškišti pro
duris nosį ar galvą. Jie stebėjosi mano
drąsa. Dar kiek pakeliavęs, susitikau
pirmuosius savo parapirjiečius, kurių ne
vienas pabarė mane, kad taip lendu į
pavojų. Vienas senukas patarė:

– Tėve (San-fu), neik į misijos stotį
įprastuoju keliu. Jau trys dienos, kaip
komunistinė valdžia laikosi pakelės na-
muose. Kai eisi, tai komunistai šaus...

Padėkojau už patarimą ir pasuku
kokių 30 cm platumo taku. Aišku, dvi-
ratį turėjau neštis ant pečių.

Artėdamas į kalnus, iš tolo pamačiau
daug vyrų ir nemažą judėjimą. Netru-
kus buvau apsuptas iš visų pusių. Tačiau
nė vienas jų nieko bloga man nedarė,
nes greit atpažino, kad esu misininkas.
Tai buvo nauji sukilėlių būriai. Jie buvo
nutarę tą naktį sudeginti komunistinės
valdžios užimtuosius pastatus. Patariau
jiems tai nedaryti, nes tik pakenktų ir sau,
ir nekaltiems gyventojams. Jie paklausė
manęs: tą naktį nugirdau tik kelis šūvis,
nebuvo nei gaisrų, nei žudynių.“ ■

**Prisiminimų ištrauka iš Petro Urbaičio
knygos „Kinija – Azijos milžinas“
(Roma, 1974)**

INSPETORIA SALESIANA DE SÃO PAULO Brasil

São Paulo, 25 de setembro de 1994.

Irmãos caríssimos em Dom Bosco.

No dia 10 de julho de 1994, aos 83 anos, exatamente às 9 horas, aureolado com a coroa do sacerdócio, do missionário e do mártir, ingressou no paraíso o caríssimo irmão

P. PEDRO URBAITIS

Embora tenha convivido com ele apenas quatro meses em que esteve doente nesta comunidade, esses meses foram suficientes para constatar o valor deste sacerdote e a riqueza espiritual que ele possuía e transmitia. Decorre daí a grande responsabilidade que sinto ao redigir esta carta edificante.

ORIGEM E FAMÍLIA

O P. Pedro Urbaitis nasceu no dia 15 de fevereiro de 1911, na cidade de Sêduva, província de Radviliskis, Lituânia.

Foram seus pais Dª Angela Rymaitė e o Sr. Casimiro Urbaitis. Tinha seis irmãos: Pranas, falecido nos Estados Unidos, Domininkas e Povilas, falecidos na Argentina, Jonas e Elzbieta, exilados para a Sibéria, e Juozas, falecido na Lituânia há poucos anos.

Iškarpa apie P. Urbaitį gauta iš Brazilijos lietuvių sąjungos

Dukart patyrusi tremtinės dalia

Irena KAZLAUSKIENĖ, Radviliškio gyventoja, buvusi ilgametė mokytoja

MINIME MASINĖS TREMTIES PRADŽIOS 70 METŲ SUKAKTĮ. TARP PIRMŲJŲ TREMTINIŲ BUVO RADVILIŠKIEČIAMS GERAI ŽINOMO GYDYTOJO STASIO ŽĄSINO ŠEIMA. ŠIS PASAKOJIMAS – ŽIUPSNELIS PRISIMINIMŲ APIE JO DUKRĄ – ŠVIESAUS ATMINIMO LAIMĄ ŽĄSINAITĘ-BRAZDEIKIENĘ (VITĄ), STEBĖTINAI VALINGĄ, JAUTRIOS, POETINĖS SIELOS ASMENYBĘ, APIE JOS PATIRTUS SKAUDŽIUS LIKIMO IŠBANDYMUS.

Laima Žąsinaitė

Turbūt kiekvieno žmogaus širdyje iki paskutinės gyvenimo dienos išlieka gyvi gimtieji namai, vaikystės, jaunystės prisiminimai, brangios širdžiai vietos, mylimi draugai...

Nuo 1933 metų Radviliškyje gyvenome gydytojo Stasio Žąsino šeimos kaimynystėje. Bendras sodas, bendraamžiai vaikai, drauge leisdavome laisvalaikį, žaisdavome tame pačiame kieme... Laimutę, gimusią 1931 metų kovo 6 dieną mažame Pušaloto miestelyje, nuo pat mūsų bendravimo Radviliškyje pažinojau kaip labai draugišką, sumanią, įvairiausių žaidimų, pokštų iniciatorę. 1936-aisiais abi pradėjome lankyti Vinco Kudirkos pradinę mokyklą. Laimutei tada buvo šešeri metai. Mokėmės vienoje klasėje pas mokytoją Teodorą Plungienę, sėdėjome viename suole (visada pirmame). Laima mokėsi labai gerai, turėjo puikią atmintį, buvo kūrybinga. Jau pradinėse klasėse ji kurdavo trumpus eilėraš-tukus, fantastines pasakas. Mudvi drauge baigėme penkis pradinės mokyklos skyrius ir buvome kartu iki tos dienos, kai jos tėvą, gydytoją Stasį Žąsiną, ir visą šeimą ištrėmė į Sibirą.

Stasys Žąsinas buvo aktyvus Lietuvos pilietis, Radviliškio geležinkelio ambulatorijos vyriausiasis gydytojas, taip pat turėjęs savo kabinetą ir namuose, atsidavusiai padėdavęs visiems, kuriems reikėjo jo pagalbos. Visuomenininkas, aktyvus šaulių gyvenimo dalyvis, Radviliškio stoties šaulių kuopos ►

Tremtinės laiškelis radviliškietei draugei ir Intos lagerio, kur buvo ištremta Laima Žąsinaitė, vaizdas

pirmininko pavaduotojas. 1937 metais, per Kalėdas, Radviliškio stoties ribose S. Žąsino iniciatyva ir pastangomis, šaulių geležinkelininkų sporto sekcijai padedant, buvo atidaryta patogi čiuožykla. Apie ją informuota ir žurnale „Geležinkelininkas“ (Nr. 1, 1938 m. sausio 1 d.). Radviliškietė džiaugėsi tuo ir dėkojo gydytojui už jo triūsą dėl žmonių sveikatos. Kiekvieną vakarą čiuožykla būdavo pilnutėlė ne tik geležinkelininkų, bet ir įvairaus luomo žmonių. Papuošta elektrinėmis girliandomis, su patefono muzika, nameliu, kuriame buvo rūbinė ir kūrenosi vadinamoji buržuika...

Laimos mama Donė Žąsinienė buvo mokytoja. Ji taip pat aktyviai dalyvaudavo šaulių veikloje, jai žmonės patikėjo Radviliškio geležinkelio stoties moterų šaulių būrio vadės pareigas.

Žąsinų šeimą ištrėmė 1941 metų birželio 14 dieną. Laimos tėtį, kaip ir kitus vyrus, atskyrę nuvežė į lagerį, iš kurio beveik niekas nebesugrįžo. Negrįžo ir gydytojas Stasys Žąsinas. Laimos mama mirė Altajuje, amžinajam poilsiui atgulė ant srauniosios Bijos kranto. Laimutė liko su broliuku Stasiu dviese, alkani, sušalę, kaip ir visi tremtiniai. Tačiau labiau negu duonos kriauklės ji troško artimųjų šilumos. Juk niekas nepaglostydavo, nepriglausda-

vo. Tik aukštai virš kaimo iškilęs smėlio kauburėlis išklauskdavo Laimutės kūkčiojimus... Tarp žmonių ji neverkdavo – buvo labai stipri. O išgyventi teko nepaprastai sunkius metus.

Kai baigė septynias klases, Laima susimąstė: kur toliau? Kaime vidurinės mokyklos nebuvo, išvažiuoti toliau juk neleis... 1946 metais ji pabėgo į Lietuvą, palikusi brolių tremtinių Sudnių iš Radviliškio šeimos globoje. Jai Lietuva atrodė svajonių ir ilgesio šalis. „Ach, kaip noris grįžti, nematyti tų kalnų, pusnyčių. Gal kaip nors ir išsikrapštysim“, – rašė ji man 1945-ųjų birželio 22-ąją iš Altajaus krašto viename laiške, kurį iki šiol tebesaugau.

Grįžusi iš karto pradėjo mokytis Linkuvos gimnazijoje. Linkuvoje ją priglaudė giminės. Čia gavo žinią, kad nepilnamečiai našlaičiai iš tremties vietų oficialiai leidžiami sugrįžti į tėvynę. Išskubėjo atgal į Altajų ir parsivežė brolių Stasį. Šis taip pat pradėjo mokytis Linkuvoje.

Laimutė ten mokėsi metus, paskui persikėlė į Alytų pas tetą Marytę Umbrasaitę, dantų gydytoją, ėmė lankyti II gimnazijos penktąją klasę. Tada jai buvo 16 metų. Mokydamasi kūrė poemas. Ir man keletą atsiuntė. ►

Laima Žąsinaitė su mama apie 1936 m.

Pirmosios Komunijos dieną. Iš kairės – Laima Žąsinaitė, kunigas Jokubaitis ir straipsnio autorė. 1936 m.

Tačiau neilgai ji džiaugėsi Lietuva. 1949 metais Laimą išdavė draugas Vytautas, papasakojęs „kur reikia“, kad ji piktinasi esamomis negerovėmis. Pateko pas tardytoją, kuris buvo senas leningradietis bolševikas. Anot Laimos, tas žmogus stengėsi ją išgelbėti, tačiau nepavyko. Teismas, kurio nė nebuvo, neva už antitarybinę veiklą nuteisė ją septyneriems metams griežtojo lagerio režimo. Paskui ten iš kitų likimo brolių bei sesių ne sykį girdėdavo: „Tai vaikiška bausmė.“ Mat dauguma kalinių, tarp jų – ir septyniasdešimtmečiai senukai, buvo nuteisti 25 metams... Taigi Laima vėl atsidūrė tremtyje, šį kartą – Komijoje, Intoje.

Sunkus, alinantis darbas nepalaužė. Vargą vargo kartu su mergaitėmis, beveik vienmetėmis, rašančiomis eilėraščius. Intoje susirinko draugėn kūrybingi žmonės. Vykdavo literatūriniai susibūrimai, kūrybinių aptarimų, būdavo tariamasi dėl poezijos antologijos sudarymo. Tarp aktyvių šios veiklos dalyvių – ir Laima Žąsinaitė, kitos ketvirtojo lagerio kalinės. „Žymesni literatūriniai susibūrimai būdavo gegužės mėnesį, pasimeldus Švenčiausiai Mergelei Marijai. Taip mes lyg ir užsimaskuodavom. Kai giedodavome „Marija, Marija...“ arba kalbėdavom Švč. Marijos litaniją, kitų tautybių moterys nutildavo pačios ir kalbančias tildydavo: „Zamolčite. Litovočki moliatsia!“ Po pamaldų susėsdavome ant gultų ir kaip maldą skaitydavome eilėraščius: vienos savo sukurtus, kitos Maironio, Brazdžionio, Miškio ar kitų poetų... Laimutė Žąsinaitė mėgdavo ►

savo fantastinius kūrinėlius paskai-tyti. Tai mus raminausiai nuteikdavo, visos persikeldavome iš tos beprotiškos realybės į pasakų pasaulį“; – rašė Rozalija Preibytė-Valiūnienė savo prisiminimų knygoje „Ir aš ten buvau...“ (Vilnius, 1992). Intos tremtinių poezijos knygoje „Benamiai“ (Vilnius, 1989 m.) yra ir Laimos Žąsinaitės-Brazdeikienės (slapyvardis Vita) nuotrauka, jos prisiminimų bei eilėraščių.

Intoje Laima vienoje brigadoje dirbo ir bendravo su būsimuoju savo vyru Leonu Brazdeikiu (slapyvardis Mąstis).

Intos ir Lemju lageriai Laimutei buvo, kaip ji pati rašė, puiki gyvenimo mokykla, ugdžiusi valią, pažinimo troškimą, mokėjimą džiaugtis viskuo: maža tundros gėlyte, baltu debesėliu virš galvos, o labiausiai – žmogaus širdies gerumu, vidiniu grožiu bei dvasios gėmėmis. Čia žmonės negalėjo vaidinti – sąlygos neleido. Todėl viskas buvo tikra: ir neapykanta, ir draugystė...

Grįžusi į Lietuvą, Laima baigė Šiaulių vakarinės mokyklos 11 klasę, stojo į Kauno medicinos institutą. Stojamuosius egzaminus išlaikė puikiai, bet nebuvo priimta – partijos miesto komiteto atstovas pareiškė: „Tokių mums nereikia!“ Laima yra prisipažinusi, kad tada jai nebesinorėjo gyventi. Tačiau rektorius akademiko Z. Januškevičiaus drąsinama ir skatinama, nepalūžo, vėl kėlėsi iš patirtų nesėkmių. Per tuometinės Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo kanceliarijos viršininką A. Čiplį buvo nukreipta pas J. Paleckį. Pirmasis apsilankymas ir ten nepavyko: išėjusi pratrūko raudoti iš apėmusios nevilties, kad Lietuvai ji esanti nereikalinga. Apramino tas pats J. Paleckis, ištaręs: „Neverk, mergaite, atėik rytoj.“

Laima tapo studente, tiksliau kandidatė į studentus – be stipendijos, be studento teisių. Tačiau gerų žmonių padedama, ji viską ištvėrė, ►

Laima Žąsinaitė (dešinėje), grįžusi iš Sibiro, su straipsnio autore. 1947 m.

Žąsinų šeima

įveikė. Ilgainiui liovėsi netgi atvejai, kai ją milicija vis susiruošdavo mesti iš instituto, kaip neturinčią teisės gyventi Kaune. Pagaliau buvo sutvarkyti visi reikalingi dokumentai, panaikintas teistumas. Laima tapo gydytoja, dirbo Birštono ambulatorijoje, Kauno III klinikinėje ligoninėje.

Apie Laimą galima daug pasakoti. Ji pati save vadino viena iš tų laimingųjų, „kuriems likimas, nepašykštėjęs vargo, duoda daug daugiau – pasiunčia apščiai nuostabių žmonių. Be jų gerumo pasaulis būtų tuščias.“

Ji išliko šviesi likimo draugų atmintyje. Rožytė Preibytė-Valiūnienė knygoje „Ir aš ten buvau...“ prisimena: „(...) Nors su Laima Žąsinaite mus sie-

jo gana stiprūs dvasiniai ryšiai, susitikdavome retai. Gal todėl, kad ją supo didelis draugių būrys? Ji mokėjo kiekvieną padrąsinti, paguosti, buvo apsiskaičiusi, mokėjo bendrauti. Ją žmonės labai mėgo.“

Laima Žąsinaitė mirė Kaune, ten, Romainių kapinėse, ir palaidota. Laidotuvėse už ją meldėsi monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, buvęs tų pačių vietų, kaip ir Laima, tremtinys, daugybė susirinkusiųjų. Taip pagerbtas taurios sielos žmogus, kurio vardas, jo šeimos atminimas šviesiomis raidėmis įrašytas ir Radviliškio praeities puslapiuose. ■

Autorės ir spaudos leidinių nuotraukos

Iš Vitos kūrybos

...taip baigėsi vaikystės
nerūpestingos dienos.
Kažkur mergaitės žavios
dainuoja vakarais,
kažkur jaunimas šoka,
o tau – saugumo sienos,
apipeliję, žalios,
su požemiais giliais.

Be saulės ir be oro
rausvi veidai nubalo,
pro grotas matos kojos
praeinančių gatve.
Kamputy rezga voras
klastingą šilko skarą,
o gatvėj groja maršus
už laisvę be tavęs...

1949 m.

Pamojuok, pamojuoki, kregždute,
iškeliaujant svetur sparneliu.
Dar sugrįšiu. Tikrai dar nežūsiu.
Patikėk, negyvent – negaliu.

Pilkos dulkės nuo kelio pakyla.
O kiek jų, o kiek jų ant širdies
susirinks per tuos tūkstančius mylių!..
Galgi ašaros skausmui padės?

Bet visas jau seniai išraudojau
dar vaiku tolimuose kraštuos.
Lik sveika, skrajūnėle žvitrioji,
nepamiršk ištremtųjų dalios!..

1951 m.

XX amžiaus Lietuvos rankinio žvaigždžių komandos vartininkė

Rožė Krumcholcaitė-Stasiulevičienė

ROŽĖ KRUMCHOLCAITĖ-STASIULEVIČIENĖ – TIKRA RANKINIO LEGENDA. ŠIAI SPORTO GARSENYBEI PLOJO BRATISLAVA IR BUDAPEŠTAS, HAMBURGAS IR LEIPCIGAS, KROKuva IR PRAHA, MASKVA IR KIJEVAS. BE ABEJONĖS, IR LIETUVA. VISO TO JI BUVO VERTA. MINTIMIS APIE RANKINĮ IR SAVE SU ŽURNALO SKAITYTOJ AIS DALIJASI JI PATI – ĮŽYMI OJI SPORTININKĖ, MŪSŲ KRAŠTIETĖ.

Gimiau 1936 metų spalio 24 dieną Grinkiškyje, vaizdingose Šušvės pakrantėse. Mokiausi ten pat. Mums, Grinkiškio vidurinės mokyklos moksleiviams, pavyko, kadangi turėjome nuostabų kūno kultūros mokytoją Antaną Mirskį. Jis mus užkrėtė sportu. Ko tik nesugebėdavo mūsų mokytojas... Mes žaisdavome krepšinį, tinklinį, plaukdavome Šušve, mėgdavome stalo tenisą, įvairias lengvosios atletikos rungtis. Su nekantrumu kaskart laukdavome pertraukos, nes bėgdavome į antrą aukštą, kur koridoriuje buvo pastatytas stalo teniso stalas. Po pamokų rinkdavomis į savo „sporto salę“, kuri buvo įrengta šalia esančioje daržinėje. Mokytojo vedami, pėsčiomis keliaudavome į Baisogalą (11 kilometrų) rungty-

niauti su kaimynais. Kartą net 24 kilometrus mynėme iki Šeduvos...

Jau mokykloje tvirtai nutariau stoti į Lietuvos kūno kultūros institutą (dabar akademija). 1955-aisiais, studijuodamos pirmame kurse, su draugėmis nutarėme lankyti tuomet dar beveik nežinomo rankinio treniruotes. Su nauju žaidimu studentes supažindino tuometinis Sportinių žaidimų katedros vedėjas Valerijus Grešnovas. Treniruoti rankininkes jis pakvietė jauną dėstytoją Alfonsą Gašparką. Jau kitais, 1956, metais įvyko Lietuvos pirmenybės ir taurės varžybos. Tuomet mes žaidėme vienuolikių rankinį futbolo aikštėje. Man treneris pasiūlė rungtyniauti vartininke. Nebuvau mačiusi kitų komandų žaidimo. Vis- ►

Vartininkė (kairėje) su savo „Žalgirio“ komanda Europos taurės rungtynėse

kas atrodė naujiena. Tačiau didžiulio noro tobulėti dėka, trenerio ir draugų padedama, pamažu pradėjau perprasti rankinio vartininkės žaidimo paslaptis. Taip vadinamo didžiojo rankinio vartininkams tekdavo rungtyniauti futbolininkų vartuose. Tad, norint sustabdyti į vartų kampus nukreiptus kamuolius, tekdavo juos siekti šuoliais. Išmokau pašokus nukristi nesusižeisdama. Vienuolikių rankinis buvo žaidžiamas iki 1961 metų.

Nuo 1962-ųjų jau žaistas tik septyniukių rankinis. Keitėsi ir vartininkų žaidimo technika bei taktika. Tada tekdavo daugiau pasikliauti savo reakcija, tinkamu vietos pasirinkimu varžovių atžvilgiu. Kamuolio metimai į vartus įvairėjo, stiprėjo. Juos stabdydavome atmušdamos, gaudydamos kamuolius rankomis, panaudodamos kojomis įvairius veiksmus. Dažnai manęs klausia, ar neskaudėdavo, sulaukiant stiprius kamuolio smūgius į vartus. Skaudėdavo, bet ilgai nei pripratau ir beveik nebejausdavau. O rimtų sportinių traumų neteko patirti. Tai, matyt, lėmė geras visapusiškas pasirengimas.

Taip prasidėjo mano sportinis kelias. Jis tęsėsi

iki 1970 metų. Iškovota daug atmintinų pergalių. 1956-aisiais Vilniuje vyko pirmasis tuometinės SSRS vienuolikių čempionatas. Mes kiek netikėtai iškovojome trečiąją vietą. Tai buvo lyg savotiškas „dopingas“, tad su dar didesniu sportiniu azartu pasinėrėme į kasdienines sunkias treniruotes, tobulindamos savo sportinį meistriškumą. Darbas nenuėjo veltui. Jau 1957 metais Voroneže iškovojame čempionių titulą. Mums suteikti sporto meistrių vardai. Tais pačiais metais Maskvoje vyko III pasaulio jaunimo ir studentų festivalis. Jo metu vyko daugelio sporto šakų varžybos. Rankininkų turnyre su keturiomis komandom draugėmis iš Kauno „Žalgirio“ pirmą kartą teko rungtyniauti tuometinėje rinktinėje. Mes iškovojome trečiąją vietą ir medalius. Tai buvo pirmieji į Lietuvą iš tarptautinių varžybų parvežti medaliai.

1960-aisiais Odesoje Kauno „Žalgiris“ antrą kartą tapo čempionu. Žaidusios vienuolikių rankinį, mes 1958 ir 1961 metais apdovanotos sidabro, o 1956, 1959 metais – bronzos medaliais.

Pradėjus rungtyniauti septyniukėms, rankinyje didžiausia sėkmė iškovota 1966 ir 1967 metais, ►

kuomet mes du kartus iš eilės iškovojomė čempionių aukso medalius. 1962, 1964 ir 1965 metais buvome apdovanotos bronzos, 1963-aisiais – sidabro medaliais. 1965 metais Maskvoje tapome profsąjungų čempionėmis.

Lietuvos čempione tapau 10, taurės varžybų nugalėtoja tris kartus.

Be abejo, garbingiausi mano trofėjai sietini su Kauno „Žalgirio“ moterų komandos pergalėmis Europos rankinio čempionių taurės varžybose. Pirmą kartą jose mes žaidėme 1961 metais ir pasiekėme pusfinalį. Sportinio triumfo valanda atėjo 1967-aisiais ir 1968-aisiais Bratislavoje, kuomet du kartus pamečiui iškovojomė Europos rankinio čempionių taurę. Tada dar nė vienai komandai nepavyko to pasiekti. Mes buvome pirmoji sportinių žaidimų komanda, į Lietuvą parvežusi tokių varžybų taurę. Prisimenu istorines „Žalgirio“ rungtynes Bratislavoje 1967 metais. Labai sujaudino nemuniečių fanfaros. Buvo gera stovėti vartuose, jausti jog už mano nugaros yra ištikimi draugai. Kada Bratislavos salėje išgirdome lietuviškai šaukiant „Rože, taurę!“, „Įvartį, įvartį!“, jėgų dar padaugėjo. O ar galima pamiršti antrąjį kėlinį Rostoke

su „Emporu“? Buvome ties pralaimėjimo slenksčiu, bet nepalūžome. Po šių rungtynių pagalvojau, kad jei mes įveikėme šią kliūtį, tai įveiksime ir kitas.

13 metų žaidžiau Lietuvos ir septynerius metus SSRS rinktinėse. Man suteiktas nusipelnusio sporto meistro vardas. Daug kartų oficialiose varžybose ir įvairiuose turnyruose buvau pripažinta geriausia vartininke.

Baigusi aktyviai sportuoti, 10 metų dirbau Kauno „Žalgirio“ rankinio mokyklos trenere. Mano treniruojamos jaunosios rankininkės ne kartą nugalėjo įvairiose varžybose. 1970 metais Kijeve merginos laimėjo aukso medalius. Garsiausia mano auklėtinė Rita Zailskaitė-Jasikevičienė (žinomo krepšininko Šarūno mama), 1975-aisiais pasaulio čempionate apdovanota bronzos medaliu, o Jadvyga Gudzinskaitė-Urbonavičienė yra Lietuvos nusipelnusi trenerė.

1981 metais Lietuvoje dviejų savaitių treniruočių stovyklą surengė Angolos moterų rinktinė. Treneriais buvome patvirtinti mano vyras Gintautas ir aš. Tuomet afrikietės ruošėsi Centrinės Afrikos žaidynėms. Jos buvo jaunos, dar nepatyrusios žaidėjos. Dabar, ►

Lietuva – SSRS profsąjungų varžybų 1965 m. čempionė. Rožė Stasiulevičienė – trečia iš kairės

Kauno „Žalgiris“, iškovojęs geriausios SSRS komandos vardą 1967 m. Kraštietė – pirmoje eilėje trečia iš dešinės

kai Angolos rankinis jau plačiai žinomas sportiniame pasaulyje, mums malonu, kad ir Lietuvos treneriai prie to tiesiogiai prisidėjo.

1985–1988 metais kartu su vyru dirbau rankinio trenere Himalajų papėdėje esančiame įdomiame ir paslaptiame Nepale. Tai buvo ne tik turiningas laikas trenerio veikloje. Mes prisilietėme prie šios karalystės gyvenimo ir ganėtina išsamiai jį pažinome. Nepalo rankininkų pagarba savo „guru“, jų nuoširdumas, darbštumas mus žavi iki dabar. Aš treniravau rankinio vartininkus. Buvo malonu, kad šis darbas nenuėjo veltui. 1957 metais Jordanijoje Nepalo vyrų rinktinė pirmą kartą žaidė Azijos čempionate. Ir nors komanda nepasiekė geresnių rezultatų, bet nepaliečių vartininkų žaidimas ne kartą buvo gerai vertinamas spaudoje.

Nuo 1975 metų pradėjau dirbti Kauno „Žiburio“ vidurinėje mokykloje kūno kultūros mokytoja, man suteikta mokytojos metodininkės kategorija. Mes daugelį kartų buvome Kauno moksleivių rankinio varžybų nugalėtojomis ir prizininėmis.

Esu keturių anūkų – Ievutės, Luko, Tauro ir Mato – močiutė. Sūnus Gintautas ir dukra Asta irgi baigė Kūno kultūros institutą. Vyras Gintautas, taip pat to instituto absolventas, net 40 metų dirbo Kūno kultūros akademijoje, mokydamas studentus rankinio teorijos ir metodikos. Jis yra socialinių mokslų daktaras, docentas, nusipelnęs treneris. Daugelį metų buvo katedros vedėjas. Jis – vienas iš Lietuvos rankinio istorijos metraštininkų, paskelbęs per 40 darbų. Vyro sudaryto pirmojo vadovėlio „Rankinis“ dviejuose skyriuose ir aš perteikiau savo žinių tiems, kas domisi rankiniu.

Mūsų šeima labai pamėgusi mano gimtąjį Grinkiškį. Kiekvieną vasarą anūkai, viską pamiršę, skuba būtent Grinkiškin. Čia jie turi daug draugų. Močiutė Rožė ir senelis Gintautas kruopščiai prižiūri mano vaikystės namus, puoselėdami sodybos grožį.

Autorės šeimos archyvo nuotraukos

Rožė ir Gintautas Stasiulevičiai, apdovanoti Olimpiniu žvaigžde ir Komandoro ženkle. 2007 m.

Mano rankinio gyvenimas faktais ir skaičiais

1955 m. baigiau Grinkiškio vidurinę mokyklą, kur, kūno kultūros mokytojo A. Mirskio paraginta, pradėjau sportuoti.

1955–1959 m. –	Lietuvos kūno kultūros instituto (KKI) studentė.
1956 m.	pradėjau žaisti rankinį KKI komandoje. Pirmasis treneris – A. Gasparka. Žaidžiau Kauno „Žalgirio“ komandoje.
1956–1969 m. –	Lietuvos moterų rinktinės vartininkė.
1957 m. –	SSRS sporto meistrė.
1957, 1960 m. –	SSRS rankinio vienuolikių čempionė.
1957–1962, 1964–1965 m.–	SSRS rinktinės žaidėja.
1960–1965 m. –	Kauno gamyklos „Inkaras“ sporto metodininkė.
1961 m. –	Europos čempionių taurės varžybų dalyvė.
1956, 1959, 1962, 1964, 1965	SSRS čempionato bronzos medalių laimėtoja.
1958, 1961 m. –	SSRS čempionato sidabro medalių laimėtoja.
1956–1960 ir 1964, 1966, 1967, 1968, 1969 m. –	Lietuvos rankinio vienuolikių ir septyniukių čempionė.
1965 m. –	SSRS VIII profsąjungų spartakiados čempionė.
1967 m. –	SSRS tarptautinės klasės sporto meistrė.
1966, 1967 m. –	SSRS rankinio septyniukių čempionė.
1967, 1968 m. –	Europos čempionių taurės laimėtoja. Apdovanota LTSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo garbės raštais.
1968 m. –	SSRS nusipelnusi sporto meistrė.
1965–1975 m. –	Kauno „Žalgirio“ rankinio sporto mokyklos trenerė.
1985–1988 m. –	Nepalo Karalystėje rankinio trenerė.
1975–2006 m.	Kauno „Žiburio“ vidurinės mokyklos fizinio lavinimo mokytoja metodininkė
2000 m.	Pripažinta geriausia XX a. Lietuvos moterų rankinio vartininke ir įtraukta į simbolinę Lietuvos rankinio rinktinę.

Varnioniai

Laima SENDRAUSKIENĖ, kraštiečių, žurnalistė

KVIEČIAME
SUSIPAŽINTI SU
KAIMU, KURIO
ISTORIJA VERTA, KAD
BŪTŲ IŠSAUGOTA
ŽMONIŲ ATMINTYJE.

VARNIONIAI – KOVŲ UŽ LIETUVOS LAISVĘ KONTEKSTE

Varnioniai – gatvinis keleto šimtmečių senumo kaimas, esantis už trijų kilometrų į rytus nuo Daugėlaičių, už aštuonių kilometrų į pietus nuo Radviliškio, už 14 kilometrų į vakarus nuo Šeduvos. Apie jį, kaip svarbų, keliomis eilutėmis mini „Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija“, išleista 1971 metais: nuo 1920 metų čia veikė pradžios mokykla, nuo 1949-ųjų – septynmetė, 1970–1972 metais – aštuonmetė, nuo 1951 metų iki mokyklos uždarymo – biblioteka. Ties Varnioniais (1863 06 07) sukilėliai kovėsi su caro kariuomene. 1959 metais kaime buvo 192 gyventojai. Atskira eilutė toje enciklopedijoje tenka Varnionių miškui.

2001 metų gyventojų surašymo duomenys apie Varnioniuose gyvenančiųjų skaičių nebe tokie optimistiški, nei buvo prieš ketvertą dešimtmečių, nes tų gyventojų – 67, tačiau lakoniškas statistines, enciklopedines eilutes norisi tęsti ir papildyti. 1921 metais išleistoje Augustino Janulaičio knygelėje „1860– ►

Kelių šimtmečių senumo Varnionių kaimo liepa, pasak senųjų kaimo gyventojų, slepia ir saugo savo drevėje didelę paslaptį – esą ten kaimo vyrai įmetė butelį, kuriame surašyta, kodėl jiems buvo suteikta privilegija nebūti įmamiems į rekrūtus

1863 m. sukilimas Lietuvoje“, pasakojime apie narsų tautos didvyrį Adomą Bitę iš Belazariškio, minima, jog „Bitė prie Varnionių kaimo gegužės 27 d. smogė rusams iš užnugario“. Kelių šimtų sukilėlių būriui vadovavęs Bitė net ir po to, kai svarbiausieji sukilimo vadai buvo suimti, kaip rašoma toje knygoje, „ir toliau tebesislapstė miškuose“. Tie, kas bent kiek žino Varnionių kaimą lanku juosiantį, Saktelių girininkijai priklausantį, 792 hektarus užimantį Varnionių mišką, prisimena, kad jis ribojasi su Mažuolių kaimo mišku ir su daug gretimų Šiaulėnų apylinkių kaimų – tolimų, važiuojant keliu aplink, bet artimų, kertant atstumą tiesiai. Galimas dalykas, kad narsiam 27 metų maištininkui talkino ne tik miškingų apylinkių pažinimas, bet ir sėslūs Varnionių kaimo gyventojai, tarp kurių jis galėjo turėti ir labai artimai pažįstamų. Beje, Šiaulėnų krašto apylinkėse, kaip ir sėsliaame Varnionių kaime, nuo seno nesvetima ir labai lietuviška Bitės pavardė. Toje enciklopedijoje minima du dešimtmečius gyvavusi Varnionių septynmetė–aštuonmetė mokykla atsirado būtent po to, kai iš savo namų buvo su šeima ištremtas Varnionių kaimo ūkininkas Antanas Bitė. Ar tarp tų dviejų Bičių esama kokių nors sąsajų, šiandien galima tik spėlioti...

Lietuvos istorijos draugijos Panevėžio skyriaus atstovo Petro Juknevičiaus apžvalgoje, pateiktoje 2005 metais spalio 15 dieną Burbiškio dvare vykusioje konferencijoje, paminėtas Adomas Bitė (Bitis). Teigiama, jog „įdomus yra 1864 metų vasario 10 d. Panevėžio apskrities ketvirtosios nuovados pristavo pranešimas apie A. Bitės būrio pasirodymą ties Preibiais, Panevėžio apskrityje. Bet paties A. Bitės tuo metu Lietuvoje jau nebuvo... 1863 metų pabaigoje Adomas Bitė, palikęs būrį Vincentui Povilanskiui, išvyko į Prancūziją“. Buvo A. Bitė ar tik ketino būti ties Panevėžiu, vis tiek panašu, jog šioje apskrityje jis plačiai žinotas ir bet koks galimas jo apsilankymas pristavui kėlė baimės. Daug istorijų, kurios apie narsų sukilėlį keliavo iš lūpų į lūpas, galėjo būti gyvos, net praėjus keliems dešimtmečiams po jo išvykimo. Todėl labai tikėtina, kad kuri nors iš jų, ypač gąsdinusi Panevėžio pristavą, galėjo būti aptarinėjama ir Puziniškio dvare, kur gyveno būsimoji kovotoja dėl lietuviybės, rašytoja, publicistė, Nepriklausomos Lietuvos parlamentarė Gabrielė Petkevičaitė, rašto žodyje pažinta Bitės pseudonimu, kurios 150-ąsias gimimo metines neseniai paminėjome. Rašytojos slapyvardžio Bitė aiškinimas (esą buvo baigusi bitininkystės kursus, prižiūrėjusi bites ar pati buvusi darbšti kaip bitė) galbūt suintensyvintas ir parankesnis buvo sovietmečio ideologams. Manau, jog aktyvi, išsilavinusi moteris, žadinusi skaitytoją V. Ku-

dirkos laikraščio „Varpas“ publikacijomis, negalėjo būti abejinga maištingojo kovotojo už Lietuvos laisvę idealams.

2004 metais išleistoje Vytauto Leščiaus monografijoje „Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose“ (1918–1920 m.), skirsnyje apie Lietuvos kariuomenės telkimą bermontininkų fronte, minima, jog „Varnionių–Daugėlaičių–Šiaulėnų barą gynė plk. ltn. Edvardo Adamkavičiaus vadovaujamas atskirasis batalionas, kuriame 1919 m. lapkričio 24 d. buvo 30 karininkų ir 791 kareivis. Batalionas buvo ginkluotas 8 kulkosvaidžiais, 905 šautuvais ir 2856 granatomis. Gruodžio 1 d. jis buvo performuotas į VII pėstininkų pulką“. Tėnką pastebėti, jog neregėto masto to meto mūšiuose besikaunantiems mūsiškiams Varnionių miškas jau teikė nebe pagalbą kaip anksčiau minėtam sukilėliui, bet tikrą meškos paslaugą.

Tos pačios monografijos pasakojimas apie Linkaičių kautynes (1919 10 21) irgi mini Varnionių kaimą: „Apie 11 val. 30 min. vokiečiai, pasinaudoję lietuvių atsitraukimu, kuopoms nespėjus galutinai užimti savo barų ir išsiųsti žvalgybų, nuo Nirtaičių ir Daukučių kaimų pusės perėję miškais, nelauktai užpuolė užimančius Varnionių kaimą mūsų karius ir pradėjo į juos šaudyti. II kuopa, pirmą sykį patekusi į mūšį ir netikėtai iš užnugario užpulta, negalėjo ir nespėjo reikiamai pasiruošti. Kuopos vadas vyr. ltn. A. Pridotkas spėjo surinkti tik nedidelį kareivių būrį ir pradėjo gintis, bet greitai buvo sužeistas. Negalėdama sulaikyti vokiečių, atsišaudydama kuopa pradėjo trauktis į mišką. Kulkosvaidininkai, neturėdami kaimo geros apšaudymo pozicijos, taip pat ilgai negalėjo gintis. Apsupti vokiečių, jie negalėjo išnešti kulkosvaidžių ir, išėmę jų spynas, su kuopa ►

Varnionių kaimo gyventoja Ona Laucienė su dukra Felyte. 2008 m.

taip pat pasitraukė į mišką. Ryšys su bataliono štabu jau mūšio pradžioje buvo pertrauktas ir bataliono vadas karininkas E. Adamkavičius jokių žinių apie priešą neturėjo. Su kitomis kuopomis telefono ryšio irgi nebuvo. Raitelis, pasiūstas į Varnionius sužinoti, grįžo pėsčias, nes jojant į Varnionius vokiečiai nušovė jo arklį.“

Vidurio Lietuvos lygumų kraštovaizdyje vieno kilometro gatvinis Varnionių kaimas, apgaubtas susisiekiančiomis medžių viršūnėmis, žvelgiant iš keleto kilometrų nuotolio, atrodo visiškai perregimas ir, kaip liūdnai konstatuoja kautynių istorijos šaltinis, buvo ne toks jau strategiškai palankus kariaujantiems.

IŠ ONOS LAUCIENĖS PASAKOJIMO

Nuo 1944 metų į Varnionius iš Mūrų kaimo atitekėjusi Ona Laucienė (gimė 1916-aisiais) pasakojo, jog savo namuose patyrė ir vokiečių, ir rusų kareivių viešnagę, nes jos vyro Kajetono, ir šiaučiaus, ir kriaučiaus, reikėjo visiems visais laikais. Vokiečiai kaime, pasak jos, laikėsi dvejus metus. Jų kareiviai buvo turtingi, tik kiaušinių ir lašinių prašydavo, tad atsilygindavo tuo, ką turėdavo. Jai kartą davė brangių „dikalonų“, pusę metų spinta kvėpėjo, o vyrui Kajetonui – kvapnių cigarečių; rūkys, būdavo, visi kambariai pakvips. Mena O. Laucienė ir „fotosesiją“, kai vokiečių kareiviai šmaikštaudami ją papuošė savo kareivišku švarku, fotografavo ir vis kartojo „fain“. Sako, jog jie būdavo sotūs, todėl nebaisūs. Priešingai nei rusų kareiviai, kurių apsilankymo išties bijota. Sueis, kaip pasakoja, alkani, apspurę, sumes šautuvus į kampą. Pamatys darže augančią taboką, raus su visomis šaknimis. Kartą su kareiviais į kaimą atklydo ir dvi rusės moterys. Viena pirkė lašinių, kita – taukų. Ta, kuri pirkė lašinių, pas kaimynę virė sriubą. Atėjusi ir puode nieko neberadusi sukėlė didžiausią triukšmą. Gerai, kad pavyko paaikškinti, jog ištirpusius taukus bus galima nugraibyti, kai viralas atauš. Tokia tebuvo si gašpadinė...

Vos prasidėjęs karas sutapo su Onos ir Kajetono Laucių šliūbo diena, tada buvo bombarduojami Šiauliai. Ta pati diena paženklinta ir O. Laucienės tėvų Butkų mirtimi Mūrų kaime, kur virš tėvų sodybos buvo pašautas rusų lėktuvas. Išdraskytus tėvų ir 18 metų sesers kūnus ji su vyru atrado, kai nuvyko aplankyti. Vartėsi kirminusose ir rusų kareivių išmėsinėto riebaus meitelio likučiai...

Kartą Varnioniuose pas Laucius užėję rusų kareiviai liepė Kajetonui nuimti nuo kaimo kryžkelėje stovinčio kryžiaus metalinę lentelę. Vyras atsisakė, nes pats

1928 metais buvo statydinęs tą kryžių ir lentelę ant jo, skelbiančią apie Lietuvos Nepriklausomybės 10-metį, prikalęs. O. Laucienė pasakoja, jog tada kareiviai patys tą varinę lentelę nuplėšė ir numetė jai sakydami, kad pasidėtų. Taip tą lentelę ji spintoje ir išsaugojo iki pat atkurtosios Nepriklausomybės dienų. Kai kitame kaimo gale, prie buvusios Paukščių sodybos, varnioniško Alfonso Poškaus iniciatyva buvo šventinamas kryžius, ji atnešė ilgai saugotą lentelę ir paprašė ta pačia proga prikalti į šiai skirtą vietą.

IŠ ONOS JOCIENĖS PASAKOJIMO

Kita varnioniškė – Ona Jocienė (gimė 1925-aisiais) – pasakojo, jog būtent Kajetono Lauciaus 1928 metais kryžiaus pastatymo proga kaime vyko sudėtinis pobūvis. Toks pat kryžius pastatytas ir Vitkaičiuose. O sudėtiniai susiejimai būdavo Varnioniuose pas Joną Mikšį ar Grybauskį, kur sodyboje daug vietos. O. Jocienė gerai prisimena: dėl to, pas ką tie sambūriai bus, kaime net stipriai konkuruota. Iš ilgaamžės, beveik šimto metų gyvenusios mamos pasakojimų O. Jocienė perpasakoja, kad varnioniškiai važiuodavo atidirbti po keletą dienų į Grinkiškio dvarą, kad Varnionių miško kadais būta karališko. Pati O. Jocienė mano, kad režiai Varnioniuose dalyti po 1863 metų sukilimo. Ūkį paėmusieji už jį 40 metų turėjo mokėti išpirką. Kiek, moteris pasakyti negali, neatmena. Anot jos, ankstesnieji Varnioniai buvo ant kalno, o po to žemių dalijimo atsirado 25 cariški kiemai. Jie labai neišsidraskė ir tokie senomis sodybomis išliko iki šiol. Nebent kurių savininkai pasidalijo pusiau, bet paprastai vienam būdavo pasoga, o kitam šeimos palikuoniui tekdavo pamokėti.

O. Jocienės teigimu, kaimas ne tik daug kryžių, bet ir švento Florijono skulptūrą turėjo, nes 1897 metais iš Jasiučio kalvės kilęs gaisras nušlavė bemaž pusę kaimo. Tarp tokių sodybų atsidadė ir jos tėviškė, liko tik pastatas Jono Mikšio sodybos kaimynystėje, vėlesniais metais kaimui pasitarnavęs kaip pieninė.

Po 1914 metų Jocienės tėvai – Brazaičiai – kėlėsi į dabartinę vietą, prie pamiškės kelio, vedančio į Odnės kaimą. Po Varnionių kaimą nusiaubusio gaisro, kaip tvirtina pasakotoja, varnioniškiai ėmė statyti molinius trobesius, ūkinius pastatus, o ant nudegusios J. Mikšio liepos įtaisė Florijono skulptūrą, kad nuo piktos ugnies visus saugotų. Iki šių laikų ji ten išbuvo, niekam nekliuvo net ir sovietmečiu, kai J. Mikšio name įsikūrė Varnionių kaimo biblioteka. Po Mikšio mirties (1986 metais) skulptūrą parsinešė Bronius Rimkūnas (abu buvo pusbroliai, seserų vaikai). ►

O. Jocienė papasakojo ir apie Varnionių kaimo kapinaites, kurios įtrauktos į Radviliškio rajono kultūros vertybių registrą. Jose palaidoti du Nepriklausomybės kovų savanoriai, kovų su bermontininkais dalyviai – suvalkiečiai Balsys ir Kazlauskas. Varnioniškės atmintis, deja, išsaugojo tik tų žmonių pavardes. Kapinaitėse, kaip sakė ji, kaimo moterys laidodavo ir savo ne laiku gimusius mirusius vaikelius. Iš mamos pasakojimų girdėjo, kad kai per įnirtingus 1919 metų mūšius ten buvo kasami apkasai, prisikasta prie ne vieno karsto. Tose kapinaitėse palaidotas nežinomas žmogus, nušautas vokiečių, taip pat ten amžinajam poilsiui atgulė per I pasaulinį karą žuvęs vokiečių kareivis. Nuo to laiko vyresnieji varnioniškiai kapinaites tarsi uždarė, jose žmonės nebelaidojami.

O. Jocienė gerai prisimena, kad prie kapinaičių gegužės mėnesį vykdavo iškilmingi paminėjimai, galbūt, kaip bando spėti, skirti Motinos dienos, ir sutraukdavo nemažai visuomenės. Ji, tada jauna pauglė, įsiminė, kai 1940-aisiais kalbėjęs karininkas aiškino: „Virš Europos kaupiasi juodi debesys...“

MEILĖS TĖVYNEI PAMINKLAS

Kaimas rašytiniuose šaltiniuose, išlikusiuose iki šiandien, užfiksuotas gerokai anksčiau, nei mini 1863 metų sukilimo data. Antai lietuviškame XVIII a. Šiaulėnų bažnyčios metrikų įrašė yra *Agatha Martinayte, kur [i]eina stonan moteristes*. Jos išrinktasis – [Ste?] *fonas Gniezys iz Warnioniu*. Moteris – iš *parafos Sziadwos* (214 lapas, 1719 metai).

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomo Šiaulėnų bažnyčios archyvo įrašai – gyvi anuometinės kanceliarinės mūsų kalbos paminklai. Įdomūs ten esantys terminai, kurie nusako ceremonijoje dalyvaujančių žmonių vaidmenį, profesiją, socialinę padėtį, tautybę (*pirszlis, swiatkas, naszlis, naszle, Zakristionas* ir kiti.). Šio rašytinio dokumento studijos galbūt kada nors dar sudomins Radviliškio rajono kraštotyrininkus ar krašto studentus, o gal ateis toks laikas, kai jie bus pasiekiami ir virtualioje erdvėje. Skaitydama „Gimtojoje kalboje“ išspausdintą Vido Garliausko straipsnį „Lietuviški XVIII a. Šiaulėnų bažnyčios metrikų įrašai Lietuvos bažnyčių metrikų knygų kontekste“ (1999. 9), su dideliu susidomėjimu ten ieškojau pažistamų vietovardžių, pavardžių ir, žinoma, radau. Sudomino ir tai, jog metrikos tyrinėtojai nustatė du žmones su vardu ir pavardžiu: *Jurgis atejunas, Andrzej atejunas* (204 lapas). Pati sau galėjau tik šypelti – Varnionių

kaimo žmonių kalbose šitokie prievardžiai būdavo nuolat gyvi dar ir prieš keletą dešimtmečių: kitados suformuluoti bažnyčios kanceliarininkų, nors ir su nedidele patyčios gaidėle atvykėliui, bet labai tiksliai paaiškinantys to kaimo per šimtmečius nusistovėjusių žmonių sėslumą. Čia, kaip ir minėjo O. Jocienė, juk stengtasi išlaikyti tuos pačius ūkius.

Bažnytinės kanceliarijos raštuose paminėtos kalbos pavyzdžių apstu Nirtaičių kapinaičių, senuose Šiaulėnų kapinių paminkluose (Šiaulėnuose amžinojo poilsio atgulusi dauguma varnioniškių). Nuo parapijos bažnyčios per dešimtį kilometrų nutolusiam Varnionių kaime dažnos sodybos akcentas – kryžius. Kryžiai čia – pačios įvairiausios stiliškos: mediniai, akmens ir kalvystės deriniai, vien akmens. Dažname jų – nesudėtingo raštingumo, tačiau gilaus tikėjimo tikrosiomis vertybėmis pavyzdžiai. Vienas iš tokių kryžių – jau paminėtasis, statytas Kajetono Lauciaus, stovintis kaimo kryžkelėje, kelyje Miežaičiai–Odynė. Ypač jaudinantis šiuos laikus pasiekusios metalo lentelės įrašas: „VARNIONIŲ BENDRAS/ KRYŽIUS 10M.NEPRIKLA/ USOMYBĖS. PAMYNĖTI/ 1928M.GEGUŽĖS 15D.“ Nors ir su klaidomis, ►

Varnionių kaimo kryžkelėje rymo kryžius, kurį 1928 metais pastatė Kajetonas Laucius

1920–1928 m. čia buvo Varnionių mokykla

nors ir su lentelės liejimų spaustuvinio darbo nepatirtimi, kai tekste atvirkščios liko „N“ raidės, bet su begaline meile Tėvynės Nepriklausomybei. Šviesaus atminimo lentelės gamintojai pasistengė, kad santūraus teksto išskirtinei progai dedikuojamas kūrinys neliktų nepapuoštas: jame yra net trys eilės žvaigždutėlių; pirmoje ir antroje – lygiagrečiai po tris, trečioje – tik dvi, matyt, kad nužkliūtų žodis „gegužės“.

MOKYKLA VARNIONIUOSE

Varnionių kaimo mokyklų istoriją iki šiol išsamiai užrašė tik šviesaus atminimo kraštotyrininkė Birutė Paškūnaitė. Pateikiu šį tekstą su kai kuriais papildymais. „Pirmoji mokykla Varnionių kaime buvo įsikūrusi Feliksui Ivanauskui priklausiusiame name. Joje dar carinės Rusijos laikais penketo ūkininkų vaikus mokė samdomas daraktorius Plungė. Tuomet buvo mokoma rusų kalba. Mokykla buvo daraktoriaus brolio name, o mokytojas važinėjo iš Radviliškio. Mokykloje mokiniai mokėsi iki 1910 metų. 1910 metais mokykla persikėlė į Žeknio namą, kuris buvo Jono Mikšio kaimynystėje (dabar toje vietoje gyvena Regina Stašauskienė). Iki mūsų dienų šis namas neišliko. Tais pačiais metais į Varnionius buvo „atkeltas“ mokytojas Grybačiauskas, kuris vaikus jau mokė ir lietuviškai. Ir tai buvo jau pirmoji lietuviška mokykla Varnionių kaime.

1920–1928 metais Varnionių kaimo pradinė mokykla veikė buvusiam Raudienės name. Kitą Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmetį, nuo 1928 iki 1938 metų, mokykla buvo perkelta į Grybausko

namą (dabar ten gyvena jo dukra Stasė Savickienė). Nuo 1938 metų mokykla išsikėlė į Odynės kaimo ūkininko Prano Lipnevičiaus namą. Nors mokykla buvo Odynėje, ji vis tiek vadinosi Varnionių pradinė mokykla ir jai dar priklausė Žinėnų kaimo kompleksas. Mokykloje mokytojavo Stefanija Turskaitė, vėliau Stasė Jokubauskaitė, kuri, pasak varnioniškės O. Jocienės, kai buvo statomos kareivinės Linkaičiuose, ištekėjo už prancūzų tautybės inžinieriaus. Nuo 1942 metų, gavęs paskyrimą, į Šiaulėnų valsčiaus Varnionių mokyklą atvyko mokytojas, vėliau direktorius Jonas Kairys (1903–1996). Mokykla užėmė pusę namo. Viename kambarielyje tilpo klasė, kitame – kambarys mokytojui. Pagalbinių patalpų nebuvo. 1947 metais pagal tuometinį administracinį suskirstymą buvo įkurtas Radviliškio rajonas, o kartu ir Švietimo skyrius. Jo vedėja Stažvienė nutarė, kad Odynėje mokinių per daug, todėl nutarė atidaryti pradinę mokyklą Varnioniuose išstremtojo ūkininko Antano Bitės namuose. Mokytojauti paskyrė mokytoją Pupkutę iš Mažeikių. 1949 metais Varnioniuose įkurta septynmetė mokykla, kurioje mokėsi mokiniai iš Krutinės, Nirtaičių, Daukučių, Dvarčių, Miežaičių, Daugėlaičių ir kitų kaimų. Tačiau mokinių pamažu mažėjo ir 1972 metais mokykla buvo uždaryta.

Viename A. Bitės namo kambarielyje tilpo 1–4 klasių kompleksas, kitame – 5 klasės. Iš pradžių penktokai neturėjo suolų, sėdėdavo aplink stalą, ant kėdžių. Mokykloje dirbdavo du mokytojai. Pirmaisiais mokslo metais penktoje klasėje buvo penkiolika mokinių. Kitais mokslo metais buvo įrenginėjama patalpa šeštai klasei: patiemis mokytojams teko tinkuoti sienas, dažyti grindis ir lubas. Dalį medžiagų skyrė Švietimo skyrius. Augant mokinių skaičiui, iš mokyklos buvo iškeltos 1–4 klasės į Grybausko namą, ►

Varnionių kaimo kapinaitės – krašto kultūros paveldas

o vėliau – į ištremtojo ūkininko Kedžio namą. Nuo 1959 metų, kai mokyklos direktoriumi iš Legečių septynmetės į Varnionius paskiriamas direktoriumi Juozas Siudikas, Varnionių mokykloje pradėjo veikti valgykla. Nuo 1951 metų Varnionių kaime iki mokyklos uždarymo 1972 metais Jono Mikšio name veikė biblioteka, kurioje bibliotekininke dirbo Zita Bloškienė. 1970 metais, direktoriumi tapus Pranui Ragauskui, Varnionių septynmetė buvo pavadinta aštuonmete mokykla. Kasmet mokykloje mokėsi apie 120 mokinių, pradinėse klasėse apie 35.

Varnionių mokyklą baigusieji žymesnieji mokiniai: A. Laurinavičius, A. Gedminas, R. Gedminas, A. Simaitis, A. Daknys, V. Asačiovas.

Varnionių mokyklos direktoriai: Jonas Kairys (1949–1959), Juozas Siudikas (1959–1970), Pranas Ragauskas (1970–1972).“

VARNIONIŲ MOKYKLOS MOKYTOJŲ ŠEIMA

Nuo pat mokyklos įsikūrimo 1949 metais lietuvių kalbos mokytoja dirbo Liucija Dirsienė, vėliau iš Kaulinių mokyklos į Varnionius buvo paskirta Aldona Bieliauskienė, kuri iš pradžių dėstė biologiją, fizinę kultūrą, mokė pradinių klasių mokinius. Buvo neakivaizdžiai baigusi rusų kalbos studijas. Biologijos mokė Filomena Pribušauskaitė–Štankelienė, matematikos – Zita Janulienė, Ona Balinskienė, Birutė Norytė–Jonaitienė, pradinių klasių mokytojomis dirbo Irena Bružienė, Janina Jurevičiūtė, Kaleinikovienė. Muzikos mokė Vytautas Narbutas, anglų kalbos – Jadvyga Saladaitė, Irena Baltrušaitienė, Danutė Lukšaitė. D. Lukšaitė dirbo ir darbų mokytoja. Sutuoktiniai Nijolė ir Pranas Ragauskai mokė lietuvių ir geografijos. Dirbo ir kita sutuoktinių – Chrolavičių – šeima: ji mokė lietuvių kalbos, jis – chemijos. Pionierių vadove mokykloje dirbo Irena Poškaitė.

Kaip pasakojo Šiaulėnuose gyvenanti varnioniškių mokinių mylima mokytoja Aldona Bieliauskienė, Varnionių mokyklos direktorius J. Kairys buvo „minkštas“, labai nekontroliavo, J. Siudikas buvo kiek griežtesnis, tačiau dirbo be spaudimo. Pačiai mokytojai A. Bieliauskienei darbas Varnionių kaime liko šviesiausiu profesiniu laikotarpiu gyvenime; po 1972 metų, kuomet įsiliejo į didelį Šiaulėnų vidurinės mokyklos kolektyvą, jau neberado to giminiško kolektyvo artumo, kurį patyrė Varnioniuose. Kaip sakė mokytoja, be jų, mokytojų, neapsieidavo kaimo vestuvės. Viešėta visų trijų Lauciūčių, Bronės, Jono Rimkūnų, kitų vestuvėse. Vienintelę abiturientų lai-

dą Šiaulėnuose išleidusi mokytoja A. Bieliauskienė tvirtina, jog simboliška, kad ją baigė ir Varnioniuose pradėtas mokyti mokiny Antanas Ivanauskas.

Anot mokytojos, dirbant Varnioniuose, būta bene vienintelio įsimintino, ją gerokai sukretusio kurioziško atvejo: mokiny Jonas Ivoška, užuot ėjęs laikyti baigiamojo egzamino, rytą išėjo ganyti kaimo karvių. Tada kaimą siejo ypatingas bendruomeniškumas – viso kaimo karves ganė paeiliui kas nors iš kiekvienų namų...

A. Bieliauskienė dirbo su mokiniais (iki 8 klasės) Šiaulėnuose iki 1986 metų, kol išėjo į pensiją. Permaina darbe sutapo su jos vyro – Daugėlaičių, vėliau Šiaulėnų apylinkių pirmininko Bieliausko – profesiniu paskyrimu.

VIETOJE PABAIGOS

Šių eilučių autorei, varnioniškei, pradinę mokyklą teko lankyti jau Daugėlaičiuose. Pirmoji mokytoja – ta pati kaip ir varnioniškius paskutiniaisiais metais mokiusi bei Varnionių mokyklos etapą užbaigusi mokytoja Onutė Balinskienė. Po pusantų metų darbo Daugėlaičių mokykloje O. Balinskienė iki pensijos, 23 metus, dirbo Miškų ūkio vyresniąja buhaltere.

Būsimos pirmokės atmintyje taip ir liko be galo įstabios, šviesios ir paslaptingos mokyklos prisiminimas, kai mokytoja sutikdavo, kad klasėje sėdėtų ir mokinėstebėtoja. Toje klasėje mokinių būta labai nedaug – Danguolė, Daiva Švelnytės, Valdas Švagždys, Arvydas Stašauskas, Gintas Savickas, Audrius Jurevičius... Vieni metais, kiti dvejis, trejis už mane vyresni. Iš laiko nuotolio tarsi šviečia pamokantis siužetas: visas tas būrelis per ilgąją pertrauką įsisuko į mokyklos kaimynystėje esantį Ivanauskų sodą ir iki soties prisismaguriavo saldinių obuolių. Sužinojusi mokytoja O. Balinskienė išsiuntė atsiprašyti. Mindžikuojujame, slepiamės mes, obuolių vagiškai, viens už kito nugarų, nerandame gudrių atsiprašymo žodžių, o besišypsantys sutuoktiniai Teresė ir Feliksas stovi, lūkuriuoja, šypsosi ir apdovanoja didžiausiu krepšiu tokių pat obuolių...

...Mokyklos koridoriai kvepia švara, per pertraukas mokiniai geria kmynų arbatą, kurią verda paskutinius metus valytoja ten dirbanti Bronė Abromavičienė. Iki tol penkiolika metų valytoja mokykloje dirbo Ona Laucienė...

Per keletą dešimtmečių mokyklos patalpose ne kartą keitėsi gyventojai, tačiau kaime ir šiandien tas pastatas tebevadinamas mokykla. ■

Autorės nuotraukos

DIENOS UŽKALBĖJIMAS

Bundantis mano pasauli,
Kas rytą sveikinki saulę,
Prasmingų suteik valandų,
Saikingai paberki vargų,
Per visą dieneleį skubėk
Ir viską atlikti suspėk,
Į vakaro tylą sugrįžk,
Ramybę į mazgą surišk,
Lai ta prabėgus diena
Būna gerumo pilna.

DEBESŲ AVINĖLIAI

Atsigersiu iš balutės
Ir avinėliu į debesis,
Į baltus debesis įkopsiu.
Ledinio vėjo žvilgesio
Ir šalčio nebijosiu.
Ramios avies tylėjimu
Viltingai apsigobsiu
Ir debesies tyrumo
Lyg ilgesio ieškosiu.
Sugrįžusi į žemę,
Tau balute boluosiu
(to avinėlio balto,
kurį nakčia sapnuosi).
Tu avinėlio pėdoje
Manęs po to ieškosi
Ir balto avinėlio
Tylėjimą kartosi.
Iš avinėlio pėdos
Į debesis įkopsime
Ir visą šaltą ilgesį
Jų tyrumo aukosime.

SAULELE MOTULE

„Saulėle motule,
Užtekėk, užtekėk...“
Užtekėk, saulele,
Sušildyk,
Sušildyk mūsų dienas,
Ledo kalne įšalusias.
Sušildyk valandas,
Sniego pusnyse palaidotas.
Sušildyk sielas, aukštybėse sudegusias,
Sušildyk ir mūsų rankas,
Be laiko susenusias.

Saulėle motule,
Užtekėk, užtekėk...
Karštos ašaros byra
Į laiko bedugnę,
Paukščiai besparniai
Byra į jūrą bežuvę.
Saulėle, sušildyk,
Užtekėk, saulele.
Mes, maži piemenėliai,
Sušalę, pražuvę,
Tavęs labai laukiam,
laukiam...

UŽU MANO SVAJŲ

Užu mano svajų
Viltys nutiesė taką
Akmeninį, lyg trupintą
Gardų pyragą.
Trupinėlis didesnis,
Trupinėlis mažesnis.
Įnoringai užaštrintą,
Karštą į pabaigą.
Užu mano svajų
Viltys nutiesė taką
Per vaikystės rasas
Į pilnatvės noragą.
Išvagosiu likimą,
Sutrupinsiu akmenis,
Prijaukinus arimą,
Užglostysiu ašmenis.

NEPATAIKAUSIU

Surinkau iš jūsų lūpų
Išsibarsčiusius jūsų žodžius,
Sudėlioju į sakinius
Ir pateikiu tarsi
Gardų desertą
Jūsų pačių teismui,
Jūsų vartojimui.
Mūsų lyrinis herojus
Naiviai atsiveria, apnuogindamas
Savo natūralumą
Ne visai tobulame apvalke.
Jo jausmai bei aistros
Pulsuojančiai spurda,
Įsprausti į stereotipinę erdvę,
O grožio kriterijai ryškiai apibrėžti
Suvokimo riba.
Jums gražu, man graudu,
Deja...
Bevertės ašaros nebepadės.
Nėra nuteistų nei teisių.
NEPATAIKAUSIU
(skliaustai teliks atviri...)

MAMOS MALDA

Gaideli, nemušk vištytei akelės,
Vilke, ožiukų neryk,
Vaikeli, iš mano širdelės,
Kaip skleidžiasi rytas, klausyk.
Žiūrėk, teka saulė viltinga,
Dienelė aušta skaisti.
Giesmelė paukščio suvirpa,
Į žydinčią tulpę rasotais lašeliais,
Lašeliais susinga...
Tebus Tau dienele šviesi.
Negerk iš balutės,
Neklausyk gegutės,
Drebule nepavirsk,
Brolių dalgiai pikti...

Mokytoja, literatė, gražiadarbė

Aldona Valterienė 1931–2011

Šį pavasarį netekome šviesios asmenybės, buvusios tremtinės, pedagogės, literatės, tautodailininkės šeduvės Aldonos Valterienės.

Aldona Valterienė gimė 1931 metų birželio 15 dieną Radviliškio rajono Prastavonių kaime. Taip susiklostė šeimyninės aplinkybės, kad mokėsi Kėdainių rajono Krakių gimnazijoje, kurioje 1945-aisiais baigė keturias klases. Tų pačių metų vasarą kartu su artimiausiais žmonėmis buvo ištremta į Komiją. Ten patyrė tikrą pragarą, brangiausių žmonių netektis. Ten baigėsi jos sunki vaikystė ir prasidėjo savarankiškas gyvenimas.

1960 metais su vyru ir trim dukrelėmis grįžo į Lietuvą, į gimtąsias vietas. Atkakliai siekė mokslo, kaip galėdama kabinosi į gyvenimą. Baigė Šeduvos vakarinę vidurinę mokyklą, vėliau – Šiaulių pedagoginį institutą. Visą savo tolimesnį gyvenimą paskyrė jaunosios kartos mokymui ir auklėjimui – dirbo Šeduvos vidurinėje mokykloje pradinį klasių mokytoja.

Aldona Valterienė, su ja dirbusių kolegų liudijimu, buvo atsakinga, kūrybinga pedagogė: suteikda-

vo tvirtų žinių savo ugdytiniams, skatino aktyvumą, ugdė kūrybiškumą. Mokinius įkvėpdavo mokytojos asmeninis pavyzdys.

Dar tremtyje pradėjusi eiliuoti, Aldona Valterienė visą gyvenimą rašė: spausdino savo kūrinius rajoninėje spaudoje, kūrė montažus įvairioms progoms, dalijosi prisiminimais. Jos eilėraščiai išspausdinti Radviliškio krašto almanache „Takai prie šaltinio“, Šiaurės Lietuvos literatų kūrybos almanachuose „Jungtis“, išleista jos knygelė „Atskridusios mintys“, prisiminimai apie išgyvenimus tremtyje atspausdinti R. Racėno knygoje „Komių žemėje“ (1995 m).

1987 metais išėjusi užtarnauto poilsio, Aldona Valterienė daug skaitė, domėjosi kraštotyra, rašė prisiminimus apie Šeduvos krašto žmones, apie kuriuos 2005 metais išleido rinkinį „Jų pėdsakai liko“. Moteris aktyviai dalyvavo rajono literatų klubo „Jonvabalis“ veikloje, rajono, apskrities literatūrinuose renginiuose, prasmingai atstovaudavo Radviliškio kraštui Šiaurės Lietuvos literatų susibūrimuose. 2009 metais išleido dar vieną savo poezijos knygelę „Širdimi palytėta“, kurią gan palankiai įvertino skaitytojai.

Aldona Valterienė mėgdavo ir rankdarbius, tautodailę. Jos kruopščiai atlikti siuvinėjimo, gamtinių medžiagų koliažai žavėjo įvairiausių renginių, parodų lankytojus. Daug savo kūrybinių darbų gražiadarbė išdalijo bičiuliams, pažįstamiems, daugeliu puošė savo jaukius namus.

Mokytoja buvo aktyvi Šeduvos miesto bibliotekos Skaitytojų klubo narė, lankydavo negalių ištiktus kolegas, bendraminčius.

Šių metų kovo 31-ąją, nebesulaukusi savo 80-ojo jubiliejaus, šviesuolė paliko mus. Netekome gyvenimą mylėjusio, daug per jį nuveikusio, šviesą aplinkiniams skleidusio žmogaus.

Redakcija

Tiek... Tik tiek...

Rūta Staliliūnaitė 1938–2011

„Tiek... Tik tiek...“ Taip Rūta pradėjo susitikimą su savo talento gerbėjais prieš trejus metus Radviliškio viešojoje bibliotekoje.

O šių, 2011, metų žydintį gegužės 12-osios ketvirtadienį, susirinkę Pašušvio kapinėse, žvelgdami į urną su artistės kūno pelenais, galėjome pakartoti „Tiek... tik tiek...“ lieka iš žmogaus kūno, kai jį palieka dvasia. Bet laidojamas tik kūnas, o talentas pasilieka gyventi Kauno dramos teatre ir Pašušvio žemės legendoje...

Kai tekdavo susitikus ar telefonu kalbėtis su gerbiamąja Rūta, jau žinodavome, kad tikrai prisimins tik čia, Pašušvyje, matytą gražiausią pasaulyje mėnulio pilnatį, pakylančią iš už miško. Prisimindavo todėl, kad ilgėdavosi tik čia, pro savo giminės gimtinės langą, matomo peizažo, tokio būdingo visai Lietuvai, bet vis tiek vienintelio.

O kelias į Pašušvį – per Grinkiškį. Kaip pati pasakojo, parvažiavusi iš Kauno autobusu iki Grinkiškio, tuos keturis kilometrus į namus pareidavo net nepajusdama nei nuovargio, nei atstumo. Juk skubėdavo pas savuosius. Ne atsisėsti po obelimi ir žiūrėti į debesis, bet padėti, gyventi namiškių gyvenimą, kartu suktis kasdieniškuose kaimo darbuose. O mėnulis, debesų piešiniai, saulėtekiai ir saulėlydžiai ateidavo patys. Tik atverk savo sielą ir viską priimk, džiaukis ir stebėkis Dievo pasaulio stebuklu.

Po vasaros – vėl Kaunas, teatro scena ir sudėtingiausios žmogiškos dramos, tampančios savomis, todėl taip nuoširdžiai priimamos žiūrovų...

Mes su aktore Rūta Staliliūnaite pirmą kartą susitikome teatre. Būrelis studentų su dėstytoju žiūrėjome „Norą“. Po spektaklio aktorė mus priėmė savo grimto kambaryje. Kalbėjo apie teatrą ir gyvenimą, pavaišino Noros ledinukais...

Kai po studijų atvykome dirbti į Grinkiškį, sužinojome, kad tame pačiame name gyvena Rūtos pusbrolis, kartais matydavome užsukančią Rūtą. Vėliau užsimezgė nuoširdūs ryšiai. Aktorė pradėjo atvykti į mokyklą skaityti poezijos, atsiveždavo savo draugų aktorių, pasiūlydavo į savo spektaklius. Rūtai patikdavo mūsų mokinukai, ne taip dažnai turintys galimybę bendrauti su

didžiais žmonėmis. Turbūt siejo ryšys, nes Rūtelė sutiko kalbėtis su literatais. Taip gimė interviu.

O kokie nuoširdūs susitikimai būdavo Rūtos namuose Pašušvyje... Dvasios puota... Kaip laukdavome: „Aš jau Pašušvyje, aplankykit.“

Praėjusį rugsėjį dar džiaugėmės susitikę Rūtelę, jautėsi žvali, žadėjo pavasarį susitikti su mūsų mokiniais. Tik baiminosi laukiančių tyrimų... Ir... Tikėjome stebuklu, bet...

Paskutinį kartą Rūtelės balsą dar girdėjome gegužės pirmą sekmadienį. Paskambino prie jos budėjusi draugė Daina, bet Rūtelė jau silpstančiu balsu vis tiek teiravosi to, kas jai rūpėjo – apie parašytą straipsnį ruošiamai monografijai apie Grinkiškį. Ir dar apie tai, ką mes supratome be žodžių...

Rūta yra pasakojusi, kaip tvarkant tėvų kapus visai šalia jos pirštų drąsiai strikinėjo mažas paukščiukas. Ir pati lyg klausdama teigdavo – o gal? Gal... ir nebėra ką bepridurti. Visur Dievo valia.

Iš Dievo valios ir iš dabar jau velionę Rūtą pažinojusių žmonių pagarbos ant šio kapo pražys levažandis. Toks pat kaip velionės Babunytės darželys. Ir tai bus meilė kaimynei, žemietei, pažįstamai, legendinei Kauno dramos teatro aktorei. Meilė už meilę visiems ir viskam. Sudie!

Audra ir Klemas Indrėkai

Radviliškio rajono kultūros kronika

(2011 m. I pusmetis)

Sausio 6 d. Radviliškio miesto kultūros rūmuose atidaryta radviliškietės menininkės J. Rudokienės darbų paroda.

Sausio 8 d. Radviliškio centrinėje aikštėje skardėjo Kalėdų eglės girliandų užgesinimo šventė. Kiekvienas, atnešęs savo eglutę, galėjo iškeisti ją į renginyje dalyvavusio Kalėdų senelio loterijos prizą.

Sausio 12 d. Radviliškio viešosios bibliotekos Paveikslų galerijoje atidaryta baisogaliečių Bronės Žundienės, Lidos Mickuvienės, Elenos Martynovos, Zofijos Grigaitienės ir Pranutės Abromaitienės kūrybos paroda.

Sausio 13 d. radviliškietėiai prisijungė prie pilietinės iniciatyvos „Atmintis gyva, nes liudija“, skirtos pagerbti didvyrių, gynusių Lietuvos laisvę ir žuvusių 1991 m. sausio 13-ąją, atminimą. Tą pačią dieną prie Trijų kryžių įvyko gyventojų sambūris. Jame pagerbtos tragiškojo sausio aukos, prie laužo dalytasi tų įvykių prisiminimais, moksleiviai atliko laisvės dainų. Apdovanoti kelionių anomis istorinėmis dienomis į Vilnių organizatoriai.

Sausio 20 d. Radviliškio miesto kultūros centre pradėtas įgyvendinti projektas „Rad-Bau“. Sulaukta svečių iš Bauskės regiono (Latvija). Pristatyta specialiai paruošta etnokultūrinė programa ir paroda „Latviški raštai ir ženklai“, koncertavo latvių folkloro grupė „Vecsaule“. Tai buvo pirmasis projekto „Radviliškio–Bauskės rajonų tarpkultūrinio bendradarbiavimo plėtra“ renginys.

Sausio 23 d. Prezidentūros Kolonų salėje koncertavo antrojo respublikinio jaunųjų neįgaliųjų muzikos atlikėjų konkurso–festivalio „Perliukai“ laureatai, tarp jų – Radviliškio švietimo ir sporto paslaugų centro Dienos užimtumo skyriaus instrumentinis-vokalinis ansamblis.

Vasario 3 d. Kairėnų bibliotekoje surengta šventė kaimo bendruomenei – atidaryta viešoji interneto prieiga. Dalyviams pristatytos atsiveriančios naujos paslaugos, papasakota apie projektą „Bibliotekos pažangai“, Viešosios bibliotekos muzikavimo grupė „Sidabrinė mėnesiena“ padovanojo koncertą.

Vasario 10 d. Radviliškio viešosios bibliotekos Paveikslų galerijoje atidaryta kraštiečio dailininko, karikatūristo, grafiko Jono Varno politinių karikatūrų paroda. Renginyje dalyvavo pats autorius.

Vasario 16 d. radviliškietėiai iškilmingai šventė Lietuvos valstybės atkūrimo dieną. Kultūros rūmuose surengtas šventinis minėjimas, kuriame dalyvavo Seimo pirmininkė I. Degutienė, kiti svečiai. Atidaryta tradicinė rajono tautodailės paroda;

Sidabrave minint Lietuvos valstybės atkūrimo

dieną paskelbtos nominacijos ir apdovanoti labiausiai tam kraštui nusipelnę žmonės, pagerbti rajono mokinių rašinių konkurso, skirto V. Jakševičiaus–Alanto gimimo metinėms, rajono mokinių gražiausio eilėraščio konkurso, skirto kunigui A. Valantinui atminti, nugalėtojai, surengtas koncertas.

Vasario 19 d. Raudondvario kultūros namuose surengtas Radviliškio rajono jaunimo patriotinės dainos festivalis „Tavo daina gimtinei“, skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo dienai. Dalyvavo 10 kolektyvų ir solistų iš įvairių Radviliškio rajono mokyklų, kultūros įstaigų ir bendruomenių.

Kovo 2 d. Radviliškio rajono Šiaulėnų kultūros namuose vyko Radviliškio rajono mokinių folklorinių šokių varžytuvės „Patrepšynė 2011“. Dalyvavo Alksniupių, Baisogalos, Gražinos, Lizdeikos ir Šiaulėnų mokyklų atstovai. Atrinktos geriausios poros dalyvauti finaliniame konkurso ture Šiauliuose.

Kovo 5 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje įvyko internetinė konferencija – tiesioginis tiltas tarp Radviliškio ir Chašurio (Gruzija). Aptarti bendradarbiavimo, kultūros ir kiti klausimai;

tą pačią dieną radviliškiečiai Vilniuje, Kaziuko mugės renginiuose pristatė savo rajone gyvenančių menininkų, tautodailininkų kūrybą, koncertavo ir garsino Radviliškio kraštą.

Kovo 6 d. Daugyvenės kultūros istorijos muziejuje-draustinyje skardėjo Užgavėnių linksmybės: griežė rajono ir aplinkinių savivaldybių muzikantai, šėlo persirengėliai, kvietė nuotaikingi atrakcionai ir pramosos.

Kovo 9 d. Įsikūrė Baisogalos istorinio–kultūrinio paveldo kaupimo ir išsaugojimo iniciatyvinė grupė, siekianti išsaugoti Baisogalos miestelio ir apylinkių istorinį–kultūrinį paveldą, bei suburti žmones, kuriuos vienyty panašūs interesai.

Kovo 10 d. Radviliškyje iškilmingai paminėta Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo diena. Kultūros centre įvyko minėjimas, šventinis koncertas. Panašūs proginiai renginiai kvietė visame rajone;

Baisogalos kultūros namų meno kolektyvas „Dainoriai“ (vadovė – S. Anglickienė“) surengė savo 30 metų šventę „Mažo paukštelio – skambi giesmė“ ir pakvietė gyventojus drauge sutikti „Aukso paukštę“ – Lietuvos liaudies kultūros centras apdovanojimą, paskirtą „Dainoriams“ kaip geriausiam 2010 metų kaimo folkloro ansambliui.

Kovo 12 d. Radviliškio miesto kultūros centro pagyvenusių žmonių liaudiškų šokių kolektyvas „Patrepšelis“ dalyvavo tarptautiniame šokių festivalyje Ciesio mieste (Latvija).

Kovo 17 d. Radviliškio viešosios bibliotekos Paiveikslų galerijoje atidaryta pirmoji personalinė radviliškietės dailininkės Kristinos Šedytės–Maselskienės tapybos paroda „Ekspresija“. Darbus pristatė autorė.

Kovo 19 d. Baisogalos kultūros namuose vyko tradicinė romansų šventė „Nebegrišiu laukų takeliu“. Joje dalyvavo 26 apskrities kolektyvai, jungiantys per 200 scenos entuziastų.

Kovo 20 d. Šeduvoje paminėta liaudiškos muzikos kapelos „Užuovėja“ (vadovas – E. Kažukauskas) kūrybinės veiklos 10 metų sukaktis. „Užuovėja“ surengė šventinį koncertą.

Kovo 24 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje vyko padėkos bibliotekos bičiuliams šventė „Už šypsenas, pagalbą, idėjas...“ Joje pagerbti aktyviausi bibliotekos pagalbinkai ir rėmėjai, jiems įteikti padėkos raštai. Koncertavo šios bibliotekos muzikavimo grupė „Sidabrinė mėnesiena“ ir Kelmės kultūros centro muzikavimo grupė „Intriga“.

Kovo 25 d. Radviliškio miesto kultūros centre kvietė tradicinė Mažoji knygų mugė. Joje dalyvavo įvairios šalies leidyklos ir knygynai. Tai – vienintelis tokio pobūdžio renginys Šiaurės Lietuvos regione.

Balandžio 1 d. Radviliškio miesto kultūros rūmuose pradėjo veikti latvio fotografo R. Abelnieko darbų paroda „Bauskė – trijų upių miestas“. Ji pakeitė prieš tai čia veikusią J. Zarecko tapybos parodą.

Balandžio 14 d. Radviliškio muzikos mokykloje jos mokytojų kvartetui „OPUS 10“ (vadovė – I. Petrauskienė), kurį Lietuvos liaudies kultūros centras pripažino 2010 metų geriausiu kameriniu ansambliu, įteiktas apdovanojimas „Aukso paukštė“. Ta proga kolektyvas surengė šventinį koncertą.

Balandžio 15 d. Radviliškio miesto kultūros centre Radviliškio rajono kultūros darbuotojų šventėje „Žodžiai iš širdies“ pagerbti, apdovanoti labiausiai kultūrai 2010 metais nusipelnę rajono kultūros darbuotojai.

Balandžio 18 d. Vilniuje, Seimo II rūmų parodų galerijoje, pristatytas Radviliškio rajono jaunimo projektas „Bermontininkai retrospektyvoje“ ir radviliškio tautodailininko E. Gaubo kūrinys „Žalgiris. Lietuviai sugrįžo“. Parodos atidaryme dalyvavo Seimo pirmininkė I. Degutienė, Seimo nariai A. Butkevičius ir A. Salamakinai bei delegacija iš Radviliškio rajono savivaldybės. Koncertavo radviliškiai atlikėjai.

Balandžio 20 d. Radviliškio viešosios bibliotekos Paveikslų galerijoje atidaryta paroda „Neišsakytos mintys“. Tai dviejų pedagogių kūrybos darbai: I. Kareivienė, dirbanti Vaižganto pagrindinėje mokykloje, pristatė savo aliejinę tapybą, J. Kurmanskienė iš Gražinos pagrindinės mokyklos – keramiką.

Balandžio 29 d. Šiaulėnų kultūros namuose skardėjo Šiaulėnų seniūnijos meno mylėtojų vakaronė.

Balandžio 30 d. Kutiškių universaliame daugiavilkiame centre atšvęsta tradicinė šios bendruomenės gimtadienio šventė. Apžvelgta bendruomenės veikla, koncertuota, pabendrauta.

Balandžio 26–gegužės 3 d. Radviliškio viešosioje bibliotekoje vyko nacionalinės bibliotekų savaitės „Skaityk bibliotekoje“ renginiai. Radviliškiai buvo pakviesti į aktorius P. Venslovo ir į miesto gimnazistų literatūrinius skaitymus, skirtus petui J. Marcinkevičiui atminti, į internetinę diskusiją „Nau-

joviška biblioteka – kurkime ją patys“, į pokalbį „Ar laisvė gadina žmones?“ „Civito“ klube su A. Navicku, į informatikos pamoką, įvairias parodas ir kita. Daug renginių tomis dienomis suorganizuota ir šios bibliotekos filialuose.

Gegužės 1 d. Šeduvoje, bažnyčios šventoriuje, surengtas koncertas, skirtas Motinos dienai. Programą parodė miesto lopšelio–darželio ugdytiniai.

Gegužės 7 d. Burbiškio dvaro sodyba jau vienuoliktą kartą džiugino gausius lankytojus Tulpių žydėjimo švente. Vyko koncertai, parodos, įvairios pramogos.

Gegužės 13 d. Radviliškio Gražinos pagrindinėje mokykloje vyko tradicinis respublikinis avangardinio meno šou „Aš kitoks 2011“. Dalyvavo 22 kolektyvai iš Radviliškio ir kitų miestų bei rajonų. Geriausiems skirtos nominacijos, apdovanojimai.

Gegužės 14 d. Radviliškio miesto kultūros rūmuose surengtas chorų festivalis „Skambėki, daina tremtinių“, skirtas partizanų pagerbimo, kariuomenės ir visuomenės dienai.

Gegužės 17 d. Aukštelkų kultūros namuose suorganizuota Šeimų šventė, skirta Tarptautinei šeimoms dienai paminėti.

Gegužės 28 d. Radviliškio rajone vyko tarptautinio „Poezijos pavasario“ renginiai. Jie kvietė į Baisogalą, Pašušvį, Burbiškį, kur vyko susitikimai su šioje tradicinėje šventės dalyvavusiais poetais, vertėjais bei aktorais.

Birželio 1 d. Radviliškio kultūros centre – mėgėjiškų filmų festivalis „Geležinkelininkų sostinė Radviliškis“. Festivaliui pateikti filmai – įvairių kūrėjų autoriai darbai, atlikti ir savo jėgomis, ir padedant kino profesionalams. Filmų autoriai įvertinti organizatorių ir rėmėjų dovanomis, atrinkti darbai įtraukti į šio festivalio programą.

Birželio 12 d. Radviliškio kultūros ir poilsio parke skardėjo Sekminių šventė. Vyko tarptautinis folkloro festivalis. Taip pat kvietė Baltijos šalių kojinių mezgimo čempionatas.

Резюме публикаций журнала „Радвилишкский край“ № 14

„Поздравляем“ – это поздравления жителей Радвилишкиса выдающимся землякам, отмечающим свои юбилеи: историку Мячиславу Ючасу, выходящему из деревни Вабалай, художнику Йонасу Варнасу, родившемуся в деревне Папушинис и художнику Линасу Ляонасу Катинасу, родом из Радвилишкиса.

Во вступительной публикации номера „Неисчерпаемый источник культуры и истории“ землячка, член управления Радвилишкского сообщества в Каунасе Элена Адомайтите – Цемнолонскене положительно оценивает журнал „Радвилишкский край“, подчёркивает его вклад в объединении людей этого края.

В разделе „Листая страницы истории“ публикация „Древние рукописи о Радвилишкисе“ представляет читателям уникальный исторический документ – сочинение 1850 года Мауриция Гришкявичюса (Hrysiewicz) о Шяуляйской экономике, который был переведён в 1905 году на литовский язык, копию фрагмента о Радвилишкисе. Этот документ был предоставлен „Радвилишкскому краю“ известным историком Казисом Мисюсом из фонда библиотеки Академии наук раздела Рукописи.

В этой же рубрике представлена статья доцента из Вильнюса, доктора гуманитарных наук Любомира Виктора Жеймантаса „Радвилишкис – город, созданный железной дорогой“. Здесь есть уникальные данные о первых железнодорожных строительных проектах, с которыми связана история Радвилишкиса, их осуществлённых перепетиях, в том числе – судебных. Это статья – первая из намеченного цикла статей о Радвилишкской железной дороге.

Раздел „Незабываемые имена“ представляет статью прелата Бронюса Антанайтиса „Нимб прелата“. Это рассказ о Миколасе Каросасе – человеке, который четверть века в Шядувском крае был „самым почётным, самым важным человеком, сумевшим понять каждого, настоящим католиком, прививающим и соблюдающим католическую мораль“.

Публикуется очерк нашего земляка писателя Йонаса Линкявичюса „Высокий и сильный“. Это детальное знакомство с учителем, художником, литератором Йонасом Швэгждою, которому в этом году исполняется 100 лет. Описывается его жизнь, творчество, черты характера, арест, тюремное заключение, переживания в ссылке. В нашем крае это первая такая детальная публикация о Йонасе Швэгжде.

Рубрика представляет публикацию Пятраса Юкнявичюса „Миссионер из Пакалнишкяй“. Это рассказ о Пятрасе Урбайтисе: его жизни, миссии в Китае и другой деятельности, воспоминания самого миссионера о далёких краях, пережитых опасностях, о своей семье и родном Радвилишкском крае.

Ирена Казлаускене, вероятно, впервые дарит читателям возможность шире узнать о Радвилишкской поэтессе, перенёсшей нелёгкие испытания судьбы, дважды ссыльной Лайме Жасинайте и её близких людях. Свои воспоминания, сохранившиеся фотографии Ирена вложила в публикацию „Дважды испытывавшая изгнание“. Сюда же включено и немного её творчества.

Наша землячка педагог Нийоле Плунайте-Шидлаускене в сочинении „Наши учителя“ обращает внимание на то, что в этом году, после 60 лет, на встречу соберутся бывшие абитуриенты, закончившие Радвилишкскую среднюю школу в 1951 году. По этому случаю автор вспоминает педагогов, светлая им память, делится воспоминаниями.

В разделе „Земляки и их труды“ читателям предлагается сочинение „Вратарь звёздной гандбольной команды XX века“ – своеобразная встреча с настоящей легендой гандбола Розой Крумхольцайте-Стасюлевичене. О себе, любимом виде спорта, о важнейших командных победах рассказывает сама землячка.

Интервью Гражины Дунаускене „О войне, родине, детях всего мира и фотографии“ – это разговор с молодым земляком, майором Евгением Ластаускасом. Разговор идёт о его участиях в международных миссиях, военных буднях, посещённых странах, хобби фотографировать в них детей, об инициотируемой поддержке своей школе и других интересных темах.

„Варнёнай“ – статья землячки, журналистки Лаймы Сандраускене, опубликованная в разделе „Из истории деревень и городков района“. Автор накопила интересный материал об истории этой деревни, предлагает записи старцев и свои воспоминания, дарит возможность вместе прочитать документы, хранимые в Рукописном отделе при Вильнюсском университете

Рубрика „Творчество жителей Радвилишкиса“ знакомит с литераторами нашего района и их творчеством. На этот раз представлена Рита Чиганайте-Япкевичене. «Письма...тоске, любви, мечте» – это её мысли о себе и поэзии. Предлагаются стихи на разные темы.

„In memoriam“ – слово о земляках, ушедших на вечный покой; о педагоге района, литераторе, авторе книг Алдоне Валтерене; тесно связанной с Радвилишкским районом заслуженной актрисе Руте Сталилюнайте.

„Культурная хроника Радвилишкского района. 2010 г. I полугодие“ – редакцией журнала подготовлены сообщения о разных культурных мероприятиях, проходивших в Радвилишкском районе.

В рубрику „Рассказывают старые фотографии“ Альвидас Тамошюнас вложил копию старой карты, на которой выделен город Радвилишкис. В примечании автор указывает, что знает дату составления карты – это 1894–1896 гг.. В то же время не уверен в ней и приглашает поделиться соответствующей информацией, тем самым дополнить материал об истории города Радвилишкис.

Номер иллюстрирован авторами публикаций, соратниками журнала и спонсорами презентаций, так же фотографиями из архива Радвилишкской публичной библиотеки и фотографиями из прессы.

Перевела Светлана Асачёва

Summary of the 14th edition of “Radviliskio Krastas”

The magazine starts with the section “Greetings”, where local people of Radviliskis send their best greetings to its honorary citizens celebrating their anniversaries. Historian Mecislovas Jucas, born in Vabaliu village, painter Jonas Varnas, born in Papusynio village, and painter Linas Leonas Katinas from Radviliskis are all honored in this edition.

In the opening address, called “An Inexhaustible Source of Culture and History”, a board member of “Radviliskis People in Kaunas Association” Elena Adomaityte-Cemnlonskiene gives her positive views on the cultural and historical importance of the magazine “Radviliskio Krastas”, highlights its contribution in bringing together fellow-countrymen of Radviliskis.

An article called “Old Writings about Radviliskis” in “Flipping through the Pages of the History” section presents a unique historical document: writing by Mauricijus Griskevicius (Hrystkiewicz) about the economy of Siauliai, dated 1850. This document was translated into Lithuanian back in 1905. The article contains a fragment about Radviliskis, which was given to “Radviliskio Krastas” by a well known historian Kazys Misius from the Library of the Academy of Science.

The same rubric has an article called “Radviliskis – the Town Created by the Railway” by Associate Professor and PhD Liubomiras Viktoras Zeimantas. There are unique facts about the first railway construction projects, the problems of their implementation, even judicial difficulties. This is the first essay from the planned cycle of articles about Radviliskis railway from the same author.

The section “Names Are Not forgotten” presents an essay by prelate Bronius Antanaitis called “The Prelate’s Halo”. This is a memorable story about a noble character Mykolas Karosas, who for a quarter of a century was “the most honourable and important person, and the biggest authority, who was able to understand and tolerate everyone” in the region of Seduva.

An interview with Major Eugenijus Lastauskas called “About War, Homeland, Children of the World, and Photography” by Grazina Dunauskiene is about his participation in international military missions, the soldier’s everyday life, countries he’s visited, about his passion for photography, support programmes for his school organized by him, and many other interesting topics.

In her essay called “Our Teachers” a local teacher Nijole Plungaite-Sidlauskiene notes that the high school graduates of 1951 will be gathering together to celebrate the 60th anniversary this year. The author shares her happy memories about their school and teachers in the old days.

An essay entitled “Tall and Strong” by writer and fellow-countryman Jonas Linkevicius is a broad introduction to teacher, painter, and writer Jonas Svegzda. Born in Juodziu village, Jonas Svegzda celebrates his 100th birthday this year. The article is about his life, works, and character; his experiences of arrest, imprisonment, and exile are also explored. This is the only such an indepth article about him in our region so far.

An article called “Missionary from Pakalniskiai”, writ-

ten by historian Petras Juknevičius is a story about Petras Urbaitis: about his life, mission in China, and other practices; his own memories about distant countries and dangers there; about his family and homeland.

Local teacher Irena Kazlauskiene gives readers a one-of-a-kind opportunity to learn more about her childhood friend and poet Laima Zasiņaite, who suffered greatly in her life and was an exile twice. Irena’s memories, photos, and some of Laima’s poems are put together in the article called “Twice Suffered – An Exile’s Fate”.

In the magazine’s section “Fellow-Countrymen and Their Works” readers will find an article called “Goalie of XX Century Lithuanian Handball Star Team”. It is a pleasant introduction to the true handball legend Roze Krumcholcaite-Stasiulevičienė. In this article she talks about herself, her beloved sport, and the most important victories of her career.

In the traditional section of the magazine called “A History of the District’s Towns and Villages” the readers will find an article by journalist Laima Sandrauskiene called “Varnioniai”. The author has gathered interesting facts about the history of Varnioniai village; she presents recorded memoirs of a village elderly, as well as historical documents from the Manuscripts Department of the Library of Vilnius University.

A section called “Artwork of the People of Radviliskis” presents various writers of the district and their works. This time an essay “Letters... to Longing, Love, and Dream” by poet Rita Ciganaite Japkevičienė is published in this section. It is her own thoughts about herself and her poetry, as well as few poems.

“In Memoriam” is dedicated to those, who are no longer with us. In this publication we remember a teacher, a writer Aldona Valterienė, and an actress Ruta Staliliūnaitė.

The magazine’s section called “Radviliskis District Cultural Chronicle (2011, 1st half-year)” contains detailed information about cultural events that have recently taken place in the district of Radviliskis.

A section called “Old Photos Talk” publishes a copy of an old map with Radviliskis highlighted in there. The map was provided to the magazine by Alvydas Tamosiūnas, who affirms that this map dates back to years 1894 – 1896. He also invites anyone who has more information on this valuable document to come forward and share with it, and contribute to the history of Radviliskis.

The section called “Old Photos Talk” publishes a copy of an old map with Radviliskis highlighted in there. The map was presented to the magazine by Alvydas Tamosiūnas, who affirms that this map dates back to years 1894 – 1896. He also invites anyone who has more information on this valuable document to come forward and share it, and contribute to the history of Radviliskis.

The publication is illustrated with photographs given by the authors of the articles and other supporters of the magazine, as well as photos from the archives of Radviliskis Public Library.

Translated by Elvyra Gaideliene, edited by Vicky Watts

Žemėlapis laukia patikslinimų

Vienas iš Radviliškio viešosios bibliotekos bičiulių, žurnalo skaitytojų turbūt jau įsidėmėtas ne vieno rašinio istorine tema autorius Alvydas Tamošiūnas atsiuntė seno žemėlapio, kuriame išskirtas Radviliškis, kopiją. Prieš tai jis nurodė:

„Siunčiu žemėlapio fragmentą su Radviliškio miestu. Topografinė nuotrauka 1894–1896 m. Vokiečiai rašo, jog geležinkelius atnaujino (1916 m.). Mastelis 1:25000. Miesto ribose, manau, malūnai nėra išskirti iš kitų statinių, o užmiestyje, apylinkėse, suskaičiavau keturis vėjo malūnus.“

Bendravau su žemėlapių specialistais ir dabar abejoju, ar būtent 1918–1919 metais kas nors galėjo sukurti Radviliškio miesto schemą–planą, žemėlapi. Prisiminkime, koks tai buvo laikmetis: paskelbta Nepriklausomybė, vyko kovos dėl jos. Tada žemėlapių, atrodo, niekas nekūrė, o naudojosi anksčiau sukur-

tais. Artimiausi tam laikmečiui būtų vieno-pusės varsto colyje carinės Rusijos imperijos žemėlapiai ar jų vokiški perleidiniai (situacija 1890–1916 m.).

Tikiuosi, kad atsilies kas nors, galintis papildyti šią informaciją ar pateikti naujų žinių, duomenų, versijų. Jei pavyktų tai kiek galima tiksliau išsiaiškinti, būtų visiems įdomu, naudinga krašto istorijai.“

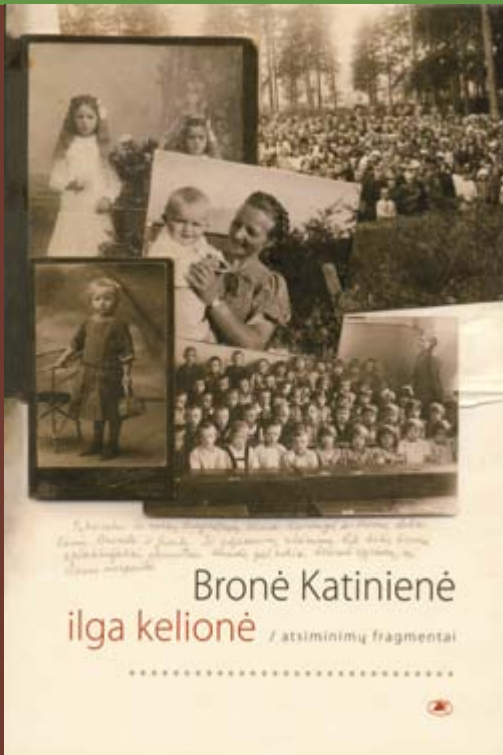
Pradėjus kurti Radviliškio krašto muziejų, artėjant Radviliškio 445 metų sukakčiai, kartu kviečiame pasidalyti ir kita vertinga medžiaga apie mūsų miesto, rajono istoriją. Jeigu išsaugojote unikalių dokumentų, senų, retų leidinių, nuotraukų, prisiminimų, pasakojimų, pateikite arba praneškite apie tai Viešajai bibliotekai. Taip apie įdomius praeities puslapius sužinos daugelis ir taip visa tai išliks gyvoje atmintyje.

Redakcija

NAUJI RADVILIŠKĖNŲ LEIDINIAI

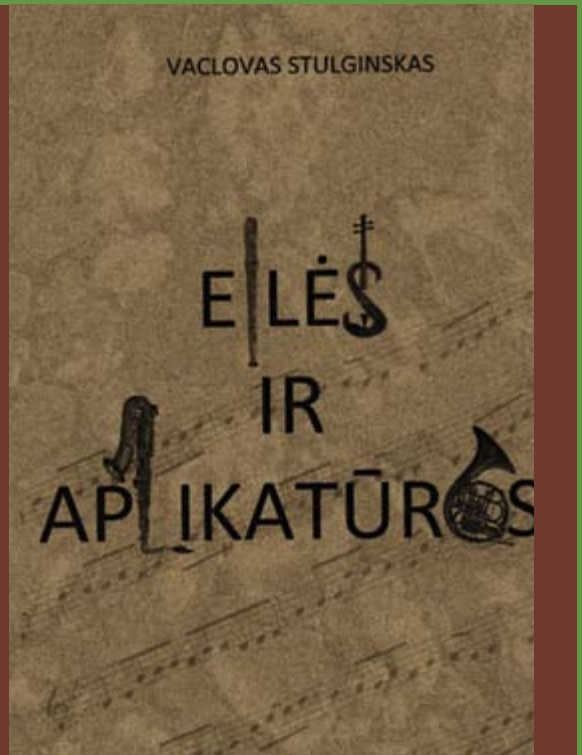
B
r
o
n
ė

K
a
t
i
n
i
e
n
ė

V
a
c
l
o
v
a
s

S
t
u
l
g
i
n
s
k
a
s

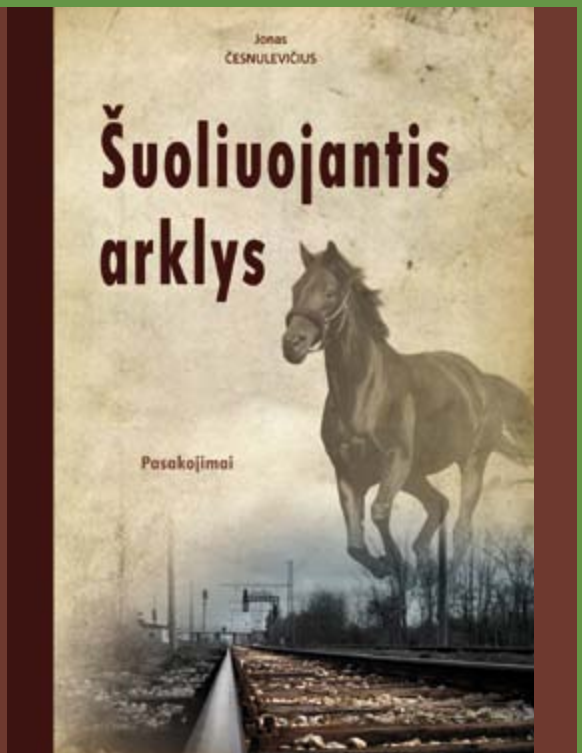
F
i
l
o
m
e
n
a

T
a
u
n
y
t
ė

J
o
n
a
s

Č
e
s
n
u
l
i
a
v
i
č
i
u
s

9 771822 051006